

HYVINVOINTIALUEIDEN JA VANKILOIDEN YHTEIS- TYÖ SAKKOVANKIEN ULKOPUOLISISSA SIJOITUK- SISSA PÄIHDEHOITON

Ella Luostarinen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatie-
teellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Ella Luostarinen	
Työn nimi Hyvinvointialueiden ja vankiloiden yhteistyö sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa päihdehoitoon	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika Syksy 2024	Sivumäärä 84+1
Ohjaaja Professori Marjo Kuronen	
<p>Tutkielmassani tarkastelen hyvinvointialueiden sosiaali- sekä mielenterveys- ja päihdepalveluiden työntekijöiden näkemyksiä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä sakkovankien sijoittamisessa vankilan ulkopuoliseen päihdehoitoon. Tutkimuksen aineiston muodostavat ajalla 13.2.-15.3.2024 kerätyt työntekijöiden teemahaastattelut (n=5). Aineisto on kerätty sellaisilta hyvinvointialueilta (n=3), joiden alueilla toimivilla rikosseuraamusalueilla on valmisteltu eniten sakkovankien ulkopuolisia sijoituksia ajalla 1.1.-30.9.2023. Aineiston analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi. Analyysin perusteella hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa voidaan kuvata sujuvaksi mutta joskus myös vaihtelevaksi ja pintapuoliseksi kumppanuudeksi. Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen roolit ulkopuolisissa sijoituksissa voidaan jakaa arviointi-, suunnittelu- ja hallinnointirooleihin. Rikosseuraamuslaitos vastaa sijoituksen hallinnoinnista. Arviointi- ja suunnitteluroolit näyttäytyvät organisaatioiden jaettuina yhteisinä rooleina tai selvästi eriytettyinä. Lisäksi niin hyvinvointialueiden kuin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöille voi muodostua monialaisen yhteistyön lomassa erityinen konsultatiivinen rooli. Organisaatioiden välisistä keskeisistä verkostoyhteistyön rakenteista on tunnistettavissa yhdyshenkilötoiminta ja verkostopalaverit, jotka nojaavat pitkälti työntekijöiden oman aktiivisuuden tai käytettävissä olevien resurssien varaan. Monialaista yhteistyötä ja verkostotyötä työntekijöiden kesken tapahtuu kaikissa sijoituksen vaiheissa, joita ovat valmisteluvaihe, vankilaan ja päihdehoitoon siirtymisen vaihe, laitospäihdekuntoutusjakso sekä vapautumisvaihe. Osapuolten kontaktointi, keskinäinen tiedonvaihto ja konsultointi erottautuvat keskeisinä monialaisen verkostotyön osa-alueina. Ulkopuolisten sijoitusten valmistelu edellyttää koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden osalta kehittämistä: tiedonhallinnan tehostamista sekä Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan, kuten hankkeisiin ja yhdyshenkilöihin, liittyvän ajantasaisen tiedon jakamista. Keskeistä on myös sijoituksen koordinoinnin vahvistaminen (sakon muuntorangaistukseen liittyvien aikatauluhaasteiden huomioiminen, ennakoivien yhteydenottojen tekeminen sekä asiakassuunnitelmien selkeämpi yhteensovittaminen). Monialainen yhteistyö ja verkostotyö näyttäytyvät haavoittuvilta etenkin tilanteissa, joissa työntekijät vaihtuvat. Hyvinvointialueilla on motivaatiota ja tarvetta tehdä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa ja se nähdään ensisijaisesti myös sakkovankien etuna.</p>	
Asiasanat sakkovanki, verkostoyhteistyö, monialainen yhteistyö, verkostotyö	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muuta tietoa	

KUVIOT

KUVIO 1: Tutkimuksen keskeisten käsitteiden jäsentäminen.	28
KUVIO 2: Sisällönanalyysin valmistelu-, järjestely- ja analyysivaiheet. Mukailleen Eloa ja Kyngästä (2008, 110).	34

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä.....	37
TAULUKKO 2: Esimerkki aineiston abstrahoinnista.	38
TAULUKKO 3: Esimerkki aineiston abstrahoinnista ulkopolisten sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittämisessä.	39

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ORGANISAATIOIDEN VÄLINEN YHTEISTYÖ	5
2.1	Verkostoyhteistyö	5
2.2	Organisaatioiden integraatio julkisen sektorin yhteistyön muotona	8
3	MONIALAINEN YHTEISTYÖ.....	13
3.1	Verkostotyö monialaisen asiakastyön menetelmänä.....	13
3.2	Yhteiset asiakkuudet ja asiantuntijuus	17
4	ORGANISAATIOIDEN JA AMMATTILAISTEN YHTEISTYÖ SAKKOVANKIEN PÄIHDEKUNTOUTUKSEEN OHJAAMISESSA	21
4.1	Ulkopuolinen sijoitus päihdekuntoutuslaitokseen: tavoitteelliset ja lainsäädännölliset lähtökohdat	21
4.2	Lyhytaikaisvankien palvelutarpeisiin vastaamisen haasteista	24
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	26
5.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	26
5.2	Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä.....	28
5.3	Haastattelujen toteuttaminen	30
5.4	Laadullinen sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä	33
5.5	Aineiston analyysin vaiheet	35
5.6	Tutkimuseettiset näkökulmat.....	40
6	HYVINVOINTIALUEIDEN JA RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN VÄLINEN KUMPPANUUS	43
6.1	Sujuvaa mutta vaihtelevaa yhteistyötä	43
6.2	Ulkopuolisen sijoituksen roolit ja vastuut.....	47
7	ORGANISAATIOIDEN VÄLISET YHTEISTYÖRAKENTEET JA VERKOSTOTYÖN KÄYTÄNNÖT	54
7.1	Kehittämishankkeen myötä vakiintuneet yhteistyörakenteet.....	54
7.2	Kontaktointi, tiedonvaihto ja konsultointi verkostotyön osa-alueina.....	57
8	SIJOITUSTEN KOORDINAATIO- JA YHTEISTYÖRAKENTEIDEN KEHITTÄMINEN	63
8.1	Tiedonhallinnan tehostaminen	63
8.2	Ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin vahvistaminen.....	66

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....72

LÄHTEET.....80

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aiheena on Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden keskinäinen yhteistyö sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa päihdehoitoon. Tutkimuskohteenani on ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvät yhteistyökäytännöt organisaatioiden välisellä rakenteellisella tasolla ja asiakastyötä tekevien ammattilaisten välillä. Tutkimukseni olen toteuttanut hyvinvointialueiden aikuissosiaalityön ja päihde- ja mielenterveyspalveluiden työntekijöiden näkökulmasta ja se lähestyy tutkimusaihetta organisaatioiden välisen verkostoyhteistyön sekä monialaisen yhteistyön teoreettisesta viitekehystä käsin.

Sakkovanki on vapautensa menettänyt henkilö, joka suorittaa vankilassa sakon muuntorangaistusta. Rikoslain (39/1889) 4 §:n 2 a luvun (578/2008) mukaan muuntorangaistus määrätään sakkoon tuomitulle, jolta ei ole saatu perityksi sakkoa. Vankeuden täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos (vankeuslaki 1 luku 4 § 222/2022). Vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan *”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämönhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana”*. Sakkovanki, jolla on päihdeongelma tai jolla arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia vapaudessa selviämässä, voidaan sijoittaa suorittamaan tuomiotaan vankilan ulkopuoliseen päihdekuntoutuslaitokseen (ns. ulkopuolinen sijoitus). Myös ulkopuolisen sijoituksen tavoitteena on tukea vangin elämönhallintaa, yhteiskuntaan kiinnittymistä ja rikoksettomuutta. (Vankeuslaki 767/2005 8 luku 9 § 2 mom.)

Sakon muuntorangaistuksesta säädetään laissa sakon täytäntöönpanosta (672/2002). Muuntorangaistuksen käyttöä on laajennettu vuoden 2021 alusta. Muutokset liittyivät mm. päiväsakon muuntosuhteeseen ja muuntorangaistuksen enimmäispituuteen: aiemman kolmen päiväsakon sijaan nykyisin neljä maksamatonta päiväsakkoa vastaa yhtä päivää vankeutta ja sakon muuntorangaistuksen enimmäispituus muutettiin 60 päivästä 40 päivään vankeutta. (HE 178/2018 vp.) Käytännössä muutokset ovat johtaneet sakkovankien päivittäisen määrän kasvuun vankiloissa (Rikosseuraamuslaitos 2023a). Vuonna 2022 sakkovankeja vapautui 1 661 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022), joista kahdeksan prosenttia suoritti tuomionsa vankilan

ulkopuolella päihdehoitolaitoksessa. Sakkovankien ulkopuolisen sijoituksen kesto oli keskimäärin 20 vuorokautta (Rikosseuraamuslaitos 2023a).

Kunnat ja kunnalliset sosiaali- ja terveystalvet ovat olleet keskeisimpiä Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökumppaneita (Rikosseuraamuslaitos 2022a, 19–20). Sittemmin hyvinvointialueet ovat korvanneet kuntayhteistyökumppanit myös ulkopuolisten sijoitusten valmistelussa, kun sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu siirtyi kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille 1.1.2023 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a). Sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten valmisteluun sisältyy mm. kuntoutuksen rahoituksesta ja jatkokuntoutussuunnitelmista sopiminen (Oikeusministeriö 2009, 81). Koska hyvinvointialueet ovat aloittaneet toimintansa vasta vuoden 2023 alusta, niiden ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökäytäntöjä on syytä tarkastella tuoreeltaan.

Suomalainen sakkovankitutkimus on käytännössä osa lyhytaikaisvankitutkimusta. Lyhytaikaisvangit ovat sosiaalisesti huono-osainen ryhmä, jolla on paljon ka-sautuneita sosiaalisia ongelmia. Päihteidenkäyttö on lyhytaikaisvangeilla yleistä. (Mm. Kivivuori & Linderborg 2009; Wuolijoki ym. 2011; Laurila, Linderborg, Tyni, Aaltonen & Lähteenmäki 2021). Sakkovankien sitoutuminen palveluihin ja hoitoon on tutkimusten mukaan haasteellista. Sakkovankien moninaisten palvelutarpeiden vuoksi sosiaali- ja terveydenhuollon kehittäminen on nähty yhtenä keskeisenä ratkaisuehdotuksena sakkovankien syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Ks. esim. Wuolijoki ym. 2011.) Lyhytaikaisvankien kohdalla nopea reagointi vangin palvelutarpeeseen mahdollistaa vankien pääsyn vankeusaikaiseen kuntoutukseen (mm. Kaatrakoski 2022, 25–26). Vankeustuomio itsessään, vankeuden aikainen tukipalveluiden luominen sekä vangin päihdehoitoon ohjaaminen ovat mahdollisuuksia vaikuttaa vankien sosiaalisiin ja terveydellisiin tilanteisiin (Laurila ym. 2021, 138). Päihdehoitoon osallistuminen vahvistaa Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 181–182) tutkimuksen mukaan myös rikollisuudesta irtaantumista.

Rikosseuraamuslaitos toteutti vuosina 2021–2023 sakko- ja lyhytaikaisvankihankkeen, jonka tavoitteena oli mm. lisätä sakkovankien sijoituksia vankilan ulkopuolisiin päihdekuntoutuslaitoksiin ja tutkia sijoitusten vaikuttavuutta uusintarikollisuuden näkökulmasta. Hankkeen myötä kehitettiin valtakunnallinen sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten toimintamalli, joka on sen jälkeen vakinaistettu osaksi Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa. (Rikosseuraamuslaitos 2023a; Rikosseuraamuslaitos 2023b.) Hankkeen aikana vuonna 2022 myös Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio uudistui. Organisaatiouudistuksen tavoitteena oli vahvistaa Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa osana yhteiskunnan palvelujärjestelmää esimerkiksi kehittämällä asiakasprosesseja ja palvelujatkumaita hyvinvointialueiden, kuntien ja muiden valtion palveluiden kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2022a, 17.)

Tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta tutkimusaiheeni on jatkumoa sakko- ja lyhytaikaisvankeihin, organisaatioiden väliseen verkostoyhteistyöhön ja monialaiseen yhteistyöhön ja verkostotyöhön liittyvään tutkimusperinteeseen. Sakkovankien palveluihin ja kuntoutusjatkumoihin liittyvä tutkimus nivoutuu osaksi huono-osaisuuden tutkimusta ja yhteiskunnallista keskustelua syrjäytymisestä. Tutkimuskirjallisuudessa sakkovangit nähdään huono-osaisena ja syrjäytyneenä vankiryhmänä, joiden on haastava sitoutua palveluihin ja hoitoon (mm. Kivivuori & Linderborg 2009; Wuolijoki ym. 2011).

Yhteiskunnallisen hyödynnettävyyden näkökulmasta tutkimukseni tuloksia on mahdollista tarkastella Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyön, sakkovankeuden sekä sakkovankien palvelupolkujen ja kuntoutusjatkumoiden kehittämiseksi. Sakon muuntorangaistusjärjestelmän kehittämistä on selvitetty muun muassa Oikeusministeriön selvitysmiesten toimesta (2003) sekä Oikeusministeriön työryhmämietinnössä (2009). Työryhmä ehdotti esimerkiksi silloisten muuntokelvottomien, rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkojen rajoitettua muuntokelpoisuutta sekä sakkovangeille tarkoitettua vahvoja tukitoimenpiteitä sisältävän yhdyskuntaseuraamuksen kehittämistä käytettäväksi sakon muuntorangaistuksen ohella. (Oikeusministeriö 2010.)

Tutkimusraporttini jatkuu johdannon jälkeen luvulla 2, ”Organisaatioiden välinen yhteistyö”, jossa tarkastelen organisaatioiden välistä verkostoyhteistyötä sekä julkisen sektorin organisaatioiden integraatiota organisaatioiden keskinäisen yhteistyön muotona. Luvussa 3, ”Monialainen yhteistyö”, tarkastelen organisaatioiden välisen yhteistyön muotoja asiakastyön ja ammattilaisten tasolla: verkostotyötä monialaisen yhteistyön menetelmänä sekä käsitystä yhteisistä asiakkuuksista ja asiantuntijuudesta. Luvussa 4 käsittelen organisaatioiden ja niissä työskentelevien ammattilaisten yhteistyötä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa; yhteistyön lähtökohtia, tavoitteita sekä haasteita lyhytaikaisvankien palvelutarpeisiin vastaamisessa. Luvussa 5 kuvaan tutkimukseni toteutusta ja tekemiäni metodologisia valintoja.

Tutkimustulokset esittelen luvuissa 6–8. Luvussa 6, ”Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen kumppanuus”, kuvaan hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen keskinäistä kumppanuutta niin yleisesti kuin eritellymmmin sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa. Luvussa 7, ”Ulkopuolisten sijoitusten yhteistyörakenteet- ja käytännöt”, tarkastelen hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilötoimintaa ja verkostopalaverien varaan rakennettua yhteistyötä, sekä muita ammattilaisten välisen verkostotyön osa-alueita. Luvussa 8, ”Ulkopuolisten sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittäminen”, nostan esille analyysini perustuen keskeisimmät sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden ke-

hittämisen kohteet. Tutkimusraporttini päätän lukuun 9, ”Johtopäätökset ja pohdinta”, jossa tiivistän tutkimukseni tulokset ja tulkiten niitä tutkimuskysymysteni näkökulmasta sekä vertaan niitä tutkimuskirjallisuuteen.

2 ORGANISAATIOIDEN VÄLINEN YHTEISTYÖ

Tässä luvussa tarkastelen organisaatioiden välistä verkostoyhteistyötä sekä julkisen sektorin organisaatioiden integraatiota, joka liittyy Suomessakin käytyyn keskusteluun julkisista palveluista ja niiden kehittämisestä. Julkisten hyvinvointipalveluiden hallintoa, rakenteita ja toimintoja pyritään yhdistämään ja kehittämään eri toimijoiden välillä (mm. Taskinen & Hujala 2020; Möttönen & Kettunen 2014). Arnkilin ja Seikkulan (2009, 35–36) mukaan työntekijöiden kautta vuorovaikutuksessa toimivat välillisesti myös heidän edustamansa instituutiot: keskinäiset suhteet eivät määrity ainoastaan toimijoiden välillä, vaan merkitystä on myös instituutioiden välisillä suhteilla. Toimivien sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten prosessien ja käytäntöjen tarkastelussa tulee tutkia yhteistyötä niin organisaatio- kuin asiakastyönkin tasoilla.

2.1 Verkostoyhteistyö

Organisaatioiden välisellä yhteistyöllä tavoitellaan ratkaisuja tietyn ongelman tai ongelmien selvittämiseksi. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen ratkaistavana kysymyksenä on sakkovankien sijoitusten sujuva ja suunnitelmallinen täytäntöönpano, jossa pyritään hyödyntämään kuntayhteistyökumppaneita (ks. Rikosseuraamuslaitos 2022, 19–20). Organisaatioiden välinen verkostoyhteistyö kiinnittyy tavoitteisiin. Samanaikaisesti yhteisten tavoitteiden määrittely voi osoittautua haastavaksi. Mitä pitkäkestoisempaa organisaatioiden yhteistyö on, sitä moninaisemmaksi yhteistyötä voi luonnehtia. Tällöin yhteisten tavoitteiden laatiminen vaatii osapuolten välistä keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteisten merkitysten luomista. Koska yhteistyö on kontekstisidonnaista, yhteistyötä koordinoivien ja sen osapuolten olisi tärkeä säännönmukaisesti arvioida, mitä yhteistyön osa-alueita tulisi kehittää omassa yhteistyöverkostossa. (Aira 2012, 129, 130–131.) Myös esimerkiksi Väyrynen ja Lindh (2013, 423)

korostavat organisatoristen ja institutionaalisten ratkaisujen kehittämistä, erilaisia integroivia kuntoutuskäytäntöjä sekä organisaatioiden välisiä sopimuksellisia käytäntöjä.

Organisaatioiden välistä verkostoyhteistyötä määrittävät yhteisten tavoitteiden lisäksi myös organisaatioiden omat tavoitteet. Koska verkostoyhteistyö tapahtuu yli organisaatorajojen, toimijoiden on kehitettävä organisaatioiden keskinäistä vuorovaikutusta. Mitä uudempi verkosto on, sitä pidemmällä organisaatioiden eriytyminen voi olla. Verkostoyhteistyö vaatii toimijoilta uusien toiminta- ja yhteistyötapojen kehittämistä. Niiden myötä organisaatiolähtöisyydestä pyritään siirtymään tulokselliseen yhteistyöhön. Keskiössä on toimijoiden halukkuus tehdä yhteistyötä. (Aira 2012, 141.) Organisaatioiden tavoitteet tulisi jakaa selkeästi yhteistyökumppaneiden kesken, mutta samalla niistä tulisi löytää yhteensopivuuksia toisten toimijoiden tavoitteiden kanssa. Tavoitteita ei voi pakottaa tai odottaa, että ne vastaisivat toisiaan. Yhteistyössä on tärkeä tiedostaa mahdollisten kilpailullisten jännitteiden olemassaolo. Näitä jännitteitä on kuitenkin mahdollista hallita. Keskeistä on myös huomioida ulkoisten tekijöiden vaikutus yhteistyön toteutumiseen. Vaikka luottamus olisikin jo saavutettu eri organisaatioiden kesken, uudet yhteistyön muodot ja toimintatavat tulee kehittää aina omassa ja uudessa kontekstissaan. (Osborne & Murray 2000b, 17.)

Osborne ja Murray (2000, 71) viittaavat Murrayn (1998) luomaan organisaatioyhteistyön rakennetta kuvaavaan monivaiheiseen käsitteelliseen malliin (*a conceptual model of collaboration*), joka selittää organisaatioyhteistyön rakennetta ja sen vaikutuksia organisaatioiden hallinnolle. Malli esittää viisiportaista yhteistoiminnan prosessia: esikontaktivaihetta (*the precontact phase*), alustavaa yhteydenottovaihetta (*the preliminary contact phase*), neuvotteluvaihetta (*the negotiating phase*), toteutusvaihetta (*the implementation phase*) ja arviointivaihetta (*the evaluation phase*). Yhteistyöprosessin onnistumisen todennäköisyyttä edistää tavoiteltavan yhteistyöhön liittyvät tekijät, organisaatioihin liittyvät ominaisuudet, yhteistyöprosessin kehittämisen prosessin toteutus sekä erilaiset ympäristöön ja kontekstiin liittyvät tekijät.

Yhteistyön kontekstisidonnaisuus näyttäytyy esimerkiksi erilaisina tapoina tehdä yhteistyötä ja tulkita vuorovaikutukseen liittyviä merkityksiä. Yhteistyö rakentuu osapuolten väliselle, jatkuvasti muuttuvalle vuorovaikutukselle, jonka avulla mahdollistetaan esimerkiksi erilaisten tiimien ja verkostojen muodostuminen. Eri toimijoiden ja sidosryhmien muodostamat verkostot muodostuvat yhteistyön myötä laajemmilla ympäristöissä. Yhteistyön toimivuuden ja sen tuottaman synergian kannalta rakenteelliset edellytykset ja yhteistyöhön panostaminen on tärkeää. Yhteistyötä voidaan kuvata valinnaksi, aktiiviseksi toiminnaksi ja dynaamiseksi prosessiksi. Yhteistyötä tulee tarkastella sen määrän ja luonteen, mutta myös esimerkiksi resurssien riittävyyden osalta. Jos osapuolet eivät panosta yhteistyöhön, toimivatkin yhteistyörakenteet jäävät hyödyntämättä. Osapuolten vuorovaikutuksen tärkeys ilmenee myös

niissä tilanteissa, jolloin yhteistyö on hajautunut esimerkiksi maantieteellisten tai organisatoristen syiden vuoksi. (Aira 2012, 129–130.)

Organisaatioiden välinen verkostoyhteistyö perustuu vuorovaikutussuhteille. Toimiva verkostoyhteistyö rakentuu vuorovaikutussuhteen, tiimin prosessien ja verkoston hallinnasta. Vuorovaikutussuhteen hallinta liittyy luottamukseen, vuorovaikutussuhteiden ylläpitoon sekä yhteistyön tasapainoisuuteen. Tiimin prosessien hallinta kattaa tiimin muodostumisen ja erilaisten vuorovaikutuskäytäntöjen kehittämisen sekä aktiivisen johtamisen. Verkostojen hallinta käsittää keskinäisen kilpailun käsittelemisen ja erilaisuuden huomioimisen sekä suunnitelmien toteuttamisen. Koska yhteistyö on kontekstisidonnaista, yhteistyötä koordinoivien ja sen osapuolten olisi tärkeä säännönmukaisesti arvioida, mitä yhteistyön osa-alueita tulisi kehittää omassa yhteistyöverkostossa. (Aira 2012, 130–131.)

Verkostoyhteistyölle ominaista on toimijoiden erilaisuus, joka on keskeinen haaste toimivan yhteistyön muodostumiselle. Koska organisaatioiden taustaoletukset ovat usein erilaiset, yhteisymmärryksen tavoittaminen ja toisten osapuolten näkemysten käsittäminen voi olla haastavaa. Toisaalta toimijoiden erilaisuus voi parhaimmillaan luoda verkostossa uudenlaista lisäarvoa. Esimerkiksi erimielisyydet voivat olla avain verkoston toiminnan kehittämiseksi. Yhteistyön haasteiksi voi muodostua esimerkiksi jäykät rakenteet ja organisaatiokohtaiset toimintatavat. Yhteistyössä voi myös olla jännitteitä, jotka liittyvät esimerkiksi organisaatioiden oman hyödyn tavoitteluun. Yhteistyö rakentuu vuorovaikutuksessa ja keskinäisissä neuvotteluissa, joiden myötä toimijoilla on mahdollisuus vahvistaa luottamusta toisiinsa, tutustua toistensa tavoitteisiin sekä muodostaa yhteisiä tavoitteita ja merkityksiä. Mitä avoimemmin organisaatiot esimerkiksi tuovat esille omaa taustaansa ja tavoitteitaan, sitä paremmat yhteistyömahdollisuudet ne pystyvät luomaan. Lisäksi haasteena voi olla se, että verkostoyhteistyön osapuolilla on usein mahdollisuus neuvotella yhteistyön tekemisestä ainoastaan tietyllä osa-alueella, mikä mahdollistaa omat erilliset muut tavoitteet ja toimenpiteet. (Aira 2012, 141–142.)

Yhteistyön tuloksellisuuden edistäminen käsittää viestinnällisten ratkaisujen (mm. viestintäteknologian hyödyntämisen) ja vuorovaikutussuhteiden muodostumisen lisäksi yhteistyön tavoitteiden ja välitavoitteiden määrittelyn. Varsinaisten verkostoyhteistyön rakenteiden luominen ei yksistään riitä varmistamaan tuloksellista yhteistyötä. Toimiva verkostoyhteistyö vaatii panostamista vuorovaikutukseen ja parhaimmillaan se muodostaa merkittäviä synergiaetuja ja tuloksia. Toimimaton verkosto voi pahimmillaan muodostua ainoastaan hallinnolliseksi rakenteeksi, jolla ei ole yhtymäkohtia verkostossa toimiviin organisaatioihin. (Aira 2012, 142–143.)

Isoherranen (2005, 74–75) tuo esille yhteistyöhön kohdistetut vaatimukset, kun yhteistyö tapahtuu organisaatioiden välillä. Verkostoyhteistyön toteutumisen näkö-

kulmasta keskeistä on mahdollisuuksien ja resurssien saaminen työskentelyyn. Etenkin yhteiset tapaamiset ovat tärkeitä verkostoyhteistyön toteutumiseksi, tiedon jakamiseksi ja ristiriitojen välttämiseksi. Hän myös nostaa esille palveluita tuottavat yhteistyöverkostot, jotka ovat väljempää yhteenliittymää, kuin esimerkiksi viralliset tiimit. Jaettuja yhteisiä toimintaperiaatteita ei yhteistyöverkostoissa aina ole. Niiden tavoitteena on tehdä yhteistyötä ja koordinoita asiakkaan asioissa, vaikkei työskentely rakennukaan vahvasti yhteisille toimintaperiaatteille. Työtä saatetaan kuitenkin suunnitella yhdessä. Tyypillisesti yhteistyöverkoston jäsenet työskentelevät toisissa tiimeissä tai organisaatioissa, eikä verkoston jäsenyyttä ole siten tarkasti määritelty. Asiakkaita ohjataan työntekijöiden välillä eri palveluihin.

Organisaatioiden välisen yhteistyön toimivuuden ja sen tuottaman synergian kannalta rakenteelliset edellytykset ja yhteistyöhön panostaminen on tärkeää. Yhteistyötä voidaan kuvata valinnaksi, aktiiviseksi toiminnaksi ja dynaamiseksi prosessiksi. Yhteistyötä tulee tarkastella sen määrän ja luonteen, mutta myös esimerkiksi resurssien riittävyden osalta. Jos osapuolet eivät panosta yhteistyöhön, toimivatkin yhteistyörakenteet jäävät hyödyntämättä. (Aira 2012, 130.) Osborne ja Murray (2000b) ovat tutkineet organisaatioiden välisen yhteistyön dynamiikkaa. Yhteistyötä tulisi rakentaa olemassa olevien suhteiden pohjalle aina kun mahdollista. Tarkoituksenmukaisen yhteistyösuhteiden solmiminen ja kehittäminen vaatii aikaa neuvottelulle, jonka jälkeen vasta voidaan puhua yhteistyöstä. Yhteistyöhankkeissa tulisi olla rajallinen määrä yhteistyökumppaneita ja yhteistyön tulisi aiheuttaa ainoastaan rajallista haastetta organisaatioiden autonomialle. Yhteistyö tulisi rakentua merkityksellisille yhteistyön muodoille, joihin voi kuulua myös riskejä.

2.2 Organisaatioiden integraatio julkisen sektorin yhteistyön muotona

Julkisten palveluiden integraatiosta hyötyvät erityisesti paljon erilaisia palveluja tarvitsevat asiakkaat, joilla on asiakkuuksia useissa eri sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa (Hujala & Taskinen 2020, 54). Sakkovangit ovat yksi paljon palveluita tarvitsevista asiakasryhmistä (ks. luku 4 tässä tutkimusraportissa). Koska tutkimukseni käsittelee kahden julkisen sektorin organisaation keskinäisiä yhteistyörakenteita, näin ollen sivuan tutkimusraportissani myös julkisen sektorin organisaatioiden integraatiota ja siihen liittyviä teemoja. Integraation myötä organisaatiot voivat toimia tehokkaammin muodostaen sujuvampia prosesseja ja esimerkiksi välttää päällekkäistä työtä. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen julkilausutuissa tavoitteissa on mainintoja yhteistyöstä ja -toiminnasta (ks. lisää Rikosseuraamuslaitos 2022). Myös 1.1.2023

voimaan tulleen sote-uudistuksen on tarkoitus vastata palveluiden kehittämisen tarpeeseen, ja esimerkiksi lainsäädäntö velvoittaa julkisia toimijoita yhteistyöhön (ks. lisää luku 4.2.).

Julkisen sektorin organisaatioiden integraatio perustuu tyypillisesti organisaatioiden väliselle yhteistyölle ja yhteistoiminnalle. Julkisen sektorin organisaatioiden yhteistyö voi sisältää elementtejä palveluiden ja toiminnan yhteen sovittamisesta ja koordinoimisesta. Organisaatioiden keskinäisen työnjaon ja vastuiden jakaminen on tärkeää, jotta roolit ja tehtävät olisivat selkeät. (Axelsson & Axelsson 2006, 77, 79). Suomessa julkishallinnon kehittäminen on pohjautunut viime vuosikymmeninä New Public Managementiin, johon on viitattu uuden julkishallinnon käsitteellä. Uusi julkishallinto painottaa tehokkuutta ja taloudellisuutta ja sen myötä on perustettu uusia, itsenäisempiä ja tulosvastuullisia yksiköitä. Tavoitteet ohjautuvat uuden julkishallinnon mukaan organisaatiotasolta kohti alempia tasoja. Näin ollen esimerkiksi sosiaalihuollonkin kehittämiseen on vaikuttanut kuntaorganisaatioiden kehittämistavoitteet. Uuden julkishallinnon myötä hallintoa on keskitetty ja palveluiden järjestämis- ja tuottamisvastuuta alettu eriyttää toisistaan. (Möttönen & Kettunen 2014, 111–112.)

Parhaillaan on käynnissä rakenteiden uudistamisen vaihe, ja yhteiskunnan rooli on muuttunut palveluyhteiskunnaksi, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena on vaikuttaa palveluiden tuottamiseen liittyvään verorasitteeseen. (Möttönen & Kettunen 2014, 121). Hallinnon keskittämistä on perusteltu sillä, että halutaan välttää hallinnon pirstaloituminen, parantaa eri ammattiryhmien yhteistyötä ja varmistaa asiakkaiden tarpeiden huomioiminen (Sinkkonen 1993, Möttösen & Kettusen 2014, 112 mukaan). Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota voidaan perustella hyvinvointipoliittisella näkemyksellä yksilöiden tarpeiden huomioimisesta kokonaisuutena, eikä eri ammattialojen ja sektoreiden mukaan. Integraation voidaan katsoa parantavan johtamista ja luovan mahdollisuuksia tehokkaampaan yhteistyöhön. (Möttönen & Kettunen 2014, 112–113).

Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiossa pyritään yhdistämään ja eheyttämään hyvinvointipalvelujen rakenteita ja toimintoja eri toimijoiden välillä. Integraatiota toteutetaan esimerkiksi järjestelmien, organisaatioiden ja ihmisten toiminnankin tasoilla. (Hujala & Taskinen (2020, 50.) Hujala ja Taskinen (2020, 51) viittaavat mikro-tason integrointiin tai koordinointiin, jolla tarkoitetaan palveluiden yhteensovittamista työntekijän tai asiakkaan näkökulmista. Ammattilaistasolla integraatio voi tarkoittaa moniammatillisia tai -toimijaisia tiimejä ja muuta yhteistyötä. Asiakastasolla taas integraatio voi näyttäytyä asiakkaan tarvitsemien palveluiden sujuvana koordinaationa ja saumattomana palveluketjuna. Organisaatiotason eli mesotason integraatio käsittää palveluiden hallinnollisen yhdistämisen, mistä ei ole Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyössä kyse. (Hujala & Taskinen 2020, 51) Toimin-

nallisen integraation tavoitteena on hajanaisten palveluiden kokoaminen oikea-aikaisesti, tarkoituksenmukaisesti ja saumattomasti asiakaslähtöisyyttä unohtamatta (Halme & Tiirinki 2019, 7–8). Se perustuu hallinnollista integraatiota vapaamuotoisempaan yhteistyöhön. Hujalan ja Taskisen (2020, 52) mukaan esimerkiksi moniammatillisten ja organisaatorajat ylittävät tiimit, asiakassuunnitelmien laatiminen sekä asiakaslähtöiset palvelupolut ovat keskeisiä toiminnallisen integraation toteuttamisen keinoja.

Axelsson ja Axelsson (2006, 79–80) erottelevat organisaatioiden eri integraatiomuotojen suhteet kahteen ulottuvuuteen viitaten Hvindeniin (1994) ja Axelssoniin (2002, 144–145): vertikaaliseen ja horisontaaliseen integraatioon. Vertikaalinen integraatio toteutuu organisaatioiden välillä, hierarkkisen rakenteen eri tasoilla, kun taas horisontaalinen integraatio toteutuu sellaisten organisaatioiden tai yksiköiden kesken, jotka ovat samalla hierarkkisella tasolla. Eri integraation tasoilla on erilaiset painotukset. Organisaatioiden välisten integraation muotojen jatkumoa voidaan kuvata koordinoinnin (*co-ordination*), yhteistyön (*co-operation*) ja yhteistoiminnan (*collaboration*) käsitteiden kautta. Heikkoa vertikaalista ja horisontaalista integraatiota voidaan kuvata sopimuksenteon (*contracting*) käsitteellä. Integraation muotojen jatkumon toisessa päässä on konsultaatio ja toisessa organisaatioiden yhdistyminen. Organisaatioilla on erilaisia mahdollisuuksia kehittää organisaatioiden välistä integraatiota. Eri sektorien välinen yhteistyö rakentuu usein matriisimaisesti monialaisten tiimien kautta, jotka vastaavat horisontaalisesta integraatiosta eri organisaatioiden ja sektoreiden välillä. (Axelsson & Axelsson 2006, 79–80, 85–86.)

Hyvinvointipalveluiden integraatiosta on tullut yksi keskeisimmistä kysymyksistä hyvinvointivaltion kehityksessä. Palvelut ovat eriytyneet ja niitä tuottavat erilaiset organisaatiot, kuten valtion virastot ja yksityiset yritykset. Tämä eriytymiskehitys on kuitenkin samalla johtanut hyvinvointipalveluiden integraation kasvavalle tarpeelle. (Axelsson & Axelsson 2006, 75.) Eri organisaatioiden toiminnan integraatio on haastavaa. Organisaatioteorian mukaan organisaatioiden väliset suhteet ovat usein etäisempiä kuin organisaation sisäiset suhteet. Tämä voi johtua siitä, että kahden eri organisaation hallinnot ja niihin liittyvät hierarkiat eroavat toisistaan. (Weick 1979, Axelsson & Axelsson 2006, 76 mukaan.) Organisaatioiden välisiä suhteita kuvataan tutkimuskirjallisuudessa muun muassa verkostoiksi, kumppanuuksiksi tai strategiseksi liittolaisiksi (Hannan and Freeman, 1989, Axelsson & Axelsson 2006, 76 mukaan).

Axelsson ja Axelsson (2006, 77–78) korostavat organisaatioiden abstraktia luonnetta, vaikka organisaatioiden voidaankin laskea kuuluvan objektiivisesti havaittavaan todellisuuteen. Organisaatioteorian institutionaalisen koulukunnan mukaan organisaatioita voidaan pitää vuorovaikutuksessa syntyvinä ja kulttuurisesti muodostettuina tuotteina. Axelsson ja Axelsson viittaavat Powelliiin ja DiMaggiioon (1991) sekä Scottiin (1992) organisaatioiden institutionalisoitumisesta, jolloin niiden roolit ja

tehtävät laillistetaan, sekä organisaatioiden kontingenssiteoriaan, jonka mukaan julkisen sektorin tehtävien ja roolien erikoistuminen ja ammattimaistuminen kuvastaa yhteiskunnan toimintaympäristön monimutkaistumista ja asiakkaiden palvelutarpeiden muutosta. Mitä enemmän palvelut erikoistuvat, sitä enemmän on tarvetta niiden integraatiolle. Vastuiden pirstaloituminen voi johtaa palveluiden laatuun ja tehokkuuteen liittyviin ongelmiin.

Mitä erikoistuneempia palvelut ovat, sitä korkeamman tason horisontaalista integraatiota tarvitaan. Tämä tarkoittaa organisaatioiden välistä yhteistyötä ja -toimintaa, mutta myös runsaasti vertikaalista integraatiota, joka voi olla haastavaa eri yhteiskunnan sektoreiden kesken. Organisaatioiden välisessä integraatiossa on kyse sektorien välisestä yhteistyöstä. Organisaatioilla on erilaisia mahdollisuuksia kehittää organisaatioiden välistä integraatiota. Eri sektorien välinen yhteistyö rakentuu usein matriisimaisesti monialaisten tiimien kautta, jotka vastaavat horisontaalisesta integraatiosta eri organisaatioiden ja sektoreiden välillä. Epävakautensa vuoksi monialainen tiimi vaatii toimiakseen jatkuvaa huolenpitoa toimiakseen. (Axelsson & Axelsson 2006, 85–86.)

Yhteistyön käsitteellä voidaan kuvata niin vertikaalisen kuin horisontaalisenkin integraation vahvaa muotoa (Axelsson & Axelsson 2006, 80). Yhteistyö perustuu hierarkkiseen hallintoon, mutta siihen sisältyy myös organisaatioiden välisiä vapaamuotoisempia sopimuksia ja mukautuksia (Mintzberg, 1993, Axelssonin & Axelssonin 2006, 80 mukaan). Tällöin hallintohierarkia mahdollistaa myös organisaatioiden väliset epämuodolliset kontaktit ja kommunikaation. Yhteistoimintaa Axelsson ja Axelsson luonnehtivat sellaiseksi integraation muodoksi, joka sisältää vahvan horisontaalisen integraation, mutta heikomman vertikaalisen integraation. Yhteistoiminta perustuu suurelta osin vapaaehtoiseen sopimukseen ja keskinäisiin molemminpuolisiin mukautumisiin organisaatioiden välillä. Yhteistoiminta pohjautuu organisaatioiden haluun työskennellä yhdessä sekä säännölliseen ja tiiviiseen yhteydenpitoon ja kommunikaatioon (Alter and Hage, 1993, Axelssonin & Axelssonin 2006, 80 mukaan).

Axelsson ja Axelsson (2006, 80) painottavat, että kaikki edellä mainitut integraation eri muodot voivat olla tehokkaita, mutta niiden tehokkuus riippuu organisaatioiden eriytymisen asteesta. Käytännössä mitä eriytyneemmät organisaatiot, sitä enemmän niiden integraatio vaatii horisontaalista integraatiota eli erilaisia yhteistoiminnan ja yhteistyön muotoja. (Lawrence & Lorsch 1967, Axelssonin & Axelssonin 2006, 80 mukaan). Tämän voidaan katsoa pätevän myös Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyöhön. Lisäksi etenkin paljon sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tarvitsevien asiakkaiden, kuten sakkovankien, kohdalla palveluiden integroitu yhteistyö voi olla tarpeellista. Kekonin ym. (2019, 38–39) mukaan paljon palveluita tarvitsevien näkökulmasta palvelujärjestelmä voi näyttäytyä pirstaleisena. Pal-

veluiden tiivis yhteistyö voi vahvistaa palveluiden saantia ja vähentää asiakkaan ohjaamista palvelusta toiseen. Integraatiota voi luonnehtia myös käytännön toiminnaksi, jota toimeenpanevat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset ammatti- ja organisaatorajojen yli. Integraatio mahdollistaa parhaimmillaan sujuvat prosessit, vähentää päällekkäistä työtä ja vahvistaa asiakkaiden asemaa. Tämän vuoksi julkisten palveluiden integraatiokehitys on yksi tässäkin tutkimuksessa tarkasteltava teema, ja jota tarkastelen lisää luvussa 3 asiakastyöhön liittyvän monialaisen yhteistyön näkökulmasta.

3 MONIALAINEN YHTEISTYÖ

Luvussa 2 tarkastelin organisaatioiden keskinäisiä suhteita verkostoyhteistyön ja julkishallinnollisten organisaatioiden integraation näkökulmista. Organisaatioiden välisten suhteiden lisäksi myös työntekijöiden väliset suhteet ja vuorovaikutus ovat merkityksellisiä keskinäisten suhteiden määrittelyssä (mm. Arnkil & Seikkula 2009, 35–36). Sakkovankien ulkopuoliset sijoitukset valmistellaan ja pannaan täytäntöön asiakastyön tasolla, mistä syystä ammattilaisten välinen monialainen yhteistyö ja verkostotyö ovat keskeisessä roolissa yhteistyötä tarkasteltaessa. Tässä luvussa jäsenmän organisaatioiden keskinäistä yhteistyötä asiakastyön ja ammattilaisten tasolla. Tarkastelen monialaiseen yhteistyöhön ja verkostotyön työmenetelmään liittyvää aiempaa tutkimusta sekä jäsennyksiä yhteisestä asiakkuudesta. Yhteisen asiakkuuden ohessa sivuan myös asiantuntijuutta ja sen merkitystä monialaisen yhteistyön viitekehityksessä.

3.1 Verkostotyö monialaisen asiakastyön menetelmänä

Brinkerhoff ja Brinkerhoff (2011, 4) määrittelevät monialaisen yhteistyön organisaatioiden välisen kumppanuuden vahvimaksi muodoksi. Monialainen yhteistyö kattaa yhteisesti määritellyt tavoitteet, konsensuspohjaisuuteen ja yhteistoimintaan perustuvan päätöksenteon sekä jaetun vastuun toiminnan tuloksista. Monialainen yhteistyö rakentuu horisontaalisille rakenteille ja prosesseille, jotka eivät kuitenkaan ole hierarkkisia. Monialainen yhteistyö muodostaa synergiaetuja eri toimijoiden välille ja siihen kuuluvat muodolliset ja epämuodolliset osapuolten väliset luottamukselliset suhteet.

Isoherranen (2005, 13–14) puolestaan käyttää termiä moniammatillinen yhteistyö. Se on sateenvarjokäsite, jota on mahdollista tutkia eri näkökulmista. Viime kädessä puhutaan yhteistyöstä, jota voi hyödyntää niin organisaatioiden strategisessa

suunnittelussa ja hallinnossa kuin päivittäisessä asiakastyössäkin. Isoherranen määrittelee moniammatillisen yhteistyön eri asiantuntijoiden yhteistyöksi, jonka tavoitteena on huomioida asiakkaan kokonaistilanne. Moniammatillinen yhteistyö pohjautuu yhteiseen tiedon prosessointiin, yhteiseen tavoitteeseen ja käsitykseen ongelman ratkaisusta sekä asiakaslähtöisyyteen. Moniammatillinen yhteistyö muodostuu yhteisissä foorumeissa ja rakentuu yhteisille toimintaperiaatteille. Metterin (2012, 17, 141) mukaan monialaiset verkostot muodostuvat eri organisaatioista, mutta myös asiakkaan omista verkostoista. Etenkin sosiaalityöntekijöiden työhön sisältyy monialaisissa verkostoissa työskentely, mistä syystä työskentelyote on verkostoituvaa. Lisäksi työhön ja asiakassuhteeseen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet, vallitseva politiikka ja hallintokäytännöt. Verkostotyö mahdollistaa esimerkiksi väärintulkittamisten korjaamiset ja mahdollisuudet vahvistaa asiakassuhdetta eri palveluihin.

Verkostotyö voidaan jäsentää yhdeksi monialaisen yhteistyön muodoksi ja asiakastyön menetelmäksi. Metteri (2012, 216–217) painottaa verkostoituvan työskentelyotteen, asiantuntijuuksien yhdistämisen sekä sujuvan yhteistyön ja kollektiivisen asiantuntijuuden kehittämisen tärkeyttä yli sektori- ja ammattirajojen. Arnkilin ja Seikkulan (2009, 19) mukaan verkostotyö rakentuu käsitykselle suhteiden ja suhdeverkostojen merkityksellisyydestä yksilöille. Verkostotyö mahdollistaa esimerkiksi väärintulkittamisten korjaamiset ja mahdollisuudet vahvistaa asiakassuhdetta eri palveluihin. Metterin (2012, 141, 152) mukaan verkostoon liittyvän yhdenkin työntekijän aktiivinen toimijuus voi vaikuttaa siihen, että verkosto muodostuu ja asiantuntemusta jaetaan asiakkaan eduksi. Kollektiivinen asiantuntijuus mahdollistaa onnistuneen työskentelyn.

Hierarkkisen organisaation sisäiset suhteet ovat tyypillisesti selkeämpiä kuin eri organisaatioiden tai yksiköiden väliset suhteet. Keskinäisistä suhteista tulisi aina neuvotella moniammatillisesti. Keskinäisistä suhteista neuvottelu on käytännössä toimijoiden sosiaalisesta järjestyksestä neuvottelemista. Usein esimerkiksi kokouksissa painotetaan asiakasasioita ja keskinäisten suhteiden määrittely voi jäädä tekemättä. Eri organisaatioita edustavat ammattilaiset ovat kytköksissä verkostoon oman perustehävänsä perusteella, joka määrittää heidän suhtautumistaan yhteistyöhön sekä siihen, miten kukin näkee oman roolinsa asiakkaan ongelman määrittelyssä. Haastavin tilanne on sellainen, jossa kyseenalaistetaan toisen osapuolen määrittely ja haastetaan hänen auktoriteettiaan. (Arnkil & Seikkula 2009, 35–36.)

Metteri (2012, 216–217) kritisoi palvelujärjestelmän pirstaleisuutta ja sen myötä eri organisaatioiden ja ammattilaisten yhteistyön toimimattomuutta ja kokonaisvaltaisen asiakasnäkökulman puutteellisuutta. Esimerkiksi Arnkilin ja Seikkulan (2009, 35–36) mukaan haastavin tilanne on sellainen, jossa kyseenalaistetaan toisen osapuolen määrittely ja haastetaan hänen auktoriteettiaan. Jos eri sektorit eivät jaa osaamistaan tai vaihda tietojaan asiakkaan tilanteesta, asioiden koordinoiminen jää asiakkaan

vastuulle. Asiakkaan haasteena edistää itsenäisesti asioitaan voi olla tiedon, osaamisen tai käytännön mahdollisuuksien puute. Pahimmassa tapauksessa asiakas voi puudota palvelujärjestelmästä ja palveluista kokonaan. (Metteri 2012, 216–217.)

Työntekijöiden kautta vuorovaikutuksessa toimivat välillisesti myös heidän edustamansa instituutiot. Keskinäiset suhteet eivät kuitenkaan määrity ainoastaan instituutioiden välillä, vaan merkitystä on myös toimijoiden välisillä suhteilla. (Arnkil & Seikkula 2009, 36.) Aira (2012, 131) nostaa esille vielä verkosto- ja tiimiyhteistyöhön liittyvät toimimattomat ryhmäprosessit. Niistä huolimatta yhteistyö voi kuitenkin toteutua verkoston tai tiimin yksittäisten työntekijöiden välisessä kahdenkeskisessä vuorovaikutussuhteessa. Tuloksellisen yhteistyön varmistamiseksi eri tilanteissa tulisin löytää toimivat vuorovaikutuksen tavat. Arnkilin ja Seikkulan (2009, 36–38) mukaan verkostotyössä ei voida puhua yhteisestä ongelmasta, sillä sellaista ei ole varsinaisesti olemassa. Arnkil ja Seikkula toteavat, että eri toimijoiden ongelmat voivat kyllä nivoutua keskenään, mutta viime kädessä kaikilla on omat näkökulmansa ja instituutioidensa määrittämät ongelmansa. Ongelman yhteinen määrittely vaimentaa erilaiset näkökulmat.

Juhila (2008, 45) on tutkinut aikuisasiakkaiden kanssa tehtävän sosiaalityön areenoita ja sisältöjä sekä määrittelemiensä sosiaalityön pääkenttien välisiä suhteita. Juhila puhuu kumppanuudesta, joka muodostuu palveluiden linkittymisestä siten, että se johtaa työntekijöiden ja asiakkaiden kannalta tarkoituksenmukaisiin ja toimiviin kokonaisuuksiin. Jokinen (2014, 217–218) on tutkinut aikuissosiaalityön onnistumisen tarinoita eli sosiaalihuollon työntekijöiden jäsenyyksiä siitä, milloin työntekijät ovat kokeneet onnistumista työssään ja millaisten tekijöiden he ovat tulkinneet vaikuttaneen positiivisesti näihin onnistumisiin. Tutkimustuloksina mainittiin mm. asiakas- ja palveluprosessien tapauskohtainen räätälöinti, palveluiden ja kuntoutustoimenpiteiden oikea-aikaisuus ja joustavuus sekä verkostotyön onnistuminen. Keskeistä on eri toimijoiden sitoutuneisuus asiakkaan muutosprosessiin.

Isoherranen (2005, 14–15, 136, 139) nostaa esille tutkimuskirjallisuudessa ilmeviä moniammatillisen yhteistyön kehittymisen haasteita: riittämättömät organisatoriset tai rakenteelliset edellytykset, verkostoyhteistyökumppaneiden ja niiden palveluiden heikko tunteminen, vanhat hierarkkiset rakenteet, vaillinainen tieto yhteistyökumppaneiden koulutuksesta ja osaamisesta sekä yhteisen koulutuksen puute. Isoherranen painottaa moniammatillisen yhteistyön arvioinnin tärkeyttä, palautteen antamista ja kommunikointitaitoja. Moniammatillinen yhteistyö perustuu asiakaslähteisyyteen, tiedon ja eri näkökulmien yhteen tuomisen tuottamaan yhteiseen ja jaettuun merkitykseen, vuorovaikutustietoiseen yhteistyöhön, rajojen ylityksiin sekä verkostoihin. Isoherranen käsittää vuorovaikutustietoiseen yhteistyön keskinäisen vuorovaikutuksen tiedostamista ja keinoja vaikuttaa siihen. Haasteet tiedon siirtymisessä

organisaatioiden välillä tai asiantuntijoiden kesken voivat johtaa turhan työn tekemiseen.

Kekoni ym. (2019, 32, 34) nostavat esille asiantuntijuuden ja tiedon olemuksen liittyvät kysymykset moniammatillisessa yhteistyössä. Se, millaisen tietopohjan kautta kukin ammattilainen tulkitsee asiakkaan tilannetta, vaikuttaa siihen, miten asiakkaan elämäntilanne ja palvelutarve ymmärretään. Kekoni ym. painottavat riittävän yhteisymmärryksen luomista työskentelyn tavoitteista, keinoista ja osapuolten rooleista. Keskinäisestä luottamuksesta rakentuu yhteinen ymmärrys. Vaikka sosiaali- ja terveydenhuollon ammatilliset positiot ovat näkyviä, moniammatillisessa yhteistyössä jokaisen erityisosaaminen muuttuu yhteisen tietämyksen osaksi. Yhteinen tietämys nivoutuu osaksi yhteistyökäytäntöjä. Isoherrasen (2005, 106–107, 109) mukaan päätöksenteossa ideaalitilanne on jaettuun asiantuntijuuteen perustuva päätöksenteko, joka huomioi kaikkien asiantuntijoiden tiedon ja osaamisen. Päätöksentekoon liittyy vastuukysymyksiä ja siihen vaikuttaa sosiaali- ja terveysalan lainsäädäntö. Tiimityön yhteydessä taas puhutaan yhteisvastuusta, jonka lisäksi tiimiläisillä on oma yksilöllinen vastuu.

Arnkilän ja Seikkulan (2009, 33–34, 44) mukaan verkostotyön yhdeksi keskeiseksi osa-alueeksi mielletään usein verkostokokoukset, vaikka suuri osa verkostotyöstä rakentuu sosiaalisissa suhteissa myös kokousten ulkopuolella. Verkostokokoukset mahdollistavat kasvokkain keskustelulla vuoropuhelun ja keskinäisen ymmärryksen saavuttamisen. Verkostokokouksen toteuttamisessa tulee huomioida keinot, joilla keskinäiseen monialaiseen vuoropuheluun päästäisiin. Lisäksi verkostokokouksissa on havaittavissa erilaisia jännitteitä. Ne näkyvät etenkin sellaisissa tilanteissa, jotka käsittelevät emotionaalisesti herkkiä, osapuolissa huolta herättäviä ja ammatillisesti haastavia tilanteita, joihin ei välttämättä ole suoraviivaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Tällöin on riski näkökulmien kaventumiselle ja osapuolten keskinäisen dialogisen yhteistyön muuttumiselle osapuolten monologisiin pyrkimyksiin saada muut toimijat omalle kannalle. Monitoimijaisissa kokouksissa on neljänlaisia odotuksia: niissä kommunikoidaan suhteita, määritellään yhteinen ongelma, sitoudutaan yhteiseen toimintaan ja että asiakastyöhön sisältyvät vuorovaikutuskuviot ja -ilmiöt voivat toistua myös ammattilaisten kesken. Samalla kun ongelmaa määritellään, määritellään myös sitä, kuka on kykenevä tätä määrittelyä tekemään. Arnkil ja Seikkula myös toteavat, ettei yhteistä ongelmaakaan ole olemassa.

Yhteiseen toimintaan sitoutumiseen liittyy keskeisesti myös velvoittavuuden kysymykset. Verkostotyössä pitää priorisoida ja tehdä valintoja. Perinteisesti Suomessa työn priorisoinnista vastaavat ammattilaiset itse. Yhteistoiminnassa jokaisen osapuolen tulisi miettiä sitä, minkälaiseen toimintaan ja yhteistyöhön on sitoutumassa. Sitoutuneisuuden tarkastelu liittyy myös oman kuormituksen hallintaan. Yhteiseen

toimintaan osallistumisessa kuormitusta voidaan pyrkiä säätelemään sekä mahdollisesti myös välttelemään toimintaan sitoutumista. (Arnkil & Seikkula 2009, 33–34, 38–39, 41.)

Arnkil ja Seikkula (2009, 13–14, 14–15, 19) käyttävät käsitettä dialoginen verkostotyö. Verkostotyö rakentuu käsitykselle suhteiden ja suhdeverkostojen merkityksellisyydestä yksilöille Dialogisuus on toiminta- ja ajattelukäytäntö, jonka tavoitteena on vahvistaa kuulluksi tulemistä ja yhteistä pohdintaa. Dialogisuus rakentuu käytännössä ja erilaisissa yhteyksissä. Verkostojen ja niihin kuuluvien työnjakojen ja toimintatapojen luonne on muuttuva, mistä syystä esimerkiksi ammatillinen erityisosaaminen ja ratkaisut, mutta myös asiakkaan läheisverkosto rooli ovat tärkeitä. Verkostoyhteistyössä tehdään rajanvetoa ammattilaisten erityisosaamisen hyödyntämisessä, mikä toisaalta voi haastaa ongelmanratkaisua sellaisissa tilanteissa, joissa käsiteltävät ilmiöt ovat moninaisia, eivätkä palaudu sektorijärjestelmän mukaiselle työnjaolle. Ideaalitulanteessa moniammatillisuus on kokonaisuus, jonka kaikki osat täydentävät toisiaan ja ammatilliset vastuut ovat selkeät. Tämä näyttäytyy parhaimmillaan asiakkaalle asiantuntevana palveluna. Asiakkaan näkökulmasta moniammatillisen yhteistyön haasteet voivat näyttäytyä esimerkiksi siten, ettei asiakas koe tulevansa kohdatuksi tai että hänen palvelutarpeisiinsa ei vastata. Myös palveluverkosto voi näyttäytyä sekavana ja asiakas voi kokea, että hänen tilannettaan määritellään ulkoa käsin.

Arnkilin ja Seikkulan (2009, 14–15, 19–20, 29) mukaan dialoginen verkostotyö ja dialogikäytännöt muodostuvat avoimista dialogeista ja ennakoitdialogeista. Ennakointidialogien tarkoituksena on ennaltaehkäistä haastavia ”moniongelmatilanteita” ja palvelujärjestelmään liittyvä häiriötiloja. Yksi esimerkki tällaisesta ongelmatilanteesta on asiakkaan tilanteen jumittuminen, vaikka asiakkaalla olisi asiakkuuksia eri palveluissa ja vaikka ne olisivat yksittäin tarkasteltuina tarkoituksenmukaisia asiakkaalle. Haasteena on palveluiden yhteistoiminnan puuttuminen. Moniongelmatilanteet perustuvat ilmiöiden moninaisuudelle, joita ei tyypillisesti voi ratkaista erillisongelmiksi jaoteltuina ja palvelujärjestelmän sektorijakoon perustuen.

3.2 Yhteiset asiakkuudet ja asiantuntijuus

Asiakkaan kuntoutumisen onnistumisen kannalta toimivat asiakastyön prosessit ja niihin liittyvät osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä (mm. Rantala, Helenius & Kuokkanen 2021, 223). Väyrynen ja Lindh 2013 (422–423) tarkastelevat yhteistä ja jaettua asiakkuutta kuntoutuksen kontekstissa. Yhteisen ja jaetun asiakkuuden käsitettä voi soveltaa myös monialaisen yhteistyön ja verkostotyön kontekstissa. Keskeistä kuntoutuksen onnistumiseksi on tuoda sekä kuntoutujan että yhteiskunnallisten toimijoiden erilaiset intressit yhteen samansuuntaiset tavoitteet omaavaksi kollektiiviksi.

Tämä kollektiivi muodostaa rakenteisen järjestyksen ja toimintaverkoston, jonka myötä kuntoutujan on mahdollista toteuttaa muutos ja muodostaa uudenlainen toimintatilanne. Väyrynen ja Lindh puhuvat toiminnallisesta ja mahdollistavasta kuntoutuksesta. Näkökulman myötä kuntoutumista mahdollistavia ja estäviä tekijöitä pyritään tarkastelemaan uudenlaisten tulkintatapojen myötä erilaisissa toimintatilanteissa ja konteksteissa.

Asiantuntijatyö muodostuu organisaatioissa. Organisaatiot rakentuvat tyypillisesti hierarkkisesti pyramidiorganisaatioina. Tiimi- ja verkostotyypisistä organisoinnista puhutaan kuitenkin entistä enemmän. Uudessa tavassa organisoida työtä on alettu painottaa erilaisia moniammatillisia tiimejä asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseksi. Moniammatillisten tiimien rooli korostuu silloin, kun asiakkaat joutuvat siirtymään eri palveluiden välillä. Moniammatillisten tiimien tavoitteena on vähentää päällekkäistä työtä tuomalla yhteen ja koordinoida eri asiantuntijoiden työtä sekä saada kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta asiakkuuksien eri vaiheissa. Moniammatillinen yhteistyö rakentuu asiakkaan verkostoissa, organisaatiorajojen yli. (Isoherranen 2005, 72.)

Isoherranen (2005, 73–74) luokittelee moniammatilliset tiimit kolmeen eri ryhmään: viralliset tiimit, yhteistyöverkostot ja asiakastiimit. Tiimien työskentely eroaa integraation, jäsenyyden, prosessien, kollektiivisen vastuun määrän ja johtajuuden perusteella. Keskeisiä kysymyksiä ovat asiantuntijoiden yhteistyön laatu, mitä tiimin jäsenyys merkitsee, millaisia asiakaspolkuja ja päätöksiä tuotetaan sekä tiimin johtamiseen liittyvät kysymykset. Moniammatillinen tiimi perustuu asiakkaiden tarpeisiin. Tiimien integraation aste voi vaihdella. Moniammatillista tiimityötä verkostoissa saatetaan hyödyntää ainoastaan yhteisissä kokouksissa. Tiimin heikkoa integraatiota on mahdollista vahvistaa esimerkiksi yhteisistä toimintaperiaatteista neuvottelemalla. Integraatio voi olla myös vahva, jolloin tiimi on vakiintunut, työskentelee yhdessä ja toteuttaa yhteisiä toimintaperiaatteita. Virallisilla moniammatillisilla tiimeillä on tyypillisesti vakiintuneempi kokoonpano.

Väyrynen ja Lindh (2013, 423) korostavat kuntoutuksen ammatti- ja asiantuntijakäytännöissä välittäjä- ja välitysasiantuntijuuden rooleja ja painottavat kuntoutuskäytäntöjen tarkastelua myös kuntoutuksen ulkopuolelta. Näin olisi mahdollista kehittää uudenlaisia organisatorisia ja institutionaalisia ratkaisuja. Erilaiset integroivat kuntoutuskäytännöt joutuvat luomaan uudenlaisen ymmärryksen aikaan, yksilön, yhteiskuntaan ja sosiaalisen käsitteeseen. Painopiste muuttuu kuntoutuksesta yksilön kuntoutumiseen, kuntoutujan toimijuutta edistäviin organisaatioiden välisiin sopimuksellisiin käytäntöihin. Menneen sijaan keskeisen näkökulman muodostaa tuleva. Väyrynen ja Lindh käyttävät toiminnallisen kuntoutuksen politiikan käsitettä, joka painottaa mm. kuntoutujan tilanteen kokonaisvaltaista arviointia sekä kuntoutumisen tukemista erilaisissa toiminnallisissa yhteyksissä.

Väyrynen ja Lindh (2013, 426) kuvaavat kuntoutuksen asiantuntijuutta leimanneen tyypillisesti yksilökeskeisen kontrolli- tai diagnoosiasiantuntijuuden. Siihen on sisällytetty yksilötoimijuuden, asiantuntijuuden ja standardimaisuuden painottaminen. Vastakohtana yksilökeskeiselle asiantuntijuudelle voidaan nähdä yhteistoimijuus, joka painottaa osallisuutta, kumppanuutta, dialogisuutta sekä kokonaisvaltaista ja verkostomaista työskentelytapaa. Yhteistoimijuus on monimuotoista asiantuntijuutta erilaisissa muuttuvissa ympäristöissä, jossa keskeistä on sektoreiden välinen rajatyö sekä verkostojen hallinta.

Metteri (2012, 216–217) niin ikään kritisoi palvelujärjestelmän pirstaleisuutta, eri organisaatioiden ja ammattilaisten yhteistyön toimimattomuutta ja kokonaisvaltaisen asiakasnäkökulman puutteellisuutta. Jos eri sektorit eivät jaa osaamistaan tai vaihda tietojaan asiakkaan tilanteesta, asioiden koordinoiminen jää asiakkaan vastuulle. Asiakkaan haasteena edistää itsenäisesti asioitaan voi olla tiedon, osaamisen tai käytännön mahdollisuuksien puute. Pahimmassa tapauksessa asiakas voi pudota palvelujärjestelmästä ja palveluista kokonaan. Metteri puhuu asiantuntijuuksien yhdistämisen, sujuvan yhteistyön ja kollektiivisen asiantuntijuuden kehittämisen tärkeydestä yli sektori- ja ammattirajojen. Lisäksi asiakkaan ja asiakkaan verkoston maallikkoasiantuntijuuden tunnustaminen on keskeistä. Myös Arnkil ja Seikkula (2009, 13–14) painottavat ammattilaisten ja ”maallikoiden” kohtaamisia, joissa vuoropuhelua syntyy ja yhteinen ymmärrys muodostetaan yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaiden verkostot muodostuvat esimerkiksi perheestä, sukusidoksista sekä lähi- ja työyhteisöistä.

Toisten ammattiryhmien asiantuntijuutta on mahdollista hyödyntää silloin, kun tämä ulkopuolinen asiantuntijuus tunnustetaan ja ymmärretään. Moniammatillisuuden haasteiksi voidaan kuvata kommunikation puutteen lisäksi näin ollen myös asiantuntijuuden tunnustamiseen liittyviä haasteita, jotka vaikeuttavat relevantin tiedon keräämistä ja sen analysointia. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden keskeinen osa-alue on mm. palvelujärjestelmän tuntemus sekä yhteistyö eri viranomaisverkostojen kanssa. Kokonaiskäsityksen muodostaminen niin sosiaalityön toimintaympäristöstä kuin asiakkaankin tilanteesta on keskeistä sosiaalityön asiantuntijuuden näkökulmasta. Erityistietämys muodostuu tyypillisesti omassa organisaatiossa. (Metteri 2012, 39, 216–217.)

Arnkil & Seikkula (2009, 21) kuvaavat ammattilaisten tapaa eritellä asiakkaan ongelmia ja muodostaa tavoitteita niiden ratkaisemiseksi. Jos asiakkaalla on useita verkostoja, kunkin verkoston erikoistuneet ammattilaiset tekevät tätä kukin omalla tahollaan. Jos asiakkaan tilanne ei näytä etenevän, ammattilaiset voivat alkaa tavoitella muiden verkoston toimijoiden muuttamista. Vuorovaikutusta toimijoiden kesken tapahtuu, mutta yhteistä suunnitelmaa ei ole tai sen tavoitteet eivät välttämättä toteudu. Arnkil ja Seikkula painottavat toimijoiden oman toiminnan reflektoinnin tärkeyttä: tarkastelemalla ja muuntelemalla omaa positiotaan voi vaikuttaa myös muihin

toimijoihin monitoimijaisissa verkostoissa. Asiakkaan kuntoutumisen onnistumisen kannalta toimivat asiakastyön prosessit ja niihin liittyvät osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä (mm. Rantala, Helenius & Kuokkanen 2021, 223.)

Kun puhutaan sakkovankien ulkopuolisista sijoituksista ja toimivista prosesseista, niin organisaatioiden välinen ja asiakastyön rajapinnalla tapahtuva verkostomainen ja monialainen yhteistyö ja verkostotyö ovat keskeisessä roolissa. Asiantuntijuus rakentuu yhteistyössä eri toimijoiden ja asiakkaan kesken. Moniammatillinen työskentelyote voi parhaimmillaan vahvistaa asiakkaan tarpeiden huomioimista. Moniammatillisessa yhteistyössä jokaisen osapuolen erityinen osaaminen muuttuu yhteisen tietämyksen osaksi, ja yhteinen tietämys sulautuu osaksi yhteistyökäytäntöjä.

4 ORGANISAATIOIDEN JA AMMATTILAISTEN YHTEISTYÖ SAKKOVANKIEN PÄIHDEKUNTOUTUKSEEN OHJAAMISESSA

Sakon muuntorangaistusta suorittavat ovat yhteiskunnan marginaalissa ja heidän asemansa näyttäytyy epävarmana (Laurila, Linderborg, Tyni, Aaltonen & Lähteenmäki 2021, 138). Sakkovangit ovat sosiaalisesti ja terveydellisesti poikkeuksellisen heikossa asemassa verrattuna koko väestöön sekä muihin vankeihin. Sakkovankien palvelutarpeet liittyvät usein erityisesti päihde- ja mielenterveyspalveluiden järjestämiseen sekä erityisen haasteelliseen elämäntilanteeseen, kuten asumiseen ja toimeentuloon. (ks. mm. Kuivajärvi 1992; Oikeusministeriö 2003; Oikeusministeriö 2004; Pajuoja 2019; Rikosseuraamuslaitos 2023a). Kivivuoren ja Linderborgin (2009) mukaan lyhytaikaisvangeilla on haasteita kiinnittyä rikoksettomaan elämään. Koska sakkovankien palvelutarpeet ovat moninaiset ja ne kattavat useita eri julkisten toimijoiden palveluita, niihin vastaaminen vaatii organisaatioiden ja ammattilaisten yhteistyötä.

4.1 Ulkopuolinen sijoitus päihdekuntoutuslaitokseen: tavoitteelliset ja lainsäädännölliset lähtökohdat

Tutkimukseni kohteena on tilanne, jossa sakkovanki voidaan sijoittaa päihdehoitoon vankilan ulkopuolelle. Vankeuslain (767/2005, VL) 1 luvun 2 §:n mukaan *”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusajana”*. Vangin kuntoutumisen tukemiseksi vangille voidaan myöntää lupa osallistumisesta vankilan ulkopuoliseen toimintaan, kuten päihdehoitoon (vankeuslaki 8:9 §). Vankien ulkopuolisista sijoituksista säädetään vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentissa: *”Vanki, jolla on päihdeongelma tai jolla arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia*

selviytyä vapaudessa, voidaan sijoittaa määräjäksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön (sijoituspaikka), jossa hän osallistuu päihdehuoltoon tai hänen selviytymismahdollisuuksiaan parantavaan muuhun tavoitteelliseen toimintaan (sijoitus ulkopuoliseen laitokseen)”.

Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 4 §:n (222/2022) mukaan Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeuden täytäntöönpanosta. Sakon muuntorangaistuksesta säädetään laissa sakon täytäntöönpanosta. Muuntorangaistuksen käyttöä on laajennettu vuoden 2021 alusta. Muutokset liittyivät päiväsakon muuntosuhteeseen ja muuntorangaistuksen enimmäispituuteen: aiemman kolmen päiväsakon sijaan nykyisin neljä maksamattonta päiväsakkoa vastaa yhtä päivää vankeutta ja sakon muuntorangaistuksen enimmäispituus muutettiin 60 päivästä 40 päivään vankeutta. Lisäksi sellaisissa tilanteissa, joissa poliisi tai syyttäjä on määrännyt henkilölle vuoden sisällä tehtyjen samankaltaisten tekojen perusteella vähintään kuusi sakkorangaistusta, seitsemäs rikkomus käsitellään tuomioistuimessa. (HE 178/2018 vp.)

Suomalaisen kriminaalipolitiikan painopiste on siirtynyt rangaistavuudesta kuntoutuksellisiin näkökulmiin ja yksilöllisen arvioinnin merkitykseen osana rangaistusta. Rangaistusajan sisältö suunnitellaan riskianalyysin ja arvioidun tuen tarpeen perusteella. Juuri rangaistusajan suunnitelmaan kirjatut tavoitteet mahdollistavat päihdeongelmaisen tuomitun osallistumisen päihdekuntoutukseen. (Tourunen, Weckroth & Kaskela 2012, 585). Vuonna 2022 noin kahdeksan prosenttia rangaistusta suorittamaan tulleista sakkovangeista suoritti tuomionsa vankilan ulkopuolella päihdehoitolaitoksessa. Sakkovankien ulkopuolisen sijoituksen kesto oli keskimäärin 20 vuorokautta. (Rikosseuraamuslaitos 2023a.) Saari & Grönlund (2021, 183) viittaavat Obstbaumin & Tynin (2012) tutkimukseen, johon osallistuvista vangeista 60 %:n arviointiin hyötyvän päihdeiden ongelmakäytön vähentämiseen liittyvästä tuesta. Silti vain 22 %:a vangeista oli osallistunut päihdekuntoutukseen tai ohjelmatyöhön.

Lainsäädäntö luo perustan Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden keskinäiselle yhteistyölle. Vankeuslain 7 § (1302/2021) säätelee rangaistusajan suunnitelman laatimismenettelystä ja sen 3. momentin mukaan suunnitelman laadinnassa tulee olla tuomitun suostumuksella tarpeellisessa määrin yhteistyössä muun muassa hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali- ja terveystieteiden sekä muiden tarkoituksenmukaisten tahojen kanssa. Lain Rikosseuraamuslaitoksesta (221/2022) 4 §:ssä säädetään Rikosseuraamuslaitoksen tehtävistä ja yhteistyöstä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa. Kun sakkovangille aletaan suunnitella sijoitusta ulkopuoliseen laitokseen, vangin kotikunnan kanssa sovitaan kuntoutuksen rahoituksesta sekä jatkokuntoutussuunnitelmista (Oikeusministeriö 2009, 81).

Lain hyvinvointialueesta (611/2021) 2 luvussa säädetään mm. hyvinvointialueiden tehtävistä ja järjestämisvastuusta ja esimerkiksi sen 7 §:ssä viitataan palvelukoko-

naisuuksien yhteensovittamiseen. Myös lain sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 10 §:ssä säädetään asiakkaiden palveluiden yhteensovittamisesta. Hyvinvointialueet vastaavat mm. asiakkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden yhteensovittamisesta sekä palveluketjujen ja -kokonaisuuksien määrittelemisessä. Tässä yhteensovittamisessa tulee huomioida myös kunnalliset ja valtiolliset toimijat ja niiden tuottamat palvelut. Kohdassa säädetään myös asiakasta koskevan tiedon hyödyntämisestä eri tuottajien välillä.

Hyvinvointialuelain 36 §:n 3. momentin 1 kohdassa säädetään mm. väestön palvelutarpeen arvioinnista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen seurannassa ja arvioinnissa. Lain 5 luku säätelee hyvinvointialueiden keskinäisestä yhteistyöstä ja sen 35 § säätelee sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöaluetta. Myös esimerkiksi sosiaalihuoltolain (1301/2014, SHL) 41 §:ssä säädellään monialaisesta yhteistyöstä. Terveydenhuoltolain (1326/2010) 28 § (1281/2022) säätelee päihde- ja riippuvuushoidosta. Hyvinvointialueen on järjestettävä alueensa asukkaiden päihde- ja riippuvuushoito, jota tulee antaa henkilön tuen, hoidon- ja kuntoutustarpeen perusteella. Lisäksi se säätelee hoidon jatkuvuudesta asiakkaan siirtyessä päihdehoitolaitoksesta toiseen tai sosiaalihuollon laitos- tai asumispalveluihin. Asiakkaan siirtyessä hoitoa antavasta yksiköstä toiseen tai sosiaalihuollon laitos- tai asumispalveluihin on turvattava tarpeenmukaisen hoidon jatkuvuus.

Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on yhä etenevissä määrin sijoittaa sakkovankeja ulkopuoliseen laitokseen rangaistusajaksi. Rikosseuraamuslaitos perusti tämän tavoitteen tiimoilta vuonna 2021 sakkovankihankkeen, joka päättyi kesäkuussa 2023. Hankkeessa Rikosseuraamuslaitos teki sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten osalta laaja-alaista yhteistyötä mm. eri ministeriöiden, ulosottolaitoksen, silloisten kuntien sosiaali- ja päihdepalveluiden sekä vankiterveydenhuollon kesken. Hankkeen päättymisen jälkeen sakkovankien sijoittamista ulkopuoliseen päihdekuntoutukseen on jatkettu osana Rikosseuraamuslaitoksen normaalia toimintaa, ja sakkovankien ulkopuolisia sijoituksia valmistellaan edelleen yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden kesken. (Ks. Rikosseuraamuslaitos 2023b, Rikosseuraamuslaitos 2023c; Sosiaali- ja terveysministeriö 2023).

Käytännössä muuntorangaistuksen v. 2021 tapahtuneet muutokset ovat johtaneet sakkovankien päivittäisen määrän kasvuun vankiloissa (mm. Pajuja 2019). Myös Laurila ym. (2021, 139) viittaavat lakimuutosten vaikutukseen sakkovankien kokonaismäärän mahdollisessa lisäyksessä ja vankeusajan lyhenemisessä. Nämä haastavat sakan muuntorangaistukseen tuomittujen moninaiisiin kuntoutustarpeisiin vastaamista. Toimintamallien tulee olla sellaisia, joiden myötä kuntoutukselliset tavoitteet löytävät prosessien keskiöön.

4.2 Lyhytaikaisvankien palvelutarpeisiin vastaamisen haasteista

Vaikka vankilaa, vankeja ja vankien hyvinvointia käsitteleviä tutkimuksia on tehty Suomessa 2000-luvulla runsaasti, vertaisarvioituja tieteellisiä artikkeleita on silti melko vähän. Suomalaista vankitutkimusta voidaan kuvata käytännönläheiseksi, ja sen tarkoituksena on ollut tuottaa Rikosseuraamuslaitokselle ja muille yhteistyötahoille tietoa. (Kainulainen & Saari 2021, 14.) Myös suomalaisia sakko- ja lyhytaikaisvankeja käsittelevä tutkimus on ollut 2000-luvulla suhteellisen vähäistä. Pelkästään sakkovankeja käsitteleviä tutkimuksia on verkossa saatavilla ainoastaan muutama. Sen sijaan sakkovangeista on laadittu useampia raportteja ja selvityksiä, muun muassa Oikeusministeriön (2003; 2004) toimesta. Myöskään ulkomaisia tutkimuksia ei ole saatavilla, sillä sakkovankeus on pääosin pohjoismainen rangaistusmuoto (ks. Oikeusministeriö 2003). Edellä mainittujen lisäksi sakko- ja lyhytaikaisvangit olleet usean eri tieteenalan pro gradujen sekä (Y)AMK-opinnäytetöiden kohteena.

Esimerkiksi Kivivuori ja Linderborg (2009) ovat tutkineet silloisen Rikosseuraamusviraston ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhteishankkeena toteutetussa tutkimuksessaan lyhytaikaisvankien (korkeintaan kahdeksan kuukauden kokonaistuumiota suorittavien vankien) elinoloja, elämäntilannetta ja rikollisuutta. Yksi keskeinen haaste on se, etteivät vankeusaikaiset kuntouttavat toimenpiteet aina tavoita lyhytaikaisvankeja heidän lyhyen tuomionsa aikana. Tähän myös Tyni (2015, 114–115) viittaa omassa väitöskirjassaan. Sakon muuntorangaistuksen yksi erityinen piirre on se, että tuomitulla on mahdollisuus maksaa vielä vankilaan saavuttuaan sakkonsa ja tämän jälkeen vapautua (ks. esim. Laurila ym. 2021, 138).

Sakon muuntorangaistuksen kuntoutuksellisia mahdollisuuksia on tarkasteltu myös Laurilan ym. toimesta (2021, 138). Heidän tutkimuksensa mukaan vankiloissa oleva asiantuntemus mahdollistaa tarttumisen sakkovankien terveydellisiin ja sosiaalisiin haasteisiin sekä vangin ohjaamisen hänen tarvitsemiinsa palveluihin. Esimerkiksi päihdevieroitus on yksi keino tukea tuomitun elämäntilannetta. Toisaalta muuntorangaistuksen suorittaminen voi tapahtua joidenkin vankien kohdalla myös muodollisesti ilman merkittäviä tavoitteita rangaistusajalle. Myös Laurila ym. nostavat ajalliset haasteet esille yhdeksi sakkovankeuden kuntoutuksellisista haasteista. Lisäksi päihdeongelmaisten vankien kohdalla he painottavat hoitojatkumoiden ja omaehtoisen sitoutumisen merkitystä jatkokuntoutussuunnitelmissa.

Tämän tutkimuksen näkökulmasta Kaatrakosken (2022) tutkimus on kuitenkin yksi keskeisimmistä aiemmista tutkimuksista, sillä se käsittelee Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden kokemuksia sakkovankien ulkopuolisista sijoituksista ja niiden kehittämistä, ja siten sivuaa myös tämän tutkimuksen tutkimuskohdetta. Kaatrakosken tutkimuksessa kartoitetaan ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä haasteita, hyviä

käytäntöjä ja osaamisen kehittämisen tarpeita sekä keskeisiä ulkopuoliseen sijoitukseen liittyviä toimijoita ja tarkastellaan niiden välisen yhteistyön onnistumista.

Kaatrakosken (2022, 25–26) mukaan yhtenä keskeisimpänä haasteena ulkopuolisissa sijoituksissa ovat tiedonkulun ongelmat ja prosessin sujuvuus; sijoitusten valmistelu näyttäytyi raskaana prosessina, jossa esimerkiksi palvelutarpeen arviointia ja päihdekuntoutuksen maksusitoumuksen saamista silloisilta kunnilta joutui odottamaan sakkovankien tuomion pituuteen nähden liian kauan. Kuntien ja vankiloiden toimintatavat koettiin eriävinä ja työnjako epäselvänä. Vangille ei välttämättä ollut nimettyä sosiaalihuollon vastuutyöntekijää sosiaalihuollossa. Työntekijöitä oli vaikea tavoittaa tai he saattoivat vaihtua kesken prosessin. Joissakin kunnissa lyhytaikaisvankien kohdalla ei ollut mahdollista nopeaan reagointiin, mikä käytännössä pois sulki vankien pääsyn vankeusaikaiseen kuntoutukseen ajallisten realiteettien vuoksi. Lisäksi kuntien välillä oli erilaisia käytäntöjä sakkovankien kuntoutuksen maksamisesta.

Kunnissa ei välttämättä ollut ns. ohituskaistaa nopeaa reagointia vaativille sakkovangeille. Jonoja palveluihin kuvattiin pitkiksi, eikä joustoa ollut, ja vankiloiden ja kuntien toimintatavat ja tavoitteet nähtiin haastavina sovittaa yhteen. Lyhytaikais- ja sakkovankien näkökulmasta se tarkoitti sitä, että palveluiden ja kuntoutuksen saaminen oli haastavaa. Rikosseuraamusasiakkaita kuvattiin asiakasryhmäksi, jota ei välttämättä haluta asiakkaita muun muassa ennakkoluulojen tai vankien kanssa työskentelyn kokemuksen puutteen vuoksi. Lisäksi yhtenä haasteena kuvattiin ulkopuolisten sijoitusten byrokratiaa. Maksusitoumuksen saaminen tai palvelutarpeen arvion laatiminen saattoi kestää lyhytaikaisvankin näkökulmasta liian kauan. Lisäksi tutkimustuloksissa nostettiin esille päällekkäiset arvioinnit ja niiden toteutuksen ajankohta. Niin kunta kuin Rikosseuraamuslaitoskin tukeutuivat omiin arvioihinsa kuntoutusta suunniteltaessa: molemmat painottivat omien arvioidensa merkitystä vangin palvelu- ja kuntoutustarpeesta. (Kaatrakoski 2022, 25–26.)

Lyhytaikais- ja sakkovankien palvelutarpeisiin vastaaminen näyttäytyy tutkimuskirjallisuudessa haasteelliselta pitkälti rajattujen ajallisten resurssien ja lyhytaikaisvankien moninaisten palvelutarpeiden vuoksi. Sakkovankien tuomiot ovat lyhyitä, keskimäärin 20 vuorokautta (Rikosseuraamuslaitos 2023a), jonka aikana vangin palvelutarpeet tulee kartoittaa ja suunnitella, valmistella ja panna täytäntöön tarvittavat kuntoutustoimenpiteet. Tämä tuo haasteita vapautumisen valmisteluun ja nostaa kysymyksiä esimerkiksi siitä, miten hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalvet sakkovankien tilanteisiin pystyvät vastaamaan.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen toteutusta: tutkimuksen tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä sekä tutkimuksen metodologisia valintoja ja niiden perusteita. Lisäksi kuvaan aineistonkeruuta ja käyttämäni aineiston analyysimenetelmää ja analyysin vaiheita ja pohdin tutkimuseettisiä näkökulmia.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden työntekijöiden näkemyksiä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa. Yhteistyöllä viitataan niin organisaatioiden välisiin verkostoyhteistyön rakenteisiin (Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyörakenteet) kuin asiakastyöhön liittyvän monialaisen yhteistyön ja verkostotyön käytäntöihin (vankiloiden sekä aikuissosiaalityön ja päihdepalveluiden yhteistyö), joita käsittelin luvuissa 2 ja 3.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

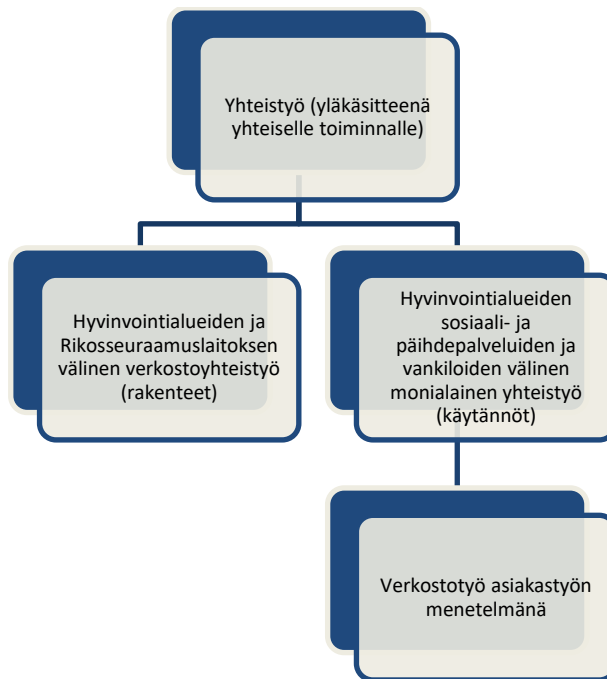
1. Millaisia yhteistyörakenteita hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välille on muodostunut sakkovankien ulkopuolisessa päihdekuntoutuksessa?
2. Miten yhteistyö toteutuu hyvinvointialueiden ja vankiloiden välillä sakkovankien sijoittamisessa ulkopuoliseen päihdekuntoutukseen?

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella yhteistyörakenteita ja -käytäntöjä sekä vankiloiden, aikuissosiaalityön ja päihdepalveluiden keskinäisten vastuiden, roolien ja

työnjaon selkeyttä. Tuoreen näkökulman tutkimusaiheeseeni tuottaa sote-uudistuksen myötä perustettujen hyvinvointialueiden toiminnan aloitus 1.1.2023. Tutkimuksen sisällöllisen rajaamisen vuoksi olen rajannut tutkimustehtävän ulkopuolelle Rikosseuraamuslaitoksen muiden yhteistyökumppanien, kuten esimerkiksi Vankiterveydenhuollon ja päihdekuntoutuslaitosten kanssa tehtävän sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin tehtävän yhteistyön. Aiheen rajaamiseksi en myöskään käsittele tässä tutkimuksessa yhtä keskeistä verkostotyön osa-aluetta: asiakkaiden läheisverkostoja.

Tutkimuksessa käytän yhteistyötä yleis- ja yläkäsitteenä kuvaamaan Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden keskinäistä toimintaa. Yhteistyölle assosiatiivisena käsitteenä hyödynnän myös kumppanuuden käsitettä. Tutkimuksessani viittaan verkostoyhteistyöllä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden keskinäiseen kumppanuuteen ja organisaatiotasolla tehtävään yhteistyöhön. Verkostoyhteistyön osalta hyödynnän tutkimuksessani muun muassa Axelssonin ja Axelssonin (2006) jäsenystä julkisten organisaatioiden välisestä horisontaalisesta integraatiosta. Monialaisella yhteistyöllä viittaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten ja hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden työntekijöiden keskinäiseen, asiakastyötä koskevaan yhteistyöhön. Monialainen yhteistyö on yhteistyön ja keskinäisen toiminnan alakäsite, joka kiinnittyy poikkihallinnollisuuteen ja -tieteisyyteen. Monialaisen yhteistyön teorettinen viitekehys rakentuu pitkälti Brinkerhoffin ja Brinkerhoffin (2011) jäsenyyksestä, joka määrittelee monialaisen yhteistyön organisaatioiden välisen kumppanuuden vahvimaksi muodoksi.

Verkostotyön termillä viittaan käytännön asiakastyön menetelmään, jonka käsittelen osaksi monialaista yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden ammattilaisten välillä. Verkostoyhteistyö ja monialainen yhteistyö ovat yhteistyötä kapeampia käsitteitä ja ne liittyvät keskinäisen toiminnan käsitteeseen. (Kuvio 1.)

KUVIO 1: Tutkimuksen keskeisten käsitteiden jäsentäminen.

Tutkielmassani lähestyn todellisuutta ja siitä saatavan tiedon luonnetta faktanäkökulmasta. Faktanäkökulma rakentuu erilaisille substanssi- tai formaaleille teorioille. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja selittää jotakin tiettyä ilmiötä (Jokinen), mutta siihen kuuluu myös pohdinta tiedon totuudenmukaisuudesta ja luotettavuudesta (Alasuutari 2012, luku 5). Faktanäkökulmasta tarkasteltuna tutkijaa kiinnostavat tosiasiat ja erilaiset asiantilat: tutkimuksessa tutkijan tavoitteena on päästä mahdollisimman lähelle tutkittavaa todellisuutta ja raportoida sitä teoriaan nojaten yleisölle. (Jokinen.)

5.2 Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Tämän tutkimuksen aineistonkeruun menetelmäksi on valikoitunut teemahaastattelu. Haastattelu on joustava aineistonkeruumenetelmä, vaikka haastattelujen pitäminen vaatiikin aikaa. Teemahaastattelun teemat muodostetaan tutkimuksellisen viitekehysten pohjalta ja niiden tulee olla linjassa tutkimustehtävän kanssa. Haastattelussa on mahdollisuus esittää kysymyksiä uudelleen ja tutkijan tarpeelliseksi arvioimassa järjestyksessä. Kysymyksiä on mahdollista kysyä samassa sanamuodossa mutta eri järjestyksessä. Lisäksi haastatteluissa on mahdollista oikaista väärinkäsityksiä ja tehdä selvennyksiä. Tutkija voi hyödyntää puoliavoimia ja avoimia kysymyksiä. Teemojen lisäksi haastattelussa kysytään tarvittaessa myös tarkentavia kysymyksiä. Haastattelun teemat voidaan antaa haastateltaville ennen haastattelua. Haastateltaviksi tulisi

valikoitua sellaisia henkilöitä, joilla on tietoa tai kokemusta tutkimusaiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–90). Jokisen mukaan aineistoa kerätessä on tärkeää, että aineisto on kattava ja ettei tutkijan omat subjektiiviset tulkinnat tai muut tekijät onnistu viinouttamaan aineistoa tai tutkimustuloksia. Haastatteluaineistoa kerätessä tämä voisi tapahtua haastateltavien tahattomalla tai tahallisella johdattelulla. Haastateltavat voi nähdä informantteina, joilla on hallussaan tietoa, joka liittyy tutkittavaan asiaan.

Teemahaastattelu muodostuu etukäteen muodostetuista aihepiireistä, teemoista. Kysymykset eivät ole tarkkaan muotoiltuja tai tietyssä järjestyksessä. Teemahaastattelussa on tärkeä huomioida, että kaikki teemat käsitellään haastateltavien kanssa, vaikkakin niiden käsittelyn laajuus ja järjestys voivat erota eri haastatteluiden välillä. Teemojen käsittelyn apuna voi hyödyntää esimerkiksi tukilistaa asioista, joita haastatteluissa tulee käsitellä. Teemahaastattelun etuna on sen avoin muoto, joka mahdollistaa haastattelun vapaamuotoisen puheen. Samaan aikaan haastatteluja kuitenkin yhdistää samat, käsiteltävät teemat ja teemahaastattelu luo haastattelulle myös rajat. Teemat tukevat haastatteluaineiston tarkastelemista jäsennellysti. (Eskola & Suoranta 1998, luku 3.) Edellä mainittujen seikkojen vuoksi päädyin tutkimuksessani teemahaastatteluun aineistonkeruun menetelmänä. Teemahaastattelun joustavuus on tutkijana minulle mielekästä.

Tutkimuksen aineisto koostuu ns. asiantuntijahaastatteluista. Asiantuntijahaastattelua ei voi kuvata itsenäiseksi haastattelumenetelmäksi (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, luku 9). Vaikka asiantuntijahaastattelut pohjautuvat todenmukaisiin kuvauksiin (mm. Hyvärinen, Suoninen & Vuori), asiantuntijan tuottamaa tietoa tutkimuskohteesta voidaan kuvata myös vuorovaikutuksessa ja valtasuhteissa muodostuvaksi, tilannekohtaiseksi ja paikantuneeksi aina jonnekin. Yksi keskeinen kysymys asiantuntijahaastatteluihin liittyen käsittelee sitä, mitä asiantuntijuudella tarkoitetaan ja kuka on asiantuntija. Asiantuntijuuden määrittely on nykymaailmassa yhä haastavampaa yhteiskunnallisten ilmiöiden monimutkaistumisen vuoksi. Asiantuntijuuteen liittyy uudenlaisia vaatimuksia ymmärtää erilaisia näkökulmia. Asiantuntijuutta leimaa hajaantuneisuus ja tapauskohtaisuus. Asiantuntijahaastatteluja suunniteltaessa on tärkeä määritellä tutkimusaiheen kannalta keskeinen asiantuntijuus ja keskeiset asiantuntijatahot. Voidaan ajatella, että asiantuntijalla on erityistä tietoa tutkimuskohteesta. (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, luku 9.)

Väyrysen ja Lindhin (2013, 426) tavoin käsitän, että asiantuntijuus rakentuu yhteistoimijuudelle ja dialogiselle ja verkostomaiselle työskentelytavalle. Asiantuntijuus on monimuotoista ja se rakentuu erilaisissa muuttuvissa ympäristöissä, jossa keskeistä on sektoreiden välinen rajatyö sekä verkostojen hallinta. Metterin (2016–217) tavoin pohdin myös asiantuntijuuden tunnistamiseen ja tiedon keräämiseen liittyviä haasteita. Asiantuntijuuteen liittyvä pohdinta tukee asiantuntijätiedon tulkitsemi-

sessä ja sen kontekstualisoinnissa. Asiantuntijuuden muodostumista voidaan tarkastella vuorovaikutuksessa ja toiminnan kautta. Asiantuntijuus muodostuu esimerkiksi ammatillisten tehtävien ja institutionaalisen aseman kautta. Asiantuntijuus kiinnittyy tyypillisesti tiettyihin virallisiin instituutioihin, ja sen ilmenemismuodot voivat näytettyä esimerkiksi asiantuntijan kielenkäytössä, johon kuuluvat erilaiset lyhenteet ja ammattitermit. (Alastalo ym. 2017, luku 9.)

Tämän tutkimuksen aineiston muodostavat hyvinvointialueiden aikuissosiaalityössä ja päihdepalveluissa työskentelevien, sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa Rikosseuraamuslaitoksen kanssa yhteistyötä tehneiden työntekijöiden puolistrukturoidut teemahaastattelut. Tutkimukseen valittujen kolmen eri hyvinvointialueiden alueilla toimivilla rikosseuraamusalueilla on tehty eniten sakkovankien ulkopuolisia sijoituksia. Asiantuntijuus rakentuu haastateltavien omaksumalle erityiselle tiedolle tutkimuskohteesta sekä haastateltavien kokemuksille yhteistoimijuudesta ja verkostomaisesta toimintatavasta. Tutkimushaastatteluiden sisältö muodostaa empiirisen aineiston, jonka tavoitteena on tuottaa tietoa tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi (Hyvärinen, Suoninen & Vuori). Jos haastatteluaineistoa lähestytään faktanäkökulmasta, aineisto pohjautuu käytännölliselle ajattelulle maailmasta, jonka mukaan totuus on saavutettavissa kerätyn aineiston ja siinä esitettyjen todellisuutta kuvaavien väitteiden avulla (Ala-suutari 2012, luku 5).

5.3 Haastattelujen toteuttaminen

Aineistonkeruun prosessi alkoi tutkimuslupien hakemisella. Hain tutkimusluvut tutkimukseen osallistuvilta kolmelta eri hyvinvointialueelta alkuvuodesta 2023. Lisäksi varmistin Rikosseuraamuslaitoksen tutkimusluvista vastaavalta henkilöltä, ettei tutkimukseni vaatinut tutkimusluvan hakemista Rikosseuraamuslaitoksen päässä. Tarvitsemani Rikosseuraamuslaitoksen materiaalit ja tilastotieto ovat julkisia, joskin tilastotieto sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten määristä piti kysyä erikseen. Tutkimusluvut hain hyvinvointialueilta sähköisesti ja ajalle 1.3.-30.4.2023. Yksi hyvinvointialueista myönsi luvan automaattisesti hieman pidemmälle.

Tutkimuslupien hakemisen yhteydessä tein päätöksen, että yhdeltä hyvinvointialueelta tutkimukseen osallistuu ainoastaan päihdepalvelut, sillä työikäisten palveluihin olisi joutunut organisatoristen syiden vuoksi hakemaan oman tutkimuslupansa, eikä se aikataulullisesti ollut järkevää. Tutkimusluvut hain jokaisen hyvinvointialueen opinnäytetöihin liittyvien ohjeiden mukaisesti. Tutkimuslupahakemuksissa minun tuli mainita tutkimuksen nimetty yhdyshenkilö tai yhdyshenkilöt kultakin hyvinvointialueelta. Yhdyshenkilöiden yhteystiedot löysin pääasiassa hyvinvointialueiden

nettisivujen tai puhelinvaihteen kautta, ja heiltä kaikilta pyysin suostumuksen. Tutkimuksen yhdyshenkilöiksi valikoitui pääosin aikuissosiaalityön tai päihdepalveluiden johtavia sosiaalityöntekijöitä. Tutkimusluvut myönnettiin tammi-helmikuussa 2023.

Tutkimuslupien myöntämisen jälkeen aloitin informanttien etsinnän. Lähestyin tutkimukseni yhdyshenkilöitä sähköpostitse. Tiedustelin, josko he osaisivat ohjata minua eteenpäin tai välittää minulle sakkovankien kanssa työskennelleiden työntekijöiden yhteystietoja. Lisäksi pyysin heitä välittämään eteenpäin yksiköissään haastattelupyynnöni, jossa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta ja jossa pyysin olemaan yhteydessä minuun tutkimuksen tekijänä, jos tutkimuskohteesta on kokemusta ja osallistumien tutkimukseen kiinnostaa. Sähköposti sisälsi tiedotteen tutkimuksesta sekä tietosuojaselosteen. Tutkimukseni herätti hyvinvointialueilla positiivista mielenkiintoa ja sainkin monilta palautetta mielenkiintoisesta tutkimuskohteesta.

Nimettyjen yhdyshenkilöiden kautta oli lopulta luontevinta edistää informanttien löytämistä, sillä heidän kautta oli mahdollista tavoittaa suoraan asiakastyötä tekeviä työntekijöitä. Myös erään hyvinvointialueen sosiaalipalvelujen tutkimuskeskuksen kautta pystyin jouduttamaan tutkimuksen etenemistä ja informanttien löytämistä. Tarkoitukseni oli tavoittaa yhdyshenkilöiden kautta esimerkiksi sellaisia hyvinvointialueiden työntekijöitä, jotka ovat nimettyjä Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilöitä, tai joilla olisi muuten työnkuvansa puolesta kokemusta tutkimuksen aihepiiristä. Lisäksi tiedustelin tutkimukseen mukaan otettujen hyvinvointialueiden alueella sijaitsevien Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden erikoissuunnittelijoiden ja erityisohjaajien kautta potentiaalisia informantteja.

Tutkimussuunnitelman mukaisesti minun oli tarkoitus kerätä 2–5 haastattelua jokaiselta tutkimukseen osallistuvalla hyvinvointialueelta. Laskennallisesti tavoiteltu aineiston koko olisi siten ollut 6–15 haastattelua. Minimitavoitteesta jäi lopulta puuttumaan yksi haastattelu, ja lopulliseksi haastattelujen lukumääräksi jäi viisi. Tutkijan roolissa tein kuitenkin parhaani potentiaalisten informanttien tavoittamiseksi. Lähestyin aktiivisesti hyvinvointialueiden yhdyshenkilöitä, jotka välittivät eteenpäin yksiköissään tietoa tutkimuksestani. Selvitin potentiaalisia informantteja myös omatoimisesti esimerkiksi hyvinvointialueiden vaihteen ja Rikosseuraamuslaitoksen kautta, ja pyrin levittämään sanaa tutkimuksestani. Lisäksi lähetin muistutusviestejä tavoittelemilleni henkilöille. Yhden minua lähestyneen, tutkimukseeni kiinnostusta osoittaneen työntekijän jätin haastattelemaan, sillä alkuhaastattelun perusteella selvisi, ettei hänellä ollut kokemusta sakkovankien ulkopuolisista sijoituksista. Tutkimukseni rajaus kohdistuu nimenomaan sakkovankien.

Tutkimussuunnitelmaa laatiessa tiedostin, että tutkimuskohteeni on hyvin spesifi ja siten otin myös hallitun riskin haastatteluiden mahdollisesta pienestä lukumäärästä. Vuonna 2022 vankiloihin saapui 1910 sakkovankia. Vuoden 2023 syyskuun lop-

puun mennessä vankilaan tulleita sakkovankeja oli 1796. 30.9.2023 mennessä sakkovankien ulkopuolisia sijoituksia oli tehty 124 kappaletta. Tilasto kattaa sellaiset rikosseuraamuskeskukset, joista vapautuneista sakkovangeista yli viisi oli ollut sijoitettuna ulkopuoliseen yksikköön. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022.) Sellaisia työntekijöitä, joilla on kokemusta sakkovankien kanssa tehtävästä työstä, jonka lisäksi erillistä kokemusta myös sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten yhteistyökäytännöistä ja halua ja aikaa osallistua tutkimukseen, ei liene ollut mahdollista löytää enempää tutkimukseni aikajänteellä. Ehkä informanttien tavoittamiseksi olisin voinut tavoitella potentiaalisia informantteja eri reittejä pitkin, eli myös puhelimitse.

Olin tutkimussuunnitelmassani päättänyt rajata tutkimuskohteeni kolmeen hyvinvointialueeseen, mistä syystä en lähtenyt hakemaan lisää tutkimuslupia ja sisällyttämään uusia hyvinvointialueita tutkimukseeni. Hienovaraista aineiston kylläänymistä kuitenkin tapahtui ja tutkijana minulle tuli käsitys, että aineisto on riittävä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Sain haastateltavia jokaiselta tutkimukseen osallistuneelta hyvinvointialueelta, mikä oli viimesijaisin tavoitteeni. Lisäksi tutkimuslupia varten haettu lyhyehkö 2 kuukauden voimassaolo toi lisähaastetta informanttien löytämiselle. Olin kuitenkin aikataulutannut tutkimuksen vaiheet tarkasti, mistä syystä en hakenut tutkimusluville pidempää kesto.

Haastatteluaineisto kerättiin kolmelta hyvinvointialueelta, joissa on valmisteltu eniten sakkovankien ulkopuolisia sijoituksia. Tutkimukseen valitut informantit (n=5) työskentelevät tutkimukseen mukaan otettujen (n=3) hyvinvointialueiden mielenterveys- ja päihdepalveluiden yksiköissä sekä aikuissosiaalityössä. He toimivat asiakastyössä sosiaalityöntekijöinä, sosiaaliohjaajina tai kuntoutusohjaajina. Haastattelut toteutettiin tietoturvallisesti etäyhteyksin Microsoft Teamsin välityksellä ajalla 13.2.-15.3.2024. Jokaiselle informanteille tarjottiin myös puhelinhaastattelun mahdollisuutta. Etäyhteydellä toteutettavien haastatteluiden käyttöä perusteli tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien hyvinvointialueiden maantieteellisten sijaintien etäisyys. Vaikka haastattelujen lukumäärä oli pienehkö, jokainen haastattelu oli sisällöllisesti kattava. Haastattelujen kesto vaihteli noin 45 minuutista vajaaseen tuntiin. Tallennettun ääni- ja videoaineiston kokonaiskesto oli neljä tuntia yhdeksän minuuttia.

Koska tutkimusaineisto kerättiin työntekijöiltä haastattelujen muodossa, toimitin tutkimussuunnitelman liitteenä tutkittaville sekä tietosuojailmoituksen. Ennen haastatteluja varmistin vielä informanteilta, että he olivat saaneet sähköisesti tiedotteen tutkimuksesta sekä tietosuojaselosteen. Lisäksi tiedustelin, että haluaisivatko he myös teemahaastattelun teemat, jotta niihin voisi perehtyä etukäteen. Haastateltavilta oli olennaista saada suostumus tutkimukseen. Suostumuksen pyysin haastateltavilta haastatteluiden alussa nauhalle. Jokainen informantti antoi haastattelun aluksi suos-

tumuksensa haastattelun Microsoft Teams -nauhoitukseen ja transkriptioon. Sovin informanttien kanssa joko videotallenteesta ilman kuvaa (yhteensä 2 kpl) tai videotallenteesta (yht. 3 kpl).

Haastattelumenetelmänä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastatteluiden teemat olivat 1) yhteistyökäytännöt ja prosessit (tarkentavina kysymyksinä ulkopuolisten sijoitusten työnjako, kriteerit, tavoitteet, yhteiset suunnitelmat, rahoitus ja kuntoutuspaikan valitseminen), 2) tiedonkulku ja kommunikaatio (tarkentavina kysymyksinä tiedonkulun toteutuminen prosessin eri vaiheissa, tiedonkulun kanavat ja keskeinen tieto), 3) yhteistyön esteet ja mahdollisuudet sekä 4) yhteistyön kehittäminen. Haastatteluiden teemat muodostin yhteistyöhön liittyvien yleiskäsitteiden pohjalta tutkimukseni teoriataustaan ja esiyymmärrykseeni nojautuen. Taustakysymyksinä tiedustelin ammattinimikettä ja työpaikkaa, kokemusta nykyisestä työtehtävästä sekä sakkovankien kanssa työskentelystä. Teemahaastattelurunko on tutkimusraportin liitteenä (ks. liite 1).

Tutkijan näkökulmasta kohtaamiset haastateltavien kanssa sujuivat suunnitellusti. Tavoitteenani oli luoda haastatteluihin myönteinen ja avoin ilmapiiri. Haastatteluiden tekeminen etäyhteyksien välityksellä tuntui luontevalta, enkä koe, että etäyhteys itsessään vaikuttaisi tutkimuksen luotettavuuteen. Pidin tärkeänä haastatteluiden alussa pitää kameraa hetken päällä, jotta informantit näkisivät kasvoni. Tarkoitukseni näin toimimalla oli lisätä keskinäistä luottamusta. Koska olin päättänyt tallentaa ainoastaan äänitiedostot, videoyhteys tuli sovitusti päättää ennen nauhoituksen alkamista. Kaksi kertaa videoyhteys jäi kuitenkin epähuomiossa auki haastattelun ajaksi. Asian huomattuani kerroin siitä viivytyksettä informantille ja varmistin vielä erikseen, että saisin luvan myös videoaineistoon. Teknisissä asioissa minun olisi tutkijana pitänyt olla huolellisempi. Vaikka keskusteluissa nousi esille laaja-alaisesti sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä asioita, koin, että haastatteluiden rajaaminen onnistui suhteellisen hyvin. Haastatteluiden tavoitteena oli ymmärtää tutkittavaa ilmiötä paremmin. Jokaisen haastattelun kohdalla pitäydyin tunnin aikatauluarviossa. Pidin sitä henkilökohtaisesti tärkeänä, sillä kaikki tutkimukseen informantit osallistuivat haastatteluihin oman työaikansa lomassa.

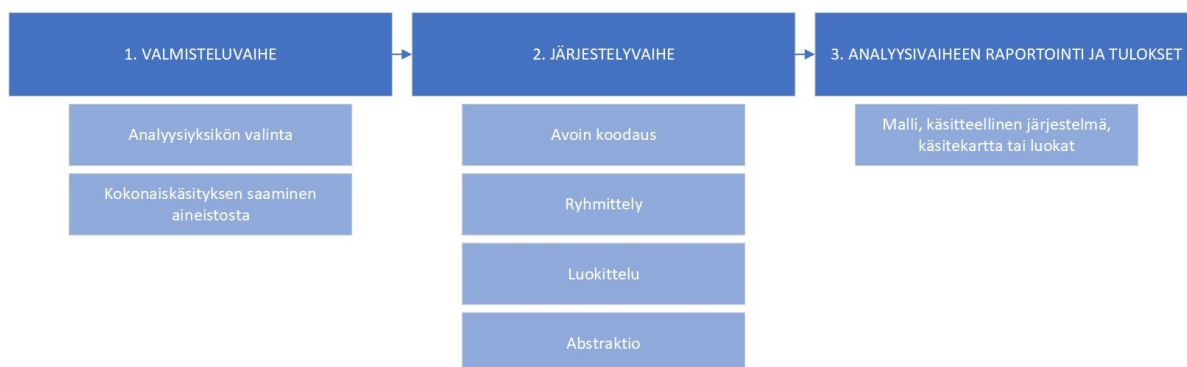
5.4 Laadullinen sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Lähestyin aineistoa faktanäkökulmasta eli siten, että haastatteluiden ja tarkoituksellisten tutkimusmenetelmien avulla todellisuudesta on mahdollista saavuttaa objektiivista tietoa. Tutkimuksen metodologia rakentuu laadullisesta aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä, jonka avulla todellisuutta lähestytään. Sisällönanalyysin tavoitteena on laatia käsitteellinen kuvaus tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.)

Laadullisen aineiston analyysin tavoitteena on muodostaa uutta tietoa tutkimuskoh- teesta. Analyysin tavoitteena on luoda aineistosta tiivis ja selkeä kokonaisuus, joka kasvattaa aineiston informaatioarvoa. (Eskola & Suoranta 1998, luku 4.)

Sisällönanalyysiä voidaan kuvata laadullisen tutkimuksen perusanalyysimene- telmäksi ja tutkimusmetodiksi, minkä vuoksi siihen itsekin päädyin tehdessäni tutki- mukseeni liittyviä metodologisia valintoja. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi tarkoittaa sitä, että kerätty ja litteroitu haastatteluaineisto redusoidaan eli pelkistetään ana- lyysiyksiköittäin mm. tietyn sanan tai ajatuskokonaisuuden mukaan, joka tutkimus- tehtävää ohjaa. Tutkimustehtävään liittymättömät epäolennaisuudet jätetään huomi- oimatta. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaukset listataan ja pyritään löytämään niistä sa- mankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Ilmauksia ryhmitellään ja yhdistetään siten, että niistä on mahdollista luoda ala- ja yläluokkia. Yläluokista muodostetaan lopuksi pää- luokkia tai yhdistäviä luokkia, joiden pohjalta pyritään muodostamaan kokoava kä- site. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.)

Kerätty aineisto luokitellaan, teemoitellaan ja tyypitellään ja siitä tehdään lo- puksi yhteenveto. Luokittelun avulla aineisto järjestetään luokiksi ja tutkitaan, kuinka monta kertaa mikäkin luokka aineistossa esiintyy. Luokittelun tulokset voidaan esit- tää esimerkiksi taulukkomuodossa. Teemoittelun avulla aineisto jaetaan ja jaotteluista muodostetaan ryhmiä erilaisten aihepiirien ja esimerkiksi haastateltavien ominai- suuksien mukaisesti. Ryhmistä muodostetaan teemoja, joiden avulla voidaan selvittää, kuinka usein tietyt teemat aineistossa esiintyvät. Teemoittelun jälkeen aineisto on mahdollista systematisoida ja tiivistää tyypittelyllä, jonka avulla pyritään löytämään teemoja kuvaavien näkemysten pohjalla olevia yhteisiä ominaisuuksia ja muodosta- maan niiden pohjalta tyyppiesimerkkejä eli yleistyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.) Erittelen omaa analyysiprosessiani tarkemmin seuraavassa alaluvussa 5.4.

KUVIO 2: Sisällönanalyysin valmistelu-, järjestely- ja analyysivaiheet. Mukailten Elo ja Kyn- gästä (2008, 110).

Laadullisessa analyysissä aineistoa lähestytään kokonaisuutena, vaikka se koostuisikin esimerkiksi eri tutkimusyksiköistä, kuten useasta erillisestä yksilöhaastattelusta. Aineiston kuitenkin ymmärretään muodostavan tietyn loogisen kokonaisuuden, singulariteetin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusyksiköiden joukko on usein piehenkö, eikä aineistosta siten ole mahdollista tehdä tilastollisia yleistyksiä tai johtopäätöksiä. Laadullisen analyysin muodostavat havaintojen pelkistäminen sekä arvoituksen ratkaiseminen. Aineistosta nousevat ja luotettavina pidetyt seikat pyritään sisällyttämään esitettyyn tulkintaan. (Alasuutari 2012, luku 2.)

Arvoituksen ratkaisemisella Alasuutari (2012, luku 2) viittaa tulkinnan tekemiseen tutkittavasta ilmiöstä aineistosta saatujen johtolankojen ja vihjeiden pohjalta. Mitä enemmän samaan tulkintaan ja ratkaisumalliin johtavia vihjeitä on, sitä todennäköisemmin arvoitus on lähempänä ratkaisua. Ala-suutari kuitenkin painottaa, ettei täyttä varmuutta kuitenkaan ole mahdollista tieteellisenkään tutkimuksen keinoin saada. Laadullinen tutkimus ei kuitenkaan tavoittele yleistysten tekemistä. Yksi laadullisen tutkimuksen haasteista voi olla aineiston pieni koko. Liian suppea aineisto ei välttämättä anna riittävää tietoa tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmasta on keskeistä, että haastateltavat on valittu tarkoituksenmukaisesti ja valintaprosessi on suunniteltu. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Koska tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tiettyä ilmiötä, haastateltavilla tulisi olla siitä tietoa tai kokemusta. Haastateltavien valintaan tulee näin ollen kiinnittää huomiota ja perustella tehdyt valinnat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.)

5.5 Aineiston analyysin vaiheet

Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on haastatteluiden läpi käyminen. Ne litteroidaan ja niiden sisältöön perehdytään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Haastatteluaineiston litteroin tekstimuotoon Microsoft Teams -transkription pohjalta. Transkriptio ei ollut täydellinen ja se sisälsi virheitä, minkä vuoksi kuuntelin haastattelut läpi uudelleen ja litteroin tarvittavat lisäykset tai korjaukset transkription päälle. Yhdestä haastattelusta transkriptio epäonnistui kieliasetusten vuoksi ja sen litteroin itse. Tein aineiston litteroinnin osittain, eli poistin tekstistä tarpeettoman sisällön, kuten ylimääräiset toistot ja täytesanat (mm. *"niinku"*, *"tuota"* ja *"silleen"*). Tulokset-luvussa alkuperäisilmausten useamman sanan mittaiset poistetut kohdat osoitan informanttien sitaateissa merkeillä *" - "*. Myös epätäydellisiä sanoja, sijamuotoja ja lauseita korjasin – joskin maltillisesti –, jotta aineisto olisi luettavampi ja tiiviimpi. Informantit käyttivät lähes järjestäen Rikosseuraamuslaitoksesta lyhennettä Rise, jonka muutin sitaatteihin Rikosseuraamuslaitokseksi tutkimusraportin yhdenmukaistamiseksi.

Aineiston perustamisvaiheessa pseudonymisoin aineiston, sillä täydellinen aineiston anonymisointi on lähes mahdotonta. Häivytin suorat ja epäsuorat henkilö- ja tunnistetiedot tunnistamisen välttämiseksi. Niihin lukeutuivat mm. informanttien nimet, hyvinvointialueiden nimet sekä hyvinvointialueella sijaitsevien kuntien tai kaupunkien ja Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden nimet. Aineiston perustamisvaiheessa edellä mainitut tunnistetiedot korvasin koodeilla. Tallennetussa aineistossa informantit merkitsin koodeilla (H1-5), josta ei käynyt ilmi, millä hyvinvointialueella kukakin informantti työskentelee. Myös mahdolliset informanttien käyttämät murre sanat ja -ilmaisut muutin yleiskielelle. Tallennettuun aineistoon jätin ainoastaan informanttien tittelit sekä työpaikan tiedot yleisellä tasolla. Tutkimussuunnitelmasta poiketen ja koska haastatteluaineisto jäi määrällisesti pieneksi, päädyn lopulta siihen, etten vertaile yhteistyön toteutumista ja eri hyvinvointialueita keskenään. Tämä olisi voinut vaarantaa informanttien anonymiteetin. Tulokset-luvussa kuitenkin viittaa yleisiin eroavaisuuksiin eri hyvinvointialueiden välillä.

Aloitin aineiston analyysin lukemalla sen useasti läpi, jotta ymmärtäisin sen olennaisimmat seikat ja saisin siitä kokonaiskäsityksen. Alussa aineisto näyttäytyi hajanaisena ja useiden toisiinsa liittymättömien ajatuskokonaisuuksien tilkkutäkinä, mutta mitä useamman kerran aineistoa luin, sitä enemmän aloin nähdä jo alustavia viittauksia tutkimuskysymyksiini. Aineistoon huolellisen perehtymisen jälkeen aloitin varsinaisen sisällönanalyysin valitsemalla analysointiyksiköt, eli määrittelin aineistosta sellaisia osia, joita tarkastelen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Analysointiyksiköiksi valikoitui pääosin useita sanoja tai useita lauseita sisältäviä ajatuskokonaisuuksia. Analysointiyksiköstä voidaan käyttää myös Graneheimin ja Lundmanin (2004, 106) tavoin myös merkitysyksikkö-termiä. Analysointiyksikkö koostuu sisällöllisesti yhteenkuuluvista sanoista, lauseista tai kappaleista. Käytännössä tämä tapahtui alleviivaamalla ja värikoodaamalla aineistoa sekä leikkaamalla ja siirtelemällä tekstiä. Sisällönanalyysi voi keskittyä aineiston ilmeiseen ja piilevään sisältöön. Ilmeinen sisältö voidaan esittää kategorioiden avulla, kun taas teemat kuvaavat enemmänkin aineiston piilevää sisältöä. (Graneheim & Lundman 2004, 111.) Päätin, että analysoin aineistosta vain ilmeisen sisällön, en sen piilevää sisältöä, kuten informanttien pitämiä taukoja, äänenpainon muutoksia tai mahdollisia huokauksia. Myös valintani aineiston osittaisesta litteroinnista ilman esimerkiksi taukojen merkitsemistä tuki tätä valintaa. Tämä sopi myös valitsemaani fakthanäkökulmaan.

Jos ilmiöstä ei ole tarpeeksi aikaisempaa tutkimusta tai tietoa tai tutkimus ilmiöstä on pirstoutunut, sisällönanalyysiksi suositellaan induktiivista lähestymistapaa, jonka myötä luokat muodostetaan (Elo & Kyngäs 2008, 109, 113). Induktiivisen lähestymistavan mukaisesti seuraava analysointiyksikön valitsemisen jälkeen seuraava askel on järjestellä aineisto, mikä tarkoittaa aineiston avointa koodausta eli esimerkiksi

tekstin otsikointia ja erilaisten huomioiden tekemistä, luokkien luomista ja abstraktiota (Elo & Kyngäs 2008, 109). Abstraktio ja abstrahointi viittaavat prosessiin, jossa aineiston tietoa analysoidaan ja yleistetään.

Sisällönanalyysin alkuvaiheessa alkuperäisdata pelkistetään, mikä tarkoittaa sitä, että tutkija poistaa aineistosta epäolennaisuuksia. Alkuperäisdataa tuodaan tiiviimpään muotoon ja pelkistetään eli redusoidaan tutkimuskysymyksen ohjaamana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124). Redusoinnin jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja siitä tavoitellaan samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien löytämistä. (Graneheim & Lundman 2004, 111; Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Ryhmittelin samoja ilmiöitä kuvaavia käsitteitä alaluokkiin, jotka nimesin. Klusteroinnin myötä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä voi alkaa löytää jo alustavia kuvauksia. Luin aineistoa läpi ja muodostin analyysiyksiköistä alaluokkia, jotka nimesin niiden sisältöä kuvaavin otsikoin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125). Taulukossa 1 on esimerkki alkuperäisilmausten pelkistämisestä.

TAULUKKO 1: Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
" - - olisi just ajantasainen tieto, että esimerkiksi - - nyt on tämä hanke päättynyt ja ihan pysyväänä toimintana, niin se on sitten ihan oman aktiivisuuden ja tiedon keräämisen varassa, että siitä ei tiedoteta aktiivisesti - -" (H3)	Toiminnan jatkumisesta tiedottaminen hankkeen jälkeen
" - - hyvinvointialueen näkökulmasta tää on monelle varmaankin ihan täysin pimennossa ja myös ehkä - - päihdehuolto on siis varmaan ainoa yksikkö, kenellä on jotain tietoa, että sakkovankkeja voidaan sijoittaa johonkin ulkopuolisiin laitoksiin." (H1)	Tieto ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuudesta
"Ei me oikein saatu mitään vastauksia sinä aikana [kun ei ollut hetkellisesti työntekijää Risen päässä], että odotellaan, odotellaan ja sitten ne osa asiakkaista, kenellä oli niitä kontakteja taas sinne yhdyskuntaseuraamustoimistoon, niin saatiin jotain hoidettua tyyliin sitä kautta. Mutta kyllä se [yhteistyö] oli aika jäissä silloin." (H2)	Yhdyshenkilöiden keskeinen rooli
" - - kun työntekijät vaihtuu - - aina jos on joku uusi työntekijä - välttämättä ei ole silleen niin tuttu - kun sitten kun sä oot muutamankin vuo-	

<p><i>den tehnyt jonkun kanssa näissä yhteistyötä. Sit- ten on hyvin helppo aina soittaa, ja kun on tutut verkotot - -" (H1)</i></p> <p><i>" - - siinä projektityöntekijä myös vaihtui ja sitten se yhteistyö ei sen jälkeen oo oikeestaan ollut ko- vinkaan tiivistä, että siinä ollut vähän haasteita nyt, että ei oo sellaista selkeitä prosessia tällä het- kellä." (H3)</i></p>	
--	--

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 124–125) käyttävät ala-, ylä- ja pääluokkien sekä yhdistävän luokan käsitteitä. Luokista voidaan käyttää myös termejä ala-, pää- ja yläkategoriat Elon ja Kyngäksen (2008,111) tavoin. Niistä jokainen nimetään sen sisällölle ominaisesti. Litteroitujen haastattelujen kappaleet sisälsivät useaan eri luokkaan liittyviä elementtejä, mikä teki alaluokkien muodostamisesta haastavaa. Alaluokkien luomisen jälkeen aloin yhdistellä ja ryhmitellä alaluokkia niiden pohjalta luomieni ja kokomieni alustavien yläluokkien alle. Tämä prosessin vaihe oli työläin, sillä alaluokkia tuntui aluksi olevan paljon ja aineisto näyttäytyi hajanaiselta. Abstraktioprosessi jatkuu niin pitkälle, kuin se on tarkoituksenmukaista (Elo & Kyngäs 2009, 111). Luokitte-
telua tein Microsoft Wordilla ala- ja yläotsikointien sekä taulukoiden avulla. Taulu-
kossa 2 on esimerkki aineiston abstrahoinnista: olen muodostanut pelkistetyistä il-
mauksista alaluokan ”ajantasaisen toimintaan liittyvät tiedon jakaminen”.

TAULUKKO 2: Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
Toiminnan jatkumisesta tiedottaminen hank- keen jälkeen	Ajantasaisen toimintaan liittyvän tiedon jaka- minen
Tieto ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuu- desta	
Yhdyshenkilöiden keskeinen rooli	

Kun analyysissä eteneminen alkoi tuntua haastavalta, palasin aineiston yksityiskoh-
taiseen lukemiseen ja pyrin vaikuttamaan siihen, etten kokisi painetta edetä analyys-
sissä ennen kuin olen oikeasti siinä pisteessä, että eteneminen on tarkoituksenmu-
kaista. Jos erilaisia luokkia on paljon, se voi merkitä sitä, että abstraktioprosessi ja luo-
kittelu on yhä kesken. Tuloksissa luokkien tulisi poissulkea toisensa (Elo ja Kyngäs
2008, 113). Ala- ja yläluokkien ideoimisessa hyödynsin tekoälyä Jyväskylän yliopiston
(2023) tekoälypohjaisten sovellusten käyttö opiskelussa -ohjeiden mukaisesti. Tekoäly
(<https://iask.ai/>) auttoi minua käsitteiden ymmärtämisessä ja teemojen jäsentämi-

sessä, mikä tuki abstrahointiprosessissa. Pyysin tekoälyä muodostamaan valitsemistani käsitteistä esimerkiksi rinnakkaiskäsitteitä käsitteellistämisen tueksi. Täysin tekoälyn avulla loin yläkäsitteen ”*tiedonhallinnan tehostaminen*” sille antamistani alakäsitteistä. Lopulta olin tyytyväinen aineiston ryhmittelyyn ja lähdin tarkastelemaan yläluokkien tiimoilta pääluokkien muodostamista. Taulukossa 3 on esimerkki aineiston abstrahoinnista: ala- ja yläluokista muodostetaan pääluokka ”*ulkopolisten sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittäminen*”

TAULUKKO 3: Esimerkki aineiston abstrahoinnista ulkopolisten sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittämisessä.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<p>Ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvän keskeisen tiedon määrittely</p> <p>Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan liittyvän ajantasaisen tiedon jalkauttaminen</p> <p>Tiedon siirtyminen tuomion pituudesta, mahdollisista tulevista sakon muuntorangaisuksista sekä asiakkaan päihäteiden käytöstä</p>	Tiedonhallinnan tehostaminen	Ulkopolisten sijoitusten koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittäminen
<p>Sakkotuomioon liittyvien aikatauluhaasteiden huomiointi</p> <p>Ennakoivien yhteydenottojen tekeminen</p> <p>Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen</p>	Ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin vahvistaminen	

Tutkimuksen validiteetin näkökulmasta analyysiprosessin yksityiskohtainen kuvaus on tärkeää. Esimerkiksi taulukoinnin avulla voidaan osoittaa näitä tulosten ja aineiston välinen kytköksiä. Tutkimuksen kontekstin, informanttien valikoitumisen, tutkimuksen tiedonkeruun sekä aineiston analyysiprosessin kuvaaminen on keskeistä tutkimuksen toistettavuuden näkökulmasta. Autenttisia sitaatteja tulisi olla vähemmän kuin varsinaista tekstiä. Jos sitaatteja on enemmän, se voi kertoa analyysiprosessin keskeneräisyydestä. (Elo ja Kyngäs 2008, 112.) Yhtenä keskeisenä ohjenuorana tutkimusta tehdessä ja aineiston pienuuden vuoksi minulla olikin, ettei informantteja tunnustettaisi sitaateista.

Olen jäsentänyt tutkimustulokseni kolmeen temaattiseen lukuun: kumppanuus sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa (luku 6), organisaatioiden väliset yhteistyörakenteet ja verkostotyön käytännöt (luku7) sekä koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittäminen (luku 8). Termi kumppanuus kuvastaa analyysini perusteella parhaiten Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden keskinäistä yhteistyötä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa. Koin tärkeäksi kuvata yhteistyön sujuvuutta, mutta tuoda myös esille kumppanuuden ja keskinäisen yhteistyön ajoittaista vaihtelevuutta ja pintapuolisuutta. Käsittelen analyysissäni myös Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden rooleja, sillä osapuolille asetetut roolit vaikuttavat siihen, miten kumppanuus ymmärretään. Organisaatioiden ja ammattilaisten väliset yhteistyörakenteet ja -käytännöt ovat analyysissäni yläkäsitteenä työntekijöiden kuvauksille olemassa olevista yhteistyörakenteista ja verkostotyön käytännöistä. Koordinaatio- ja yhteistyörakenteet olen nimennyt yläkäsitteenä tiedonhallinnalle ja ulkopuolisen sijoituksen koordinaatiolle. Analyysissäni kehittämisenäkökulma on suuressa roolissa, minkä takia yksi luku käsittelee kumppanuuden kehittämistä.

5.6 Tutkimuseettiset näkökulmat

Tässä tutkimuksessa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2013, 11, 13–14) ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK), jonka keskeisiä periaatteita ovat tieteen ja tutkimuksen luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Tieteellinen toiminta tulee suunnitella, toteuttaa ja dokumentoida huolellisesti ja kunnioittaen tieteen avoimuuden normia. Keskeistä on huolehtia mm. lupien ja suostumusten saamisesta. Tutkimustoiminnassa tulee noudattaa HTK-ohjeiden lisäksi oman tieteenalan ohjeistuksia ja sääntöjä. Tietosuojalainsäädännön noudattaminen sekä esimerkiksi salassapitoon ja luottamuksellisuuteen liittyvät periaatteet ovat keskeisiä. Haastatteluissa ei ole tarkoitus käsitellä yksittäisten asiakkaiden asioita. Haastatteluaineistoa käytetään tutkimuksessa niin, että yksittäiset haastateltavat eivät ole tunnistettavissa. Myöskään hyvinvointialueiden nimiä ei tutkimusraportissa kerrota.

Tutkimuslupien hakemista ja suostumuksen pyytämistä informanteilta kuvasin alaluvussa 5.1. Aineistonhallinnasta vastasin Jyväskylän yliopiston opiskelijoiden aineistonhallinnan ohjeistuksen mukaisesti. Olin laatinut aineistonhallintasuunnitelman tutkimussuunnitelman liitteeksi, jossa erittelin tarkemmin aineiston käsittelyyn liittyviä periaatteita. JY:n opiskelijoiden aineistonhallinnan ohjeistuksen mukaan tieteelliseen tiedontuottamiseen sisältyy vaatimus aineiston tarkasta dokumentoinnista. Näin mahdollistetaan tutkimuksen toistaminen jälkikäteen samanlaisena. Tutkielmaa laatiessani halusin huolehtia siitä, että pystyisin kuvaamaan tutkimusprosessiani vaihe vaiheelta siitä näkökulmasta, että aineiston dokumentointi hahmottuisi myös

ulkopuoliselle. Metatiedot ovat osa dokumentointia: nimesin aineiston selkeästi ja huolehdin, että aineiston nimestä käy ilmi, milloin ja miten aineisto on kerätty. Kansiot ja tiedostot nimesin samalla kaavalla siten, että uusimman version tunnistaminen oli vaivatonta. Selitin auki, jos käytin lyhenteitä tai muuttujia. Koska kyseessä on itse keräämäni aineisto, tallensin sekä tutkimusaineiston että sen kuvailutiedot samaan paikkaan. Keräämäni aineiston metatietoja en tule julkaisemaan.

JY:n opiskelijoiden aineistohallinnan ohjeistuksen mukaisesti säilytin aineiston suojatulla yliopiston U-aseamalla. Huolehdin varmuuskopioiden säännöllisestä tekemisestä, jotta pystyin tarvittaessa palata aiempiin versioihin. Siten minun oli mahdollista minimoida aineiston ja tietojen menettämisen mahdollisuuden. Lisäksi nimesin varmuuskopiot selkeästi luontiajankohtineen. Tallensin aineiston JY:n U-asemalle, joka on henkilökohtainen varmuuskopioitu koti-hakemistotila ja johon ei ole ulkopuolisilla pääsyä. U-aseman käyttäminen yliopiston verkon ulkopuolella vaatii VPN-ohjelman, jonka asensin henkilökohtaiseen tietokoneeseeni. Aineistohallintasuunnitelmastani poiketen en hankkinut sanelinta, sillä varmistin JY:n digipalveluista, että Microsoft Teamsin käyttäminen tutkimushaastatteluissa on sallittua. Samalla pystyin myös hyödyntämään Teams-kokousten automaattista nauhoitus- ja transkriptiointia. Teamsin kautta automaattisesti transkriptoidut haastattelut litteroin. Ennen jokaista haastattelua testasin Microsoft Teamsin toimivuuden ja varmistin, että nauhoitus toimii.

Aineistohallinnasta vastasin Jyväskylän yliopiston opiskelijoiden aineistohallinnan ohjeistuksen mukaisesti. Aineistoa on säilytetty aineistohallintasuunnitelman mukaisesti. Vain minulla oli pääsy keräämiini henkilötietoihin ja vastasin myös niiden asianmukaisesta hävittämisestä. Opinnäytetöiden aineisto tyypillisesti hävitetään, ellei sen avaaminen, julkaiseminen tai arkistointi ole perusteltua. Hävitin henkilötietoja sisältävän tutkimusaineiston ja muun aineiston tietoturvallisesti, jotta aineisto ei päädy ulkopuolisten käsiin. Käytännössä siis poistin verkkolevylle tallennetun aineiston ja tyhjensin U-aseman. Aineiston pseudonymisoinnin jälkeen hävitin henkilötietoja sisältäneen alkuperäisen aineiston (ääni- ja videotallenteet) niin Microsoft Teamsistä kuin suojatulta U-asemaltakin.

Tutkimuksen luotettavuuden analysointi kattaa myös aineiston analyysiin liittyvät pohdinnat. Tutkimusaineisto muodostuu tutkijan ja informantin keskinäisessä suhteessa ja haastatteluissa. Kun analyysiprosessi alkaa, tutkija ja teksti kommunikoivat ja tutkija tulkitsee ja kuvaa sitä. Aineisto voi sisältää useita eri merkityksiä ja tutkijan tulkintaan siitä vaikuttaa esimerkiksi hänen oma henkilökohtainen historiansa. Sisällönanalyysi vaatii tasapainoilua: toisaalta tutkijan tulee antaa aineiston ”puhua” eikä asettaa sille omia merkityksiään, toisaalta on mahdotonta olla lisäämättä näkökulmia tutkittavaa ilmiöön. (Graneheim & Lundman 2004, 111.) Aineistolähtöisen analyysin haasteena voi olla juuri tietynlainen avoimuus aineistolle. Koska tutkijana

minulla on aikaisempaa tietoa ja kokemusta tutkimuksen aihepiiristä, minun piti olla erityisen huolellinen siinä, etten analysoi aineistoa omista lähtökohdistani käsin. Aikaisempi teoreettinen tietoa voi vaikuttaa aineistosta esille nostamiini asioihin, vaikka olen sen vaikutuksen pyrkinytkin minimoimaan.

Yksi keskeisistä tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä näkökulmista on sopivan analyysiyksikön valinta. Jos analyysiyksikkö on liian laaja, sitä voi olla haastava tarkastella monien näkökulmien vuoksi. Jos analyysiyksikkö on liian suppea, tutkimustuloksista voi tulla hajanaisia. Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin vaikuttaa myös se, kuinka hyvin muodostetut luokat ja teemat kuvastavat aineistoa. Tutkimuskysymysten kannalta irrelevantti tieto tulee jättää pois. (Graneheim & Lundman 2004, 110.) Aineiston analyysissä teinkin havainnon, että aineistosta oli löydettävissä mielenkiintoisia näkökulmia, mutta jotka eivät varsinaisesti vastanneet tutkimuskysymyksiini. Tämän vuoksi olin kirjoittanut tutkimuskysymykseni näkyvälle paikalle, jotta pitäisin ne analyysiä tehdessä jatkuvasti mielessä.

Luotettavuuden arvioinnissa tulee myös kiinnittää huomiota luotujen kategorioiden samankaltaisuuksiin ja eroavaisuuksiin. Yksi tapa lisätä luotettavuutta on esimerkiksi esittää informanttien sitaatteja. Laadullisessa tutkimuksessa tulosten tulkitsemisen tulisi rakentua sellaisille argumenteille, jotka puoltavat todennäköisimpiä tulkintoja. Samalla tutkimuksen luotettavuus kasvaa, jos tutkija mahdollistaa lukijoille vaihtoehtoisten tulkintojen tekemisen. Tutkimuksen uskottavuuteen, tai ennemmin tutkimuksen vahvistettavuuteen, vaikuttaa myös tutkimukseen osallistujien antama tunnustus (Graneheim & Lundman 2004, 110).

6 HYVINVOINTIALUEIDEN JA RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN VÄLINEN KUMPPANUUS

Tässä luvussa analysoin informanttien kuvauksia Rikosseuraamuslaitoksen ja sen virkamiesten kanssa tehdystä yhteistyöstä sekä organisaatioiden ja työntekijöiden rooleista ja vastuista ulkopuolisissa sijoituksissa. Rikosseuraamuslaitosta kuvataan aineistossa yhtenä hyvinvointialueiden sosiaali- sekä mielenterveys- ja päihdepalveluiden tärkeimmistä yhteistyökumppaneista. Aineiston perusteella yhteistyötä sakkovankien ja sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten osalta tehdään jokaisella tutkimukseen osallistuvalla hyvinvointialueella, vaikka yhteistyön määrä ja laatu vaihtelevat. Analyysini mukaan hyvinvointialueilla on motivaatiota ja tarvetta tehdä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Yhteistyön tärkeyttä perustellaan erityisesti asiakastyön tasolla mm. sillä, että sakkovangit ovat erityistä tukea tarvitsevia ja heidän arvellaan hyötyvän laaja-alaisesti eri palveluista ja niiden yhteensovittamisesta.

6.1 Sujuvaa mutta vaihtelevaa yhteistyötä

Rikosseuraamuslaitos käyttää niin verkostoyhteistyön kuin sidosryhmäyhteistyönkin käsitteitä kuvaamaan yhteistyökumppaniensa kanssa tehtävää yhteistyötä. Rikosseuraamuslaitoksen (2022, 19–20) sidosryhmäyhteistyön linjauksissa sidosryhmäyhteistyö määritellään organisaatioiden väliseksi tavoitteelliseksi ja monialaiseksi kehitettävän yhteistyön muodoksi, jota toteuttaa niin esimiehet kuin johtokin, mutta myös sellaiset virkamiehet, joilla on tarvittavaa substanssiosaamista. Sidoryhmäyhteistyön katsotaan muodostuvan eri hallinnonalojen rajojen yli ja sen tavoitteena on vahvistaa organisaatioiden välistä yhteistyötä sekä luoda uudenlaisia rakenteita ja toimintamalleja asiakasprosessien sujuvoittamiseksi. Sidoryhmäyhteistyöhön kuuluu myös näi-

den tavoitteiden edistymisen ja yhteistyön toteutumisen tarkastelu. Yhtenä Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä yhteistyökumppanina ovat nykyisten hyvinvointialueiden vastuulla olevat sosiaali- ja terveystalvet.

Informanttien kuvaukset Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä kohdistuvat pitkälti ammattilaisten keskinäiseen yhteistyöhön asiakastyön rajapinnalla. Yhteistyöllä viitataan monialaiseen yhteistyöhön ja verkostotyöhön. Aineistossa Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävää yhteistyötä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa kuvataan usein positiivisilla adjektiiveilla: se on sujuvaa, toimivaa, selvärajaista ja tiivistä. Pääosin yhteistyöhön ollaan hyvinvointialueilla tyytyväisiä, ja esimerkiksi eräällä hyvinvointialueella yhteistyön kuvataan jopa tiivistyneen viime vuosina. Tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueilla kokemukset yhteistyöstä kuitenkin vaihtelevat. Yhteistyötä toivotaan kehitettävän kohti vahvempaa ja strukturoidumpaa kumppanuutta.

Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden työntekijöiden välisiä monialaisen ja verkostoyhteistyön käytäntöjä kuvataan aineistossa usein joustaviksi. Toiminnan joustavuus näyttäytyy esimerkiksi sujuvana ja tehokkaana keskinäisenä tiedonvaihtona ja konsultointina. Se näkyy esimerkiksi ulkopuolisen sijoitukseen liittyvien käytännön asioiden sopimisessa. Mitä sujuvampaa yhteistyö ja prosessit ovat, sen ajatellaan aineiston perusteella hyödyttävän myös asiakasta. Yksi keskeinen huomio analyysissäni on se, että toimiva verkostotyö rakentuu pitkälti työntekijöiden ja mahdollisten yhdyshenkilöiden oman henkilökohtaisen osaamisen ja monialaisen yhteistyötaitojen varaan. Tämä on tärkeä tutkimustulos ja osoittaa, että yhteistyö näyttäytyy haavoittuvalta etenkin tilanteissa, joissa työntekijät vaihtuvat.

” - - se [yhteistyö] on tosi sujuvaa, että ei mulla oikeastaan siitä ole mitään moitittavaa - - asiakkaan näkökulmasta ajattelin, että tosi nopeasti ja sujuvasti ne prosessit hoituu kyllä - - ” (H1)

” - - se on ehkä minutkin yllättänyt, että kuinka joustavasti kuitenkin vankilassakin pystyy asioita tekemään. ” (H2)

Aineiston perusteella kumppaniorganisaatioiden keskinäinen joustavuus nousee näin ollen yhdeksi toimivan keskinäisen yhteistyön mahdollistajaksi ja kulmakiveksi. Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävää yhteistyötä ja keskinäistä tiedonkulkua kuvataan aineistossa asiakastyön osalta pääosin sujuvaksi ja joustavaksi, joidenkin hyvinvointialueiden kohdalla informantit viittaavat yhteistyöhön, joskus samassa yhteydessäkin, myös ohuena tai pintapuolisena ja vailla selviä prosesseja. Analyysini perusteella yhteistyön toteutumiseen voi aineiston perusteella vaikuttaa myös

esimerkiksi kumppaniorganisaatiossa tapahtuneet muutokset. Eräs informanteista viittaa Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2022 tapahtuneeseen tietojärjestelmä uudistukseen, joka oli tuonut hänen havaintojensa mukaan katkoksen ulkopuolisten sijoitusten valmisteluun sekä haastaneen monialaisen yhteistyön ja verkostotyön sekä ulkopuolisten sijoitusten toteutumista.

” -meillä ei ehkä ole semmoista selkeätä prosessia siihen, että miten me tehdään vaan se, joka asiakkaan ensimmäisenä jostain tavoittaa niin on sitten yhteydessä toiseen suuntaan - ” (H2)

”Ei me oikein saatu mitään vastauksia sitten sinä aikana [kun ei ollut yhdyshenkilöä Rikosseuraamuslaitoksen päässä], että odotellaan, odotellaan ja sitten ne osa asiakkaista, kenenellä oli niitä kontakteja taas sinne yhdyskuntaseuraamustoimistoon, niin saatiin jotain hoidettua sitä kautta. Mutta kyllä se [yhteistyö] oli aika jäissä sinä aikana.” (H2)

1.1.2023 tapahtunut hyvinvointialueuudistus ei ole aineiston perusteella muuttanut sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä yhteistyörakenteita tai -käytäntöjä tutkimukseen osallistuneiden hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Muutoksia on uudistuksen jälkeen tapahtunut hyvinvointialueiden rakenteissa ja lainsäädännössä, mutta ne eivät ole merkittävästi vaikuttaneet sakkovankien sijoitusten valmisteluprosesseihin tai muihin yhteistyökäytäntöihin. Poikkeuksen tähän tekee eräällä tutkimukseen osallistuvalla hyvinvointialueella järjestettävä päihdetiimi, joka kokoontuu muutosten myötä viikoittain. Vaikka tällä hetkellä sakkovankien päihdekuntoutusten jatko on mahdollista hakea nopeallakin aikataululla edellä mainitusta tiimistä, aineiston perusteella hyvinvointialueuudistuksen jälkeen jatkokuntoutuspäätökset ovat kuitenkin näyttäytyneet lyhyempinä verrattuna aikaisempaan.

” -on mahdollista käsitellä tiettyjen kuntalaisten osalta päihdekuntoutuksen jatkohakemuksia kerran viikossa päihdetiimissä. Silloin myös sovittiin, että nopeammallakin aikataululla kuntoutuksen jatkoa on mahdollista hakea, mutta niin ei ole juurikaan ollut tarve tehdä.” (H2)

Jokaisella tutkimukseen haastatellulla informantilla on kokemusta sakkovankien ja ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvästä yhteistyöstä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa usean vuoden ajalta. Erään informantin mukaan työntekijöiden välinen yhteistyö on viime vuosina kehittynyt ja tullut avoimemmaksi. Myös etenkin 2019 alkaneen koronapandemian myötä kehitetyt yhteistyö- ja etäkäytännöt ovat vaikuttaneet positiivisella tavalla yhteistyön kehittämiseen. Yksi informanteista pohti organisaatioiden

resurssikysymyksiä, sakkovankien suurta määrää ja sakkotuomioiden lyhyttä monialaisen yhteistyön näkökulmasta. Hän pohti sitä, minkälaiseen verkostoyhteistyöhön kannattaisi tuomion aikana panostaa ja että hoidetaanko sakkovankien asioita kuitenkin niin sanotusti vasemmalla kädellä.

Tärkeään kumppanuussuhteeseen viitataan aineistossa painottamalla Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävän yhteistyön välttämättömyyttä asiakkaiden tarpeisiin vastaamisen näkökulmasta. Informantit kuvaavat asiakaskuntansa koostuvan pääosin päihteitä ongelmallisesti käyttävistä, asunnottomista tai päihdekuntoutujien asumispalveluissa olevista ja/tai korvaushoidossa olevista asiakkaista. Sakkotuomiot ovat aineiston perusteella suhteellisen yleisiä hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden asiakkailla. Yksi informanteista esimerkiksi kuvasi, kuinka *”lähestulkoon kaikki asiakkaat ovat olleet sakkovankeja jossain kohtaa”* (H2). Aineiston perusteella vankeusaikaiseen ulkopuoliseen sijoitukseen lähtevä sakkovanki voi olla jo ennestään hyvinvointialueen sosiaali- ja päihdepalveluiden asiakkuudessa ja työntekijöille tuttu jo vuosien ajalta.

Analyysini perusteella yksi asiakastason yhteistyötä kannatteleva asia on ajatus yhteisistä asiakkuuksista: sakkovangit mielletään ammattilaisten puheissa yhtä lailla niin hyvinvointialueiden kuin Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiksi. Aineiston perusteella hyvinvointialueilla on tahtotilaa ottaa vastuuta asiakkuuksistaan myös sakon muuntorangaistuksen aikana. Koska asiakkaat ovat yhteisiä, myös yhteistyötä eri organisaatioiden kesken tunnutaan arvostavan ammattilaisten keskuudessa. Yhteiset asiakkaat nähdään erityistä tukea tarvitsevinä asiakkaina, jotka hyötyvät laaja-alaisesti eri palveluista ja tuesta.

” - - nää on kuitenkin yhteisiä asiakkaita ja erittäin tärkeää olisi tehdä hyvää yhteistyötä ja vaikuttavaa yhteistyötä.” (H3)

” - -ylipäättänsä rikosseuraamusasiakkaat on niin kun suurin osa varmasti erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä, ja monenlaisia ongelmia ja vaikeuksia kohtaavat ja tarvitsevat myös paljon ja monenlaisia palveluita, niin siinä mielessäkin on erittäin tärkeä, että hyvinvointialueet ja Rikosseuraamuslaitos tekisi tiiviimpää yhteistyötä.” (H3)

Aineiston perusteella keskinäisen monialaisen yhteistyön ja verkostotyön vahvana motivaattorina on informanttien näkemys yhteistyön vaikuttavuudesta ja ajatus asiakkaan edun toteutumisesta. Analyysini perusteella myös oman työnkuvan ja työn tavoitteiden näkökulmasta verkostotyö ja sujuva tiedonvaihto, kuten esimerkiksi vankeilasta saatava tieto oman asiakkaan ulkopuolisesta sijoituksesta, näyttäytyy keskeisessä roolissa. Asiakkaan vankeusaikainen päihdekuntoutusjakso voi olla keskeinen

osa asiakas- tai hoitosuunnitelmaa. Vaikka suurin osa tutkimukseen osallistuvista informanteista kokevat oman hyvinvointialueensa toimintakäytännöt ja rakenteet sujuviksi, joillakin hyvinvointialueista informantit pohtivat esimerkiksi omien sisäisten yhteistyökäytäntöjen ja sisäisen tiedonkulun haasteita suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Etenkin hyvinvointialueiden avopäihdepalveluiden rooli sekä niiden yhteistyökäytännöt alueensa muiden toimijoiden kanssa näyttäytyy aineiston perusteella keskeisessä roolissa niin vankeusaikaisen päihdekuntoutuksen valmistelussa kuin jatkokuntoutussuunnitelmien laatimisessakin. Hyvinvointialueiden sisäinen yhteistyö ja esimerkiksi tiedonkulun haasteet nousivat esille usean informantin pohdinnoissa.

6.2 Ulkopuolisen sijoituksen roolit ja vastuut

Sakkovankien ulkopuolisen sijoituksen organisointia ja yhteistyörakenteita sekä työntekijöiden välistä monialaista yhteistyötä ja verkostotyötä tarkastellaan tässä tutkimuksessa sekä organisatoristen että sijoituksiin liittyvien työntekijöiden roolien ja vastuiden kautta. Ulkopuolisissa sijoituksissa on aineiston perusteella tunnistettavissa neljä eri vaihetta: vankeusaikaisen päihdehoidon ja ulkopuolisen sijoituksen valmisteluvaihe, vankilaan ja sijoitukseen siirtymisen vaihe, ulkopuolinen sijoitus laitospäihdekuntoutuksessa sekä vapautumisvaihe eli verkostotyöstä irtaantumisen vaihe. Analyysini perusteella ulkopuolisten sijoitusten roolit voidaan jakaa arviointi-, suunnittelu- ja hallinnointirooleihin, jotka pohjautuvat mm. organisaatioiden tavoitteisiin ja toimintaedellytyksiin. Näistä rooleista käsin organisaatioiden työntekijät toimivat sijoitusten eri vaiheissa.

Rikosseuraamuslaitos vastaa rangaistuksen täytäntöönpanosta ja siten myös ulkopuolisen sijoituksen hallinnoinnista. Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen jaettuja yhteisiä rooleja sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa ovat arviointi- ja suunnitteluroolit. Nämä roolit muuttuvat dynaamisesti riippuen esimerkiksi asiakkaan tarpeista, ammattilaisten käytössä olevista resursseista ja työntekijöiden monialaisen yhteistyön taidoista. Analyysini perusteella roolit voivat olla myös eriytetty, jolloin kumpikin toimija vastaa oman organisaationsa tavoitteiden mukaisesta toiminnasta, kuten asiakassuunnitelmien laatimisesta. Tällöin vastuu asiakkuudesta mielletään muuntorangaistuksen ajaksi Rikosseuraamuslaitokselle ja ennen sitä ja sen loputtua hyvinvointialueelle. Tällaisessa tapauksessa ajatus yhteisestä kumppanuudesta näyttäytyy ammattilaisten näkökulmasta suppeampana ja osapuolten keskinäinen verkostotyö ohuempina. Lisäksi niin hyvinvointialueiden kuin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöille voi muodostua asiakastyön prosesseissa erityinen konsultatiiv-

vinen rooli. Tämä rooli voi muodostua etenkin silloin, kun ulkopuolinen sijoitus valmistellaan sellaiselle vangille, jolla on jo pidempi sosiaali- tai mielenterveys- ja päihdepalveluiden asiakkuus hyvinvointialueella, tai kun vanki on hyvinvointialueella tuntematon ja Rikosseuraamuslaitoksella on hänen tilanteestaan ajankohtaista, asiakas- tai hoito- ja kuntoutussuunnitelmien edellyttämää tietoa. Hyvinvointialueiden työntekijät eivät kuitenkaan tee päätöksiä siitä, mihin kuntoutuspaikkaan vanki sijoitetaan rangaistusajaksi tai arvioi, millainen kuntoutusmuoto on vangille tarkoituksenmukainen, vaikka konsultointia niihinkin liittyen voi tapahtua.

Arviointi- ja suunnitteluroolistaan käsin hyvinvointialueiden työntekijät vastaavat etenkin uusien asiakkaidensa kohdalla asiakkaiden tilanteen tarkemmasta selvittelystä. Jos ulkopuolisen sijoituksen valmistelu alkaa vankilassa, hyvinvointialueet laativat tarvittaessa, esimerkiksi juuri uusien asiakkaiden osalta, palvelutarpeen arvion. Palvelutarpeen arviointi on hyvinvointialueen vastuulla (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36 §). Sen yhteydessä on mahdollista keskustella asiakkaan toiveista tuomion jälkeiselle ajalle.

”- -meidän rooli on enemmänkin suunnitella - - tuomion jälkeen se toiminta” (H2)

Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä työnjakoa, rooleja ja vastuita informantit kuvaavat pääosin selkeiksi. Hyvinvointialueiden osalta ammattilaisten työnjako voi kuitenkin hieman poiketa riippuen siitä, miten sosiaali- ja päihdepalvelut sekä työtehtävät on kullakin hyvinvointialueella organisoitu. Tämä näkyy myös verkostotyön toteuttamisessa. Jaetut arviointi- ja suunnitteluroolit näyttäytyvät analyysini perusteella vahvimmin sakkovangin vankeusaikaista päihdekuntoutusta valmisteltaessa ns. siviilistä käsin eli ennen muuntorangaistuksen aloittamista sekä viimeistään vangin vapautumisvaiheessa jatkokuntoutussuunnitelmia laadittaessa. Ulkopuolisen sijoituksen valmistelun ja vankeusaikaisten kuntoutussuunnitelmien laatimisessa keskiössä on kuitenkin ensisijaisesti Rikosseuraamuslaitoksen laatima vangin rangaistusajan suunnitelma. Hyvinvointialueiden osalta arviointi- ja suunnittelurooli liittyy edellä mainittujen asiakas- tai hoitosuunnitelman sekä jatkosuunnitelmien laatimiseen. Vaikka aineiston perusteella hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihde- ja mielenterveyspalvelut ja Rikosseuraamuslaitos laativat asiakkaista omia, erillisiä asiakasarviointejaan ja -suunnitelmiaan, jaettua arviointia ja suunnittelua tapahtuu usein monialaisen yhteistyön muodossa esimerkiksi yhteisissä verkostopalavereissa.

”No meillä on sitten päihdehuollon asiakassuunnitelma, mikä - - jokaisella [asiakkaalla] pitäisi olla voimassa, ja missä on just tavoitteet ja kaikki tämmöiset sitten aina mietittynä, että niitä sitten päivitellään just sen kuntoutuksen aikana.” (H1)

Aineiston perusteella suuri osa hyvinvointialueen ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötä vaativista sakkovankien vankeusaikaisen päihdekuntoutuksen suunnittelusta ja ulkopuolisten sijoitusten valmistelusta alkaa hyvinvointialueiden työntekijöiden toimesta. Aineiston perusteella tyyppiesimerkki on sellainen tilanne, jossa asiakas tuo avopäihdepalveluiden tapaamisilla esille tulevan sakon muuntorangaistuksensa sekä toiveensa suorittaa tuomio päihdekuntoutuslaitoksessa. Toisaalta ulkopuolista sijoitusta valmisteleva yhteydenotto voidaan tehdä myös vankilasta käsin vangin hyvinvointialueen omalle työntekijälle vangin vankilaan saapumisen jälkeen. Välillä ennakkoivia yhteydenottoja ei tehdä ollenkaan ja hyvinvointialueelle tulee vasta jälkikäteen tieto asiakkaan siirtymisestä vankeusaikaiseen päihdekuntoutukseen ulkopuolisena sijoituksena.

”No kyllä meillä on aika paljon semmoista yhteistä punnitsemista. Lähtökohta meillä on aina ollut se, että asiakas vielä siviilissä täällä, vaikka mun kanssa asioi ja sanoo siinä, että hänellä on sakkoja tulossa ja mä tiedän, että sitä päihdeiden käyttöä on, niin on heti yhteydessä sitten [Rikosseuraamuslaitoksen päähän].” (H2)

Kun sijoitusta ulkopuoliseen päihdekuntoutuslaitokseen suunnitellaan, Rikosseuraamuslaitoksen kanssa sovitaan kuntoutuksen rahoituksesta sekä usein myös jatkokuntoutussuunnitelmista. Yksi informanteista (H1) kuvasi, kuinka häneen ollaan sijoituksen valmisteluvaiheessa Rikosseuraamuslaitokselta yhteydessä ja sen jälkeen selvitetään hyvinvointialueen roolia ja maksuhalukkuutta jatkokuntoutussuunnitelmien osalta. Rikosseuraamuslaitoksen tekemiä arvioita vankien soveltuvuudesta ulkopuoliseen sijoitukseen kuvataan hyvinvointialueiden työntekijöiden kertomuksissa tarkoituksenmukaisiksi ja perustelluiksi. Aineiston perusteella ulkopuolisten työnjako hieman vaihtelee riippuen siitä, aletaanko ulkopuolista sijoitusta valmistella jo siviilissä ennen rangaistuksen alkamista vai vasta sakkovangin tultua vankilaan.

”no [aloite] yleensä oli meidän puolelta - - lähtökohtaisesti ollaan itse oltu sinne [Rikosseuraamuslaitokselle] päin yhteyksissä - -” (H3)

Ulkopuolisen sijoituksen valmistelussa ja yhteistyön käynnistäjänä asiakkaalla on keskeinen rooli. Hyvinvointialueittain on hieman eroja siinä, kuinka informantit arvioivat asiakkaidensa olevan tietoisia sakon muuntorangaistuksesta tai sen suorittamisen mahdollisuudesta päihdehoidossa. Jos asiakas itse kertoo sosiaali- ja päihdepalveluiden omalle vastuutyöntekijälleen, että sakkorangaistus on tulossa, aineiston

perusteella usein Rikosseuraamuslaitoksen kautta lähdetään selvittämään asiaa ja välittämään asiakkaan toivetta suorittaa sakkorangaistus päihdekuntoutuslaitoksessa eteenpäin. Yhteydenottoja tilanteen selvittämiseksi voidaan tehdä hyvinvointialueilta myös esimerkiksi Oikeusrekisterikeskukseen tai Ulosottolaitokseen. Jos asiakkaalla on tiedossa oleva asiakkuus yhdyskuntaseuraamustoimistossa, yhteydenotto tehdään usein yhdyskuntaseuraamustoimiston vastuuvirkamiehelle, joka vie asiaa eteenpäin. Jos asiakas ei tuo Rikosseuraamuslaitoksen olemassa olevaa asiakkuuttaan esille tai sellaista ei ole, ensimmäinen yhteydenotto saatetaan tehdä mahdolliselle nimetylle yhdyshenkilölle joko yhdyskuntaseuraamustoimistoon tai alueen vankilaan. Yhdyshenkilöksi kuvataan sellaista Rikosseuraamuslaitoksen virkamiestä, joka vastaa ulkopuolisista sijoituksista.

" - -kyllä he [asiakkaat] on kartalla myös noista omista sakkotuomioistaan ja niistä sitten on just muhun päin yhteydessä." (H1)

" - - asiakas on itse aktiivisesti lähtenyt sieltä kuntoutuksesta käsin, sitä asiaa selvittämään just Oikeusrekisterikeskuksesta tai Ulosotosta, että hei että mulla on tällainen ja tällainen tilanne, että mä oon nyt täällä, että pistäkää asiaa nopeammin eteenpäin." (H1)

Ulkopuolisen sijoituksen ja vangin vapautumisvaiheen eli hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen verkostotyöstä irtaantumisen vaiheessa keskiössä on jatkokuntoutussuunnitelmien ja hoitojatkumoiden laatiminen. Myös tässä kohtaa organisaatioiden arviointi- ja suunnitteluroolit voivat kohdata. Hyvinvointialueiden työntekijät katsovat, että jatkokuntoutussuunnitelmien laatiminen ja toteuttaminen on yksi heidän keskeisistä vastuistaan. Myös Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä voi olla mukana niiden laatimisessa, jos verkostotyö on ollut tiivistä. Aineiston perusteella Rikosseuraamuslaitos ei välttämättä puutu jatkokuntoutussuunnitelman sisältöön, vaan vankiloille riittää, että jokin kuntoutusjatkumo on yleensäkin laadittu.

Jatkosuunnitelmien laatimisella viitataan tutkimuksessani kuntoutusjatkumoiden luomiseen ja vapautumisen valmisteluun, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi päihdekuntoutuksen jatkon hakemista ja asumisen suunnitelmien tekemistä. Jatkosuunnitelmana voi olla laitos- tai avopäihdekuntoutusta, tukiasumista sekä muita asiakkaan arjen pärjäämistä ja rikoksettomien valmiuksien kehittämistä tukevia asioita. Jatkokuntoutussuunnitelmien laatiminen ja päivittäinen nähdään hyvinvointialueilla tärkeänä erityisesti silloin, jos asiakkaan tavoitteet muuttuvat esimerkiksi päihteiden käytön tai tuetun asumisen suhteen. Jatkosuunnitelmien keskiössä on vangin siviilissä selviämisen valmiuksien parantaminen, kun ulkopuolinen sijoitus päättyy.

Rikosseuraamuslaitoksen (2022b) mukaan ulkopuoliseen sijoitukseen pyritään ohjaamaan sellaiset vangit, joilla on motivaatiota päihdekuntoutukseen. Myös aineiston perusteella ulkopuolisen sijoituksen valmistelun ja jatkosuunnitelmien laatimisen keskiössä on asiakkaan oma motivaatio. Aineiston perusteella hyvinvointialueet pääsääntöisesti myöntävät kuntoutukselle jatkoa joko laitos- tai avopäihdepalveluissa, jos vanki sitä hakee. Koska Rikosseuraamuslaitos vastaa sakon muuntorangaistuksen aikaisen päihdekuntoutuksen kustannuksista, hyvinvointialueen on helppo lähteä mukaan suunnitelmiin ns. matalalla kynnyksellä. Jos Rikosseuraamuslaitos maksaa vankeusaikaisen kuntoutuksen, ei hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluissa ole aineiston perusteella asiaan usein erityistä kommentoitavaa.

” - - onhan niitä tilanteita tavallaan siis aika paljonkin. Tietysti semmoisia, että mietitään, että onko tää nyt tarkoituksenmukaista, tai että onko asiakkaalla just oikeasti motivaatiota siihen. Mutta sitten me ollaan myös lähdetty vähän siltä kantilta, että niin kauan, kun se [asiakas] on siellä Rikosseuraamuslaitoksen maksamana, niin meillähän ei ole mitään menetettävää siinä.” (H2)

Analyysini perusteella ulkopuolisten sijoitusten toteutumisessa taloudellinen näkökulma ja kustannusvastuu ovat keskeisiä kysymyksiä. Toistaiseksi kustannusvastuu on selvästi Rikosseuraamuslaitoksella. Tämä vastuu sisältyy ulkopuolisen sijoituksen hallinnointirooliin. Aineiston perusteella Rikosseuraamuslaitoksen muutkin tehtävät (mm. päihdehoitolaitoksen valinta) ulkopuolisissa sijoituksissa perustuvat hallinnolliseen rooliin. Oikeusministeriön (2009, 67) mukaan vankeihin liittyvien kustannusten jaossa on merkitystä sillä, suorittaako vanki tuomiotaan vankilassa vai vapaudessa: vankilassa rangaistustaan suorittavan vangin päihdehuollon kustannuksista vastaa vankila. Aineiston perusteella vangin vapautumisen jälkeen vastuu niin jatkokuntoutussuunnitelmien toteuttamisesta kuin kustannuksista siirtyy hyvinvointialueella suhteellisen sujuvasti.

Aineiston perusteella kuntoutuspaikan valintaa ohjaa Rikosseuraamuslaitoksen päässä se että, missä päihdekuntoutuslaitoksessa on vapaita asiakaspaikkoja. Jonkin verran asiasta voidaan kuitenkin käydä neuvotteluja niin hyvinvointialueen kuin asiakkaankin kanssa. Mitä paremmin työntekijät voivat sakkotuomion ajankohtaa ja päihdekuntoutukseen siirtymistä ennakoida, sitä todennäköisimmin kuntoutuspaikka voi vastata vangin kuntoutuksellisia tarpeita. Hyvinvointialueiden työntekijöiden näkökulmasta etenkin korvaushoidossa olevien vankien päihdekuntoutuspaikat voivat olla kiven alla. Etenkin jos sijoitus valmistellaan vasta vankilasta käsin, aina täysin kuntoutuksellisesti soveltuvaa päihdekuntoutuslaitosta ei ole aineiston perusteella mahdollista saada. Hyvinvointialueet voivat antaa tietenkin suosituksia kuntoutuspaikan valinnasta, mutta viime kädessä Rikosseuraamuslaitos sijoittaa vangin kilpailuttamaansa paikkaan, jossa kullakin hetkellä on tilaa. Rikosseuraamuslaitos

näyttää kuitenkin käyttävän pitkälti samoja kuntoutuslaitoksia kuin hyvinvointialueet.

Aineiston perusteella sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten kriteereistä hyvinvointialueilla on melko käytännönläheinen käsitys. Keskeisinä kriteereinä ja perusteina vankeusaikaiselle päihdekuntoutukselle hyvinvointialueilla lueteltiin päihderiippuvuus tai aktiivisesta päihteiden käytöstä ja kuntoutuksesta arvioitu hyötyminen. Sijoituksen kriteereistä ei kuitenkaan aineiston perusteella käydä merkittäviä keskusteluita asian valmisteluvaiheessa osapuolten toimesta. Ulkopuolista sijoitusta puoltaviksi tekijöiksi informantit mainitsivat mm. kuntoutuksen merkityksen rikoksettomuudelle sekä päihdekuntoutuksen halvemmän hinnan verrattuna vankilapäiviin. Ulkopuolinen sijoitus päihdekuntoutuslaitoksessa mielletään aineistossa vangeille mahdollisuutena ja usein parempana vaihtoehtona vankilalle.

”Se on aina hyvä asia, jos päihderiippuvainen menee mieluummin kuntoutukseen kuin vankilaan, että kun ei se vankila mitään muuta heidän elämäänsä - -” (H2)

Aineiston perusteella tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueilla nähdään vankeusaikainen päihdekuntoutus mahdollisuutena sakkovangeille. Joillakin sakkovangeilla on jo useita aikaisempia joko toteutuneita tai keskeytyneitä laitospäihdekuntoutusjaksoja taustallaan, mikä voi vaikeuttaa vapautumisen jälkeisen uuden laitostuntoutusjakson jatkon myöntämistä, tai työntekijä saattaa vähintään arvioida kriittisesti jakson toteutumista. Jopa vankilassa olo voidaan nähdä toisinaan tarkoituksenmukaisempana vaihtoehtona vangille etenkin silloin, jos vangin taustalla on useita keskeytyneitä kuntoutuksia.

”Suurimman osan ajasta on, että ollaan yksimielisiä [kuntoutuksen tarpeesta], mutta sitten ehkä joidenkin kohdalla mä oon ehkä ollut eri mieltä siitä, että se voisi olla parempi, että asiakas nyt olisi siellä vankilassa - -” (H1)

Analyysini perusteella hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa loppuu yhteistyöstä vetäytymisen vaiheeseen: Rikosseuraamuslaitos vetäytyy verkostotyöstä ja asiakkuuden jatkuminen ja jatkosuunnitelmien toteuttaminen jää kokonaisuudessaan hyvinvointialueelle. Vapautuneen sakkovangin asiakkuus jatkuu alueen vastuutyöntekijän kanssa. Tässä vaiheessa jatkokuntoutussuunnitelmat on kuitenkin usein laadittu ja vangin tuomio on loppunut tai loppumaisillaan. Aineiston perusteella Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöstä jättäytyminen ja vastuun siirtyminen näyttäytyy luontevalta ja melko ilmeiseltä

hyvinvointialueiden näkökulmasta. Usein vastuun siirto tapahtuu kuntoutuksen loppupuolella järjestettävän verkostopalaverin yhteydessä. Ulkopuolisen sijoituksen päättyessä ammattilaisten toimintatavoissa ja yhteistyökäytännöissä on kuitenkin aineiston perusteella jonkin verran hajontaa. Eroavaisuudet liittynevät yksittäisten työntekijöiden toimintatapojen eroavaisuuksiin mutta myös resursseihin. Osa Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöistä on vahvemmin mukana esimerkiksi verkostopalaverissa ja kuntoutussuunnitelmien laatimisessa, kun taas joillekin riittää pelkkä tiedonanto asioiden etenemisestä hyvinvointialueilla.

” -hyvin usein sitten ehkä siinä kohtaa, kun se jatko on selvillä, niin se riippuu oikeastaan ehkä työntekijästä - - että jotkut jättäytyy siihen kohtaan pois siitä työskentelystä, että sitten heillä ei ole enää niin iso rooli siinä.” (H1)

Brinkerhoff ja Brinkerhoff (2011) tulkitsevat monialaisen yhteistyön organisaatioiden välisen kumppanuuden vahvimaksi muodoksi. Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen kumppanuus näyttäytyy hyvinvointialueiden työntekijöiden kuvauksissa tuttuina ja sujuvana verkostotyönä ja konsultointina sekä selkeinä keskinäisinä vastuina ja rooleina. Kumppanuus uhkaa kuitenkin joskus jäädä pintapuoliseksi ja strukturoimattomaksi yhdyshenkilöiden ja verkostotyön toimintatapojen puuttuessa. Toimivan monialaisen yhteistyön edellytyksenä näyttäytyy yhteistyön joustavuus ja sujuvuus. Ulkopuolinen sijoitus mielletään eri vaiheita käsittäväksi Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoimaksi prosessiksi, jonka keskiössä on tavoite yhteiskuntaan kiinnittymisestä jatkokuntoutussuunnitelmien tukemana.

7 ORGANISAATIOIDEN VÄLISET YHTEISTYÖRAKEN- TEET JA VERKOSTOTYÖN KÄYTÄNNÖT

Tässä luvussa tarkastelen aineistosta tunnistamani hyvinvointialueiden ja vankiloiden välisiä yhteistyörakenteita ja asiakastyön käytäntöjä. Organisaatioiden välinen verkostoyhteistyö perustuu vuorovaikutussuhteille ja se rakentuu mm. verkoston hallinnasta (mm. Aira 2012, 130–131). Verkoston hallinnan keinoina analyysissäni olen nimennyt yhteistyörakenteista yhdyshenkilötoiminta ja verkostopalaverit. Yhteistyökäytännöt ovat sellaisia toimintoja, joiden myötä organisaatioiden välinen yhteistyö näyttäytyy työntekijöiden tekemän verkostotyön tasolla. Arnkilin ja Seikkulan (2009, 33–34, 44) mukaan suuri osa verkostotyöstä rakentuu työntekijöiden välisissä sosiaalisissa suhteissa keskinäisissä palavereissa mutta myös niiden ulkopuolella. Verkostotyön käytäntöjä on aineiston perusteella tunnistettavissa jokaisessa ulkopuolisen sijoituksen vaiheessa: valmisteluvaiheessa, vankilaan ja sijoitukseen siirtymisen vaiheessa, laitospäihdekuntoutuksen aikana sekä vapautumisvaiheessa. Niitä ovat osapuolten kontaktointi, lyhyt tiedonvaihto ja konsultoiva yhteistyö.

7.1 Kehittämishankkeen myötä vakiintuneet yhteistyörakenteet

Rikosseuraamuslaitoksen sakkovankihanke (2021–2023) näyttää olevan aineiston perusteella keskeisessä roolissa sakkovankien kanssa tehtävän yhteistyön kehittäjänä tai vahvistajana. Hankkeen aikana kehitettiin ulkopuolisten sijoitusten yhteistyörakenteita esimerkiksi järjestämällä hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välisiä yhteispalavereja, joiden tarkoituksena oli aineiston perusteella tiedottaa, suunnitella ja kehittää toimintaa. Sakkovankihankkeen aikana sovittiin erilaisista yhteistyökäytännöistä, joista osa on edelleen käytössä hankkeen päätyttyä.

Yhteistyörakenteet muodostavat organisaatioiden välisen yhteistyön perustan. Rakenteellisia yhteistyön muotoja on aineistosta tunnistettavissa kaksi: yhdyshenkilötoiminta sekä verkostopalaverit. Ne ovat organisaatioiden välisen verkostoyhteistyön käytännön ilmenemismuotoja. Aineiston perusteella organisaatioiden välistä yhteistyötä tehtiin runsaasti sakkovankihankkeen aikana. Nykyisessä muodossaan Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden kumppanuus on muotoutunut hankeajana kehitettyjen, sittemmin jo osittain vakiintuneiden rakenteiden ja toimintatapojen varaan. Niiden myötä sakon muuntorangaistukseen tuomittujen palvelutarpeisiin pyritään vastaamaan entistä tehokkaammin. Esimerkki eräällä tutkimukseen osallistuneella hyvinvointialueella on nykyään mahdollista käsitellä nopeammalla aikataululla sakkovankien laitospäihdekuntoutuksen jatkohakemuksia. Käytännössä tämä tarkoittaa alle viikon käsittelyaikaa.

Aineiston perusteella yhdyshenkilötoiminta näyttää edelleen pääosin toimivana yhteistyörakenteena sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa. Se kuitenkin edellyttää, että hyvinvointialueilla on mahdollisesta yhdyshenkilöstä tai -henkilöistä tieto. Tätä tietoa ei kuitenkaan kaikilla tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueiden ammattilaisilla ole. Aineiston perusteella vankiloissa toimii yhdyshenkilöitä, kuten vankilan tai sakkovankiosaston erityisohjaajat, jotka vastaavat sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten valmistelusta. Yhdyshenkilötoiminta kattaa myös muut aineistossa esiintyneet Rikosseuraamuslaitoksen tahot tai toimijat, kuten esimerkiksi vankilan päivystyksen tai asiakkaan yhdyskuntaseuraamustoimiston vastuuvirkamiehen, jotka voivat virkatehtäviensä puolesta ulkopuolista sijoitusta ja vangin asioita edistää organisaation sisällä. Yhdyshenkilötoimintaa pidetään aineiston perusteella yhteistyötä selkeyttävänä ja jouduttavana tekijänä.

Aineiston perusteella yhdyshenkilötoiminta voi parhaimmillaan olla sujuvan yhteistyön mahdollistaja. Toiminta voi olla virallisissa yhteyksissä tai päättyneen hankkeen myötä sovittua tai epävirallisesti ammattilaisten keskinäisissä suhteissa solmittua. Yhdyshenkilönä toimimisesta voidaan sopia esimerkiksi verkostotyön lomassa tai yhdyshenkilöiden osallistuttua yhteiseen palaveriin. Yhteistyö näyttää toimivan sitä sujuvammin ja matalammalla kynnyksellä, mitä säännöllisemmin keskinäisiä yhteydenottoja hyvinvointialueiden ja vankiloiden työntekijältä toiselle tehdään. Aineiston perusteella tuttuun työntekijään on matalin kynnys olla yhteydessä. Hankkeen loputtua ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvää yhteistyötä näyttäisi aineiston perusteella kannattelevan pitkälti työntekijöiden oma aktiivisuus, toimintatavat sekä monialaisen yhteistyön ja verkostotyön taidot. Eräs informanteista pohtii viime aikoina lisääntyneen yhteistyön olevan seurausta työntekijöiden persoonaan liittyvistä asioista. Tällä hän viittaa muun muassa henkilökohtaisiin työskentelytapoihin ja niiden keskinäiseen yhteensopivuuteen.

”- - että kai se on sitten vaan ihan työntekijäpersoonana asia miksi se [yhteistyö] on tiivistynyt nyt?” (H2)

Aineiston perusteella toinen keskeisistä hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen keskinäisen yhteistyön muodoista ovat verkostopalaverit, joiden tavoitteena on koota vangin keskeinen verkosto koolle. Aineiston perusteella verkoston koolle kutsuja voi olla asiakkaan hyvinvointialueen oma työntekijä tai Rikosseuraamuslaitoksen vastuuvirkamies. Verkoston voi kutsua koolle myös sen kuntoutuslaitoksen työntekijä, jonne ulkopuolinen sijoitus on tehty. Yhteistyön näkökulmasta tulee huomioida, että verkostopalaveriinkin osallistuvat muidenkin tahojen edustajia, kuten esimerkiksi päihdekuntoutuslaitoksen ja terveydenhuollon edustajia. Monialainen yhteistyö ja verkostotyö ei siten keskity ainoastaan Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välille, vaan yhteistyötä saatetaan tehdä laaja-alaisesti asiakkaan tai vangin asioissa.

Verkostopalavereja pidetään aineiston perusteella ulkopuolisen sijoituksen eri vaiheissa. Niitä saatetaan pitää sijoituksen aikana useampia. Aineiston perusteella sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa verkostopalavereita pidetään parhaimmillaan kuntoutusta valmisteltaessa, kuntoutuksen aikana sekä kuntoutuksen loppupuolella. Verkostopalaveriin viitataan aineistossa yhteispalaverina, verkostona, loppupalaverina ja loppukeskusteluna. Verkostopalavereissa arvioidaan ja suunnitellaan; niitä voidaan hyödyntää palvelutarpeen arviointien tekemiseen, kuntoutukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointiin sekä jatkokuntoutussuunnitelmien laatimiseen.

Aineiston perusteella verkostopalaverin määrään ja pitämisen ajankohtaan sekä hyvinvointialueiden mahdollisuuksiin osallistua niihin vaikuttavat mm. resurssit ja sekä vangin rangaistuksen ja päihdekuntoutusjakson pituus. Niihin osallistuminen ei ole välttämättä ammattilaisille mahdollista esimerkiksi suurten asiakasmäärien vuoksi. Hyvinvointialueilla on kuitenkin yleisesti aineiston perusteella hyvät mahdollisuudet hyödyntää etäyhteyksiä. Aineiston perusteella verkostopalavereilla nähdään olevan monia etuja asiakastyössä: keskinäisen yhteistyön näkökulmasta verkostopalaverit voivat vahvistaa yhteistyötä ja lisätä osapuolten yhteistä pohdintaa sekä madaltaa asiakkaiden kynnystä mennä vankilaan ja sitoutua kuntoutussuunnitelmiin. Verkostopalaverien järjestäminen ja asianosaisten yhteen saattaminen saattaa aineiston perusteella myös jouduttaa vangin asioiden edistymistä.

7.2 Kontaktointi, tiedonvaihto ja konsultointi verkostotyön osa-alueina

Rikosseuraamuslaitos (2022, 19–20) määrittelee verkostotyön asiakastyön menetelmäksi, joka rakentuu monialaiselle yhteistyölle. Verkostotyötä tehdään asiakkaan, yhteistyökumppaneiden ja eri ammattilaisten kanssa asiakkaan palvelutarpeisiin vastaimiseksi. Verkostojen kanssa tehtävää yhteistyötä kuvataan tavoitteelliseksi ja joustavaksi, joka painottaa myös asiakkaan osallisuutta. Työote on palveluohjauksellinen. Verkostotyön tavoitteena on taata asiakkaalle riittävät tukipalvelut ja kuntoutuspolut.

Aineiston perusteella asiakastyöhön liittyvät hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökäytänteet voidaan jakaa osapuolten kontaktointiin, lyhyeen tiedonvaihtoon sekä konsultoivaan yhteistyöhön. Vaikka osapuolten kontaktointi ei ole vielä varsinaista verkostotyötä, tarkastelen sitä omana osa-alueenaan, sillä teema on laaja. Aineiston perusteella hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö alkaa tyypillisesti juuri toisen osapuolen kontaktoinnilla. Esimerkiksi yhdyshenkilötoiminnan kautta osapuolet tavoittavat toisensa ja aloittaa yhteistyön matalalla kynnyksellä. Ensimmäinen yhteydenotto kohdistuu aineiston perusteella usein joko hyvinvointialueella tiedossa olevaan Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilöön tai vankilasta käsin vangin hyvinvointialueen sosiaali- ja päihdepalveluiden vastuutyöntekijään. Yhteydenotto liittyy usein tavoitteeseen kutsua asiakkaan verkosto koolle.

” - - jompikumpi minä tai sitten sieltä Rikosseuraamuslaitoksen päästä kontaktoidaan toisemme ja sitten lähdetään miettimään sitä, että ketä muita tähän verkostoon sitten tarvitsisi kutsua - -” (H1)

” - - asiakas kertoi mulle, että hänen pitäisi ilmoittautua vankilaan ja - - sitten mä siinä kohta ja laitoin sitten sinne vankilaan sähköpostiin [yhdyshenkilölle], että hei että tää tyyppi on tulossa ja hän on kiinnostunut päihdekuntoutuksessa, että lähdetkö haastattelemaan häntä ja sitten se edistyi sit silleen- -” (H1)

Yhteydenottoja tehdään hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä esimerkiksi soittamalla tai erillisten palveluläheteiden muodossa. Sakkovangin ulkopuolisen sijoituksen prosessissa erottuu aineistosta kaksi reittiä: vankeusaikaista päihdekuntoutusta aletaan valmistella joko ennen tuomion alkamista tai kun vanki saapuu vankilaan ja aloittaa sakon muuntorangaistuksensa suorittamisen. Ns. siviilistä käsin

valmisteltujen sijoitusten valmistelu alkaa usein asiakkaan aloitteesta hyvinvointialueella työskentelevien työntekijöiden toimesta, ja vankilasta käsin valmisteltavat sijoitukset taas Rikosseuraamuslaitoksen toimesta.

Aineiston perusteella asiakas voi usein itsekin kertoa hyvinvointialueen sosiaali- tai päihdepalveluiden vastuutyöntekijälleen, että hänelle on tulossa sakkotuomio ja että hän olisi kiinnostunut suorittamaan tuomionsa ulkopuolisessa päihdekuntoutuslaitoksessa. Usein vangille on saatettu siinä kohtaa jo määrätty vankilaan ilmoittautumispäivä tai sitä lähdetään sopimaan Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Aineiston perusteella hyvinvointialueelta pyritään edistämään asiaan ja tekemään ensisijaisesti yhteydenotto Rikosseuraamuslaitoksen sakkovankien yhdyshenkilöön, jos sellainen löytyy. Kun vankilan työntekijällä on mahdollisesta ulkopuolisen sijoituksen valmistelusta ennakkotieto, hän pystyy poimimaan kyseisen vangin haastatteluun tämän saavuttua vankilaan ja samalla kuittaamaan asianosaisille, että vanki on suunnitellusti saapunut vankilaan ja prosessi etenee.

" -asiakas kertoi mulle, että hänen pitäisi ilmoittautua vankilaan - - sillä tavalla tää on ollut myös helppoa, että sitten mä siinä kohtaa laitoin vankilaan sähköpostiin [vankilan yhdyshenkilölle], että hei että tää tyyppi on tulossa ja hän on kiinnostunut päihdekuntoutuksessa, että lähdetkö haastattelemaan häntä ja sitten se edistyi silleen." (H1)

" - - sitten laitettu vaikka sähköpostia - - esimerkiksi että on tällainen henkilö, joka on tulossa istumaan sakkorangaistusta tai sitten on tulossa suorittamaan alle kuukauden tuomiota, että olisiko mahdollista edistää tätä rangaistuksen suorittamista osittain myös siellä päihdekuntoutuslaitoksessa, että tällamoista etukäteistietojen suositusta." (H3)

Ulkopuolisiin sijoitusten valmisteluun ja asiakastyöhön liittyvä tieto siirtyy hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden välillä puhelimitse, sähköpostitse tai kasvokkaisten yhteisten tapaamisten ja palaverien välityksellä. Puhelimitse tieto siirtyy suoraan hyvinvointialueen ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijältä toiselle, tai erillisen päihdepalveluiden konsultaatiopuhelimen kautta. Jos hyvinvointialueen ja Rikosseuraamuslaitoksen toimipisteet sijaitsevat kaukana toisistaan, yhteistyö voi toteutua myös etäyhteyksin. Sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa tiedonvaihtoa tapahtuu hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden sekä vankiloiden ohella myös esimerkiksi päihdekuntoutuslaitosten, vankiloiden päivystysten ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja tukipartion virkamiesten välillä. Tukipartio käy satunnaisesti esimerkiksi puhalluttamassa vankeja ja ottamassa huumausaine-seuloja ulkopuolisissa laitoksissa.

Sujuva tiedonvaihto on keskeinen osa toimivaa yhteistyötä ja tiedonkulkua. Mitä suurempi esimerkiksi asiakkaan verkosto on, sitä tärkeämpänä aineiston perusteella

pidetään sujuvaa tiedonkulkua. Sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvä tiedonvaihto liittyy esimerkiksi valmisteluvaiheessa tarvittavien asiakastietojen siirtymiseen sekä tiedonvaihtoon käytännön asioista, kuten esimerkiksi siihen, että vanki, jonka vankeusaikaisen päihdekuntoutuksen valmistelussa on tehty yhteistyötä hyvinvointialueen kanssa, on saapunut vankilaan ja on lähdössä kuntoutukseen. Tällöin vankilasta yleensä tiedotetaan hyvinvointialuetta prosessin etenemisestä.

" - -sitten kun on isoja verkostoja, että on just yhdyskuntaseuraamustoimistolta ja sitten on vankilasta työntekijää ja asumispalveluohjaajaa ja sairaanhoitajaa ja minä ja ehkä vielä joku sosiaaliohjaaja ja jos joskus saattaa olla lastensuojelun sosiaalityöntekijä, niin sitten se on kaikista helpointa, että se tieto kulkee sähköpostilla." (H1)

" - - sitten [kun vanki ilmoittautuu vankilaan] - - tää vankilan työntekijä, joka näitä [ulkopuolisia sijoituksia] hoitaa niin laittaa vielä sitten varmistuksia kaikille, että hän [vanki] on saapunut ja lähtee sitten vaikka seuraavana päivänä sitten sinne kuntoutukseen - -" (H1)

Myös tuomion ja ulkopuolisen sijoituksen loputtua, eli yhteistyöstä vetäytymisen vaiheessa, tieto edelleen usein liikkuu ja tapahtuu lyhyttä tiedonvaihtoa. Aineiston perusteella Rikosseuraamuslaitoksen mukana olo jatkokuntoutussuunnitelmien laatimisessa vaihtelee. Rikosseuraamuslaitoksen puolelta hyvinvointialueen jatkokuntoutussuunnitelmat saatetaan kuitata lyhyesti tai niitä saatetaan kommentoida hyväksyvästi. Tässä kohtaa vastuu asiakkuudesta on aineiston perusteella jo selvästi siirtynyt hyvinvointialueelle.

" - - kun sieltä tullaan siviiliin, niin sitten vankilan työntekijä ei ole enää mukana - - jatko-suunnitelmat vankilan työntekijäkin aina tietää, että mitä me ollaan ehdotettu ja mitä pyritään järjestämään." (H2)

"Ne [jatko]suunnitelmat on sillä tehty, että me on vangin kanssa keskenään se asia täällä sovittu, suunniteltu ja se on heille Rikosseuraamuslaitoksen puolelle sitten ollut vaan semmoinen toteamus, että on hyvät suunnitelmat." (H4)

Informanteilta kysyttiin myös tiedonvaihdon ja yhteistyön roolista kuntoutuksen poikkeustilanteissa, joista esimerkkinä käytettiin kuntoutuksen keskeytymistä. Haastatteluissa kuntoutuksen keskeytymisellä viitattiin kuntoutuksen ajankohtaisuuteen liittyviin syihin tai esimerkiksi sääntörikkeeseen, kuten päihteiden käyttöön tai uhkatileteeseen. Osalla informanteista ei ole kokemusta tai moni ei ainakaan muista, että omien asiakkaiden sakon muuntorangaistuksen aikainen ulkopuolinen sijoitus päihdekuntoutuslaitokseen olisi viime aikoina keskeytynyt. Varsinaista verkostopalaveria tai muuta keskustelua vankilan ja hyvinvointialueen kesken ei usein enää pidetä, jos

vanki keskeyttää ulkopuolisen sijoituksen sääntörikkeen vuoksi. Arnkilin ja Seikkulan (2009, 41–42) mukaan kontrolliin ja rajoittamiseen liitetyt kysymykset delegoidaan tyypillisesti ”kontrolliammattilaisille”, eli tässä tapauksessa Rikosseuraamuslaitokselle. Keskeytykseen liittyen vankilasta on joskus kuitenkin saatettu ottaa yhteyttä hyvinvointialueelle ja tiedustella jatkosta tilanteen muututtua. Joskus yhteydenotto on ollut pelkkä tiedonanto hyvinvointialueelle, jos sitäkään.

” - - ei ole ollut siinä kohtaa [yhteistyöpalaveria, kun vanki keskeyttää kuntoutuksen]. No harvemmin oikeastaan enää siinä kohtaa sitten [tullut mitään yhteydenottoja] kun asiakas palautuu takaisin vankilaan - - ”. (H1)

”No todella heikosti [pidetty Rikosseuraamuslaitoksen kanssa yhteistä palaveria keskeytyksen jälkeen]. - - se on ehkä sitten sen ajan puutteen tai sellaisen että sitten just sieltä vankilan päädyistä, että ei ole sitten ehkä erityisohjaajalla sitä aikaa ja mahdollisuutta tavata vankia niin tiiviisti, että pystyisi järjestää tällaisen.” (H5)

Kuntoutuksen keskeytyminen nähtiin kuitenkin keskeisenä perusteluna arvioida asiakkaan tilanne, kuntoutuksen tarve ja kuntoutusjatkumot uudelleen, mikä vahvistaa sujuvan tiedonkulun merkitystä. Kainulaisen ja Saaren (2021, 20) mukaan tarpeella viitataan mm. lainsäädännön mukaisten palveluiden ja tulonsiirtojen määrittelyyn ja kohdentamiseen. Parhaimmillaan yksilöiden palvelutarpeisiin vastaamalla heidän toimintakykynsä ja voimavaransa vahvistuvat ja palvelut ja tulonsiirrot muodostavat niitä tukevia myönteisiä siirtymiä. Tutkielman aihepiirin kannalta päihdekuntoutukseen osallistuminen keskeytyksettä voisi olla yksi tällainen onnistunut, myönteinen siirtymä.

” - - ehkä haaste tulee sitten siinä, koska sittenhän mä en välttämättä pysty tai ei ole se, että mä pystyisin asiakkaan kanssa käymään sen keskustelun siitä, että mitä hän itse ajattelee.” (H5)

”Jos esimerkiksi on sitten vaikka, että on ollut päihneiden käyttöä siellä kuntoutuksessa tai joku tällainen sääntörikkomus, niin silloinhan se tarkoittaa sitä, että sitten sitä tilannetta täytyy arvioida uudelleen, että onko sitten päihdekuntoutus, että sitten kun se tuomio päättyy ja sen suorittaminen siellä vankilassa, niin onko sitten enää perusteltua se jatkumo, mikä siihen on suunniteltu, että siinä mielessä tietenkin se työllistää, että se tilanne pitää arvioida uudelleen.” (H5)

Aineiston perusteella hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö rakentuu vahvimmissaan konsultoivalle ja verkostomaiselle yhteistyölle ja

kumppanuudelle. Aineiston perusteella verkostotyö ulkopuolisissa sijoituksissa voi olla parhaimmillaan konsultatiivista ja neuvottelevaa. Se perustuu asiakkaan kokonaistilanteen tuntemukseen (erityisesti ns. ”tuttujen asiakkaiden”, joilla on päihdepalveluiden asiakkuus ennestään, kohdalla) tai erityisasiantuntijuuteen, kuten esimerkiksi viranhaltijuuteen liittyviin päätöksenteko-oikeuksiin ja tietämykseen siitä, mitä palveluita hyvinvointialueella on mahdollista tarjota ja mikä kuntoutumuoto kyseisen asiakkaan kohdalla olisi tarkoituksenmukaisin ja oikea-aikaisin vaihtoehto. Konsultointia voi tapahtua esimerkiksi ulkopuolisen sijoituksen valmisteluvaiheessa ja vängin jatkokuntoutussuunnitelmien laatimisen yhteydessä. Konsultatiivisen roolin merkitys näyttäytyy erityisesti verkostopalaverissa.

”Sitten itse on semmoisessa konsultoivassa roolissa, että kun tuntee sen asiakkaan kokonaistilanteen - -” (H1)

”- - sitten taas nää, jotka on meidän vanhoja asiakkaita ja tunnetaan heidät jo, niin kyllä me niitten kohdalla sitten taas myös ollaan aika semmoisessa konsultoivassa roolissa - -.” (H2)

Konsultointi voi olla hyvinkin laaja-alaista. Konsultointi voi aineiston perusteella käsitellä muitakin, kuin sakan ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä teemoja. Eräs informanteista kuvaa, kuinka hyvinvointialueen ja Rikosseuraamuslaitoksen kesken saatetaan soittaa ja konsultoida muissakin asiakasasioissa. Tällä toimintatavalla on mahdollista nopeuttaa omaa työtä ja välttää esimerkiksi erillisiin hyvinvointialueen palvelunumeroihin soittaminen.

”Niin sitten kun vankilan työntekijä aloitti siellä vankilan puolella, niin sitten puhuttiin vaan siitä, että kyllähän voi mulle soittaa, ja jos ei asia mulle sitten kuulu, niin sitten ohjaan muualle.” (H2)

Monialainen yhteistyö ja verkostotyö rakentuvat analyysissäni organisaatioiden välisen kumppanuuden ja keskinäisten yhteistyörakenteiden varaan. Analyysini perusteella sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten yhteistyön perusta on rakennettu pitkälti Rikosseuraamuslaitoksen hanketoiminnan ja sen myötä rakennetun verkostoyhteistyön myötä. Yhdyshenkilötoiminta ja verkostopalaverit ovat tulkittavissa organisaatioiden välisen verkostoyhteistyön kehittämiseksi rakenteiksi, joiden varaan työntekijöiden välinen monialainen yhteistyö on sittemmin rakentunut. Monialainen yhteistyö hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden välillä ilmenee

analyysini mukaan verkostotyön menetelmänä, mm. osapuolten keskinäisen tiedonvaihdon, kontaktoinnin ja konsultoinnin kautta. Monialainen yhteistyö nivoutuu osaksi asiakas- ja hoito- sekä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita ja käsitykseen asiakkaan edusta. Analyysini perusteella sakkovankien osalta organisaatioilla on samansuuntaisia tavoitteita vankien ongelmalliseen päihteiden käyttöön vaikuttamiseksi ja yhteiskuntaan sopeuttamiseksi, mutta hieman vaihtelua siinä, miten näitä tavoitteita yhdenmukaistetaan toiminnassa.

8 SIJOITUSTEN KOORDINAATIO- JA YHTEISTYÖRAKENTEIDEN KEHITTÄMINEN

Koska tutkimuksen tavoitteena on tarkastella yhteistyön toteutumista, tutkimuskysymykset käsittelevät luonnollisesti myös yhteistyön kehittämisen näkökulmia. Yhteistyötä koordinoivien ja sen osapuolten olisi tärkeä säännöllisesti arvioida, mitä yhteistyön osa-alueita tulisi kehittää omassa yhteistyöverkostossa (mm. Aira 2012, 130–131). Vaikka analyysin perusteella yhteistyö näyttäytyy varsin eheältä ja sitä voi kumppanuudeksikin kutsua, eikä suuri osa haastatellusta työntekijöissä koe siihen sisältyvän merkittäviä ongelmia, organisaatiolähtöisten yhteistyörakenteiden kehittämisen tarvetta kuitenkin ilmenee jonkin verran. Tässä tutkimuksessa koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittämisellä viitataan tiedonhallinnan sekä ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin tehostamiseen. Moni haastatelluista hyvinvointialueiden työntekijäistä toivoisi säännöllisempää ja entistä sujuvampaa yhteistyötä, ajantasaisen tiedon ketterämpää välittymistä sekä osittain jopa työnjaon tarkentumista. Aineiston perusteella tiiviimpi yhteistyö nähdään viime kädessä myös asiakkaan etuna.

8.1 Tiedonhallinnan tehostaminen

Tiedonhallinnan tehostamisella viitataan tutkimustuloksissani ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvän keskeisen tiedon määrittelyn tarpeeseen sekä Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan liittyvän ajantasaiseen tiedon jakamiseen ja jalkauttamiseen asiakastyön tasolle asti. Analyysin perusteella tiedonhallinta eli tiedonkulku ja kommunikaatio ovat keskeisiä toimivien yhteistyörakenteiden ja niiden myötä myös sujuvan yhteistyön mahdollistajia. Tiedonkulku esimerkiksi sijoitusprosessin valmisteluvaiheessa ja vangin vankilaan ja kuntoutukseen siirtymisessä mahdollistaa monialaisen yhteis-

työn ja verkostotyön toteutumisen. Tiedonkulku tukee päätöksenteossa ja ongelmanratkaisussa sekä yhteisten tavoitteiden saavuttamisessa. Tiedonhallinnan tehostamiseen liittyy ensimmäiseksi kysymys siitä, mikä on keskeistä tietoa välittää kullekin yhteistyön osapuolelle. Julkisten organisaatioiden toimintaan liittyy erilaisia lainsäädännöllisiä reunaehdoja siitä, mitä tietoa saa ja on mahdollista välittää. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen (2023b) vangin ulkopuolisen sijoituksen ohjeen mukaisesti vangin tulee aina antaa erillinen suostumuksensa eri viranomaisten ja toimijoiden väliseen yhteistyöhön.

Kuten luvusta 7 käy ilmi, voidaan todeta, että hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden välinen verkostotyö ja siihen liittyvä tiedonkulku sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa toteutuvat pääsääntöisesti hyvin. Tiedonkulku on usein sujuvaa niin ulkopuolisen sijoituksen valmisteluvaiheessa kuin vankilaan ja sijoitukseen siirtymisen vaiheessa. Tiedonkulku näyttäytyy aineistossa hieman vähäisempänä ulkopuolinen sijoituksen eli laitospäihdekuntoutuksen aikana ja vapautumisvaiheessa. Sijoituksen aikana tieto kuitenkin liikkuu esimerkiksi mahdollisten verkostopalaverien yhteydessä. Informanttien kesken on eroavaisuuksia siinä, kuinka toimivana he yhteistyön, tiedonkulun ja yhteistyörakenteet kokevat.

Aineiston perusteella yhdyshenkilötoiminta on tärkeä yhteistyörakenne eri organisaatioiden välisessä yhteistyössä ja sitä tulisi edelleen vahvistaa. Hyvinvointialueiden työntekijät pitävätkin keskeisenä välitettävänä tietona mahdollisten yhdyshenkilöiden yhteystietoja. Tutkimukseen haastatellut toivovat selkeämpää tiedon välitystä yhdyshenkilöistä ja yhteydenottotavoista sekä tietoa erilaisista mahdollisuuksista tuomion suorittamiseen liittyen. Asiakastyön ja verkostotyön näkökulmista tietoa tulisi siirtyä vankiloista hyvinvointialueille strukturoidummin. Näitä tietoja ovat sakan muuntorangaistuksen pituus, tieto tulevista sakan muuntorangaistuksista sekä ajantasainen tieto asiakkaan päihteiden käytöstä. Mahdollinen tieto tulevista vankeusrangaistuksista ja päihteiden käytön nykytilanteesta vaikuttaa hyvinvointialueiden asiakassuunnitelmissa esimerkiksi jatkokuntoutussuunnitelmien laatimiseen ja toteutumiseen. Aineiston perusteella ja yhteistyön ja tiedonvaihdon näkökulmasta erityisesti ulkopuolisen sijoituksen valmisteluvaihe ja siihen kuuluva asiakkaan taustatietojen välittyminen näyttäytyy keskeisinä tiedonkulun nivelvaiheina. Toisaalta hyvinvointialueen työntekijän työnkuvan mukaan hieman vaihtelee, onko esimerkiksi vangin siirtyminen kuntoutukseen keskeinen välitettävä tieto. Ulkopuoliseen sijoitukseen siirtymisestä ei järjestäen aina tule erillistä ilmoitusta hyvinvointialueen työntekijälle.

”- jos miettii tätä meidän puolta, että olisi just ajantasainen tieto, että esimerkiksi tulisi vaikka tämmöisiäkin, että nyt on tämä hanke päättynyt ja jatkuu ihan pysyvänä toimintana, niin se on sitten ihan oman aktiivisuuden ja tiedon keräämisen varassa, että siitä ei sillä lailla tiedoteta aktiivisesti - -” (H3)

Toiseksi tiedonhallinnan tehostamiseen liittyy tiedon jakaminen organisaatioiden välillä sekä sen jalkauttaminen asiakastyön tasolle. Analyysin perusteella tiedon jakamisessa ja jalkauttamisessa yhdyshenkilöiden rooli näyttää aineistossa merkittävänä, varsinainen organisaatiotasolla tapahtuva tiedonkulku näyttää työntekijöiden kuvauksissa epäselvältä tai suppeammalta esimerkiksi kehittämisrakenteiden puutteen vuoksi. Aineiston perusteella sakkovankien mahdollisuus suorittaa tuomio ulkopuolisessa päihdehoitolaitoksessa tai ulkopuolisen sijoituksen prosessi ei välttämättä ole yleisessä tietoisuudessa hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluissa. Tarkempi tutustuminen ulkopuolisen sijoituksen kriteereihin saattaisi edistää sopivien ja kuntoutuksesta hyötyvien asiakkaiden kartoittamista.

Haastatellut hyvinvointialueiden työntekijät peräänkuuluttavat ajantasaista tietoa ja aktiivista tiedottamista esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen hankkeista ja niiden vaikutuksista toimintamalleihin. Aineiston perusteella muutoksista ei aina tiedoteta tarpeeksi ja ajantasaisen tiedon etsiminen voi olla liikaa yksittäisen työntekijän harteilla. Ajantasaisen tiedon välittyminen on tärkeää etenkin yhteistyö- ja kehittämissankkeiden päättyessä. Esimerkiksi sakkovankihankkeen päättymisen jälkeen kaikilla hyvinvointialueilla ei ole aineiston perusteella selkeää tietoa siitä, miten sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa tulisi toimia, vaikka tieto hankkeen päättymisestä onkin tavoittanut jokaisen tutkimukseen haastatellun. Jonkin verran epäselvyyttä on aineiston perusteella edelleen ulkopuolisen sijoituksen prosessista ja toimijoiden rooleista.

" - - ja sen [sakkovankihankkeen] jälkeen ei oo oikeestaan ollut sellaista selkää tietoa siitä, et mikä on se prosessi tällä hetkellä, että mitenkä siinä toimitaan - - " (H3)

Nimettyjä ulkopuolisista sijoituksista vastaavia Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilöitä ja heidän saavutettavuuttaan pidettiin keskeisessä roolissa yhteistyön mahdollistajana. Ilman yhdyshenkilöä yhteydenoton tekemistä kuvataan aineistossa pahimmillaan arpapeliksi. Aineiston perusteella yhteistyössä ja ulkopuolisten sijoitusten valmistelussa on joillakin hyvinvointialueilla ollut katkoksia, jotka yhdistetään yhdyshenkilöiden puutteeseen ja työntekijöiden vaihtuvuuteen. Etenkin sakkovankihankkeen aikaisilla projektityöntekijöillä on ollut vahva ja toimiva yhdyshenkilörooli. Sakkovankihankkeen päätyttyä ja työntekijöiden vaihduttua yhdyshenkilötoiminta näyttää aineiston perusteella hiljentyneen joillakin alueilla. Työntekijöitä voi myös olla puolin ja toisin haastava saada kiinni, mikä vaikeuttaa osapuolten keskinäistä tiedonkulkua.

”- - uusi työntekijä välttämättä ei ole niin tuttu, kun sitten kun sä oot muutamankin vuoden tehnyt jonkun kanssa näissä yhteistyötä, sitten on hyvin helppo aina soittaa ja tätä kun on tutut verkostot - -” (H1)

Aineiston perusteella hyvinvointialueet arvostavat asiakastietojen ja organisaation toimintaan liittyvien tietojen välittymistä. Asiakastieto välittyy laaja-alaisesti eri tiedonkulun kanavia pitkin, mutta ei välttämättä järin strukturoidusti. Ajankohtainen tieto asiakkaan päihteiden käytöstä ja tulevista vankeusrangaistuksista vaikuttaa mm. jatkokuntoutussuunnitelmien laatimiseen. Tilannearvio on tärkeä tehdä oikean hoidon, kuten esimerkiksi katkaisuhoidon tarpeen arviointia varten. Hyvinvointialueiden avopäihdepalvelut ovat aineiston perusteella keskeisessä verkostotyön roolissa tiedon välittäjänä ja ulkopuolisen sijoituksen prosessin valmistelijana.

8.2 Ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin vahvistaminen

Vaikka monet tutkimukseen osallistuvat hyvinvointialueiden työntekijät ovat pääosin tyytyväisiä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävään yhteistyöhön ja tiedonkulkuun, analyysini perusteella yhteistyötä voisi kuitenkin edelleen kehittää vahvistamalla toimijoiden keskinäistä koordinointia. Selkeämpi sijoitusten ja verkostotyön koordinointi tarkoittaa analyysin perusteella sakon muuntorangaistuksen pituuteen ja lyhyeen aikajänteeseen liittyvien aikatauluhaasteiden huomioimista, ennakoivien yhteydenottojen tekemistä sekä asiakassuunnitelmien yhteensovittamista. Nämä kaikki ovat osa suunnitelmallista yhteistyötä ja työtettä. Esimerkkinä kehitettävistä organisaatioiden välisistä rakenteista aineistossa mainitaan yhteinen vankisosiaalityön tiimi sekä säännölliset verkostomuotoiset kehittämistapaamiset hyvinvointialueiden työntekijöiden ja Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten kesken. Analyysini perusteella paremmalla kokonaisuuden hallinnalla nähdään olevan merkitystä myös asiakkaan edun näkökulmasta. Toisaalta vaikka kuinka vankeusaikaista ulkopuolista sijoitusta päihdekuntoutuslaitokseen suunnittelisi ja valmisteisi, aineiston perusteella se ei silti tarkoita, että vanki siirtyisi kuntoutukseen suunnitellusti.

”Mutta että semmoista tietoa ja ehkä yleisesti sen prosessin yhtenäistämistä tai selkeyttämistä jotenkin, kun on keissejä, kun soitellaan ympäriinsä ulosottoon ja Oikeusrekisterikeskukseen ja ties mitä, että missä ihmeessä nää sakot on - -” (H2)

”Suurimmat haasteet on just tavallaan semmoisia asiakkaaseen liittyviä haasteita, että on meillä sitten niitäkin, kenen kanssa kaikki on valmisteltu ja sovittu ja nyt menee hienosti, ja asiakas ei ikinä mene sinne tuomiolle sitten ilmoittautumispäivänä - - että on semmoisia haastekohtia - -” (H2)

Ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin tehostamisen reunaehdot muodostuvat sakkon muuntorangaistukseen liittyvän lyhyen aikajänteen varaan. Vaikka aineiston joissakin esimerkkitapauksissa ulkopuolista sijoitusta on voitu valmistella jopa paria kuukautta ennen rangaistuksen täytäntöönpanoa, sakkovankien kohdalla puhutaan tyypillisesti lyhyistä aikajänteistä ja aikataulupaineesta. Aineiston perusteella ulkopuolisen sijoituksen valmistelu kestää tyypillisesti parista päivästä muutamiin viikkoihin ja valmisteluvaihe voi edellyttää runsaasti yhteydenottoja Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välillä. Aikataulupaine haastaa verkostoyhteistyötä toteutumista: yhteistyön haasteena voi lyhyellä aikajänteellä olla esimerkiksi kuntoutuskokonaisuuden ja sen toimijoiden hahmottaminen tai tiedonkulku. Lisäksi aikatauluhaasteet voivat vaikuttaa myös esimerkiksi asiakkaan osallisuuden kokemukseen ja toteutumiseen. Lyhytaikaisvangit voivat usein jäädä vankeusaikaisten kuntouttavien toimenpiteiden ulkopuolelle, sillä vankeustuomio on lyhyt (Kivivuori & Linderborg 2009, esipuhe; ks. myös Tyni 2015, 114–115.)

”- - kun asiakas otetaan kiinni ja sitten hän on siellä vankilassa ja yhtäkkiä se tieto tuleekin kaikille, että se on tosi nopeata sitten se, että aletaan niitä asioita järjestää - -” (H1)

”- - ja kun ulosottopäätös tulee, niin sittenhän tulee tuomiot muuntoon ja joutuu tavallaan tuolta kadulta kuka tahansa milloinkaan tahansa suurin piirtein poliisin saattamana vankilaan. Silloin ollaan myöhässä - -.” (H4)

Etenkin vasta vankilasta käsin valmisteltavat ulkopuoliset sijoitukset ovat aineiston perustella aikataulullisesti ja siten verkostotyönkin näkökulmasta haastavampia. Hyvinvointialueiden työntekijöillä ei välttämättä ole ollut ennakkotietoa asiakkaan sakkon muuntorangaistuksesta ja yhteydenotto vankilalta on tullut ilman ennakkotietoa. Aineiston perusteella sakkovankien sijoituksiin liittyvät aikatauluhaasteet vaikeuttavat konkreettisesti myös työntekijöiden verkostotyöhön osallistumista. Ne näkyvät asiakastyössä kiireenä, ohuempuna yhteistyönä ja haasteina osallistua verkostopala-vereihin. Aikatauluhaasteiden ja -paineen selättämiseksi esimerkiksi yhdyshenkilöt ja joustavat toimintatavat osapuolten kesken esimerkiksi jatkokuntoutuksia myönnettäessä ovat tärkeässä roolissa. Lisäksi hyvinvointialueilla tunnistetaan omaan organisaatioon liittyvät aikataululliset haasteet esimerkiksi oman vastuutyöntekijän nimeämisessä.

" - - nimenomaan alkuvaiheessa se on ollut aika ohutta se yhteistyö - - jotenkin varmaan kuvastaa sitä, että ehkä on sitten siinä vaiheessa niin nopealla aikataululla edistettävä niitä asioita. - - Ja sitten näyttäytyy myös se siinä yhteistyössä." (H3)

" - - jos on jo se oma työntekijä niin se helpottaa ihan valtavasti. Mutta monilla ihmisillä, kun ei ole vielä sitä omaa työntekijää hyvinvointialueen puolelta - - niin silloin se [yhteistyö] on tosi hankalaa tai oikeastaan silloin sitä yhteydenottoa ei varmastikaan täältä hyvinvointialueen puolelta tapahdu. Sitten on myös Rikosseuraamuslaitoksen puolelta tosiaan hankala, että kehen olla yhteyksissä ja että mitenkä nopeasti saisi sitten tämmöisessä tilanteessa edes sen oman työntekijän, niin siinäkin saattaa kestää sitten jo kuukausia." (H3)

Aikatauluhaasteiden huomioimisen myötä ulkopuolisen sijoituksen prosessia on mahdollista tehostaa osapuolten tekemien ennakoivien yhteydenottojen avulla. Aineistossa vankeusaikaisen päihdekuntoutuksen valmisteluun liittyvä ennakointi nähdään asiakkaan etuna: asiakkaalla on mahdollisuus prosessoida ja sitoutua ajatuksen kanssa yhdessä laadittuun suunnitelmaan. Koska ulkopuolisen sijoituksen valmistelu vangin vankilaan saapumisen jälkeen saattaa aiheuttaa aineiston perusteella ylimääräistä aikataulupainetta, eikä sen takia vangille välttämättä lyhyellä aikavälillä löydy esimerkiksi täysin soveltuvaa laitospäihdekuntoutuspaikkaa tai vastaavasti tarkoituksenmukaista jatkokuntoutuspaikkaa rangaistuksen päättymisen jälkeen.

"Kun yhteistyötä pystyy tekemään mahdollisimman suunnitelmallisesti hyvissä ajoin, niin silloin se on mun mielestä asiakkaan etu." (H5)

" - - välttämättä sitä kuntoutuspaikkaa ei mistään löydy ja sitten se menee tavallaan siinä, että jotenkin siis enemmän sitä ennakointia." (H1)

Asiakkaan eduksi nähdään ulkopuolisen sijoituksen suunnitelmallinen, hyvissä ajoin tapahtuva valmistelu Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Vankeusaikaisen päihdekuntoutuksen suunnittelu ja ulkopuolisen sijoituksen valmistelu alkaa asiakkaiden tavoittamisella. Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen keskinäisen yhteistyön ulkopuolisista asioista keskiöön nousi kuitenkin haaste tavoittaa asiakkaat, mikä näytetään välillisesti myös yhteistyön toteutumisen haasteena.

" - - jos se valmistelu lähtee meidän suunnasta, niin se asiakkaan tavoittaminen on hankalaa välillä, että sitä saadaan ihan oikeasti valmisteltua - -" (H2)

Hyvinvointialueilta toivotaan aktiivisemmin yhteydenottoja yhteisistä asiakkaista etenkin tuomioiden alkuvaiheessa, jolloin aikaa reagoida on enemmän. Aina ennakointi ei ole mahdollistakaan. Asiakkailta ei välttämättä aina ole mahdollista tai tietoa siitä, kuinka selvittää muuntoprosessissa olevien sakkojensa tilannetta. Sakon muuntorangaistuksen kokonaisprosessi näyttäytyy hyvinvointialueille aineiston perusteella hieman epäselvältä. Sen näkökulmasta yhteistyörakenteet ja tiedonkulku näyttäytyvät riittämättöminä. Yhteistyötä kuvataan ”soitteluna sinne tänne”.

”- se ideaalitalanne tavallaan se, että kun vaan kaikki, joilla on tuomio tulossa, niin älyäisivät lähteä [selvittämään ulkopuolisen sijoituksen mahdollisuutta] siinä vaiheessa, kun se sakko menee ulosottoon - - ” (H4)

”Mutta mä en osaa sanoa, että miten se sitten olisi mahdollista, koska ei ole mitään semmoista, että joku pitäisi kirjata, että kenellä nyt on milloinkin näistä asiakkaista tuomio tulossa - - ” (H1)

Viimeiseksi ulkopuolisen sijoituksen prosessin kehittäminen nivoutuu asiakassuunnitelmiin. Yhteinen asiakassuunnitelma voi parhaimmillaan edistää työntekijöiden yhteistyötä, jos sen laatimiseen osallistuvat asiakkaan lisäksi asiakkaan tilanteeseen liittyvät keskeiset toimijat (Kekoni ym. 2019, 39). Rikosseuraamuslaitos (2022, 19–20) painottaa yhtenä verkostotyön muotona rangaistusajan suunnitelman laatimista ja sen yhteensovittamista sosiaali- ja terveystalvöpalveluiden suunnitelmien kanssa, sekä yhteistyökumppaneiden mukaan ottamista rangaistuksen aikaisten palveluiden ja palvelujatkumoiden luomiseen. Aineiston perusteella myös hyvinvointialueilla yhteisten suunnitelmien laatiminen ja arviointien hyödyntäminen nähdään keskeisessä roolissa asiakkaan sitouttamisessa palveluihin ja kuntoutusjatkumoihin. Suunnitelmat nähdään keskeisessä roolissa etenkin tuomion ja kuntoutuksen päätyttyä, ja niitä tulisi tehdä yhteistyössä asiakkaan verkoston kanssa. Yhteisten suunnitelmien myötä asiakkaille on mahdollista luoda parempia valmiuksia ja jatkumoa vapautumisen jälkeiselle ajalle.

”- - mä ehkä edelleen niin painotan sitä, että suunnitelmällisuus tavallaan sen koko asiakasta koskeva verkoston kesken ja yhteistyö on tärkeitä, ja just nimenomaan se kohta kun asiakas lähtee sieltä kuntoutuksesta, että jos hän sitten suorittaa vaan pelkästään sen tuomion, eikä välttämättä ole silloinkaan sillä ajatuksella, että mä oon nyt loppuelämäni täysin päihteeton, että vaikka se päihteiden käyttö olisi vähän vähentynyt, niin se jatkosuunnitelma sitten siellä siviilissä, että asiakkaalla on asunto ja tukea siinä arjessa (avohoitosis), että nää on selkeät.” (H1)

Tutkimukseen haastatellut hyvinvointialueiden työntekijät tuntevat rangaistusajan suunnitelman noin suunnilleen, mutta se mielletään varsin etäiseksi työvälineeksi oman työn kannalta. Hyvinvointialueiden päihdepalveluissa laaditaan päihdehuollon asiakassuunnitelma, johon kirjataan asiakkaan tavoitteet ja kuntoutuksen tarve. Rikosseuraamuslaitoksen suunnitelmia ei hyödynnetä käytännössä millään tutkimukseen osallistuvalla hyvinvointialueella. Vaikka aineiston perusteella sakkovanki-hanke on ollut keskeisessä roolissa yhteistyökäytäntöjen luomisessa, yhteiset suunnitelmat eivät ole hankkeenkaan aikana muotoutuneet keskiöön.

”No ei [hyödynnetä rangaistusajan suunnitelmia] - - Tiedän, mikä on rangaistusajan suunnitelma ja varmaan suunnilleen, että mitä mikä sen tarkoitus on ja mitä sinne kirjataan, mutta ne ei kuulu omaan työhön millään tavalla.” (H1)

”No ei me kyllä oikein olla hyödynnetty niitä [rangaistusajan suunnitelmia], että siis jos se on uusi asiakas.” (H2)

”- - [sakkovankihankkeen aikana] se oli vaan sellaista lyhyttä tiedonvaihtoa ja asioiden edistämistä, mutta että ei varsinaista yhteistä suunnitelmaa oo silloinkaan laadittu - - ” (H3)

Niin lainsäädäntö kuin Rikosseuraamuslaitoksenkin tavoitteet (2022a, 20) ohjaavat rangaistusajan suunnitelman yhteensovittamista sosiaali- ja terveystieteiden suunnitelmien kanssa ja vähintäänkin verkostoyhteistyötä yhteistyökumppaneiden kesken rangaistuksen aikaisten palveluiden ja palvelujatkumoiden luomisessa. Tutkimukseen haastatelluilla informanteilla on myös yhteneväinen käsitys siitä, ettei myöskään sakkovankien rangaistusajan suunnitelmien laatimisessa oteta hyvinvointialueita mukaan. Suunnitelmien yhteensovittamisen osalta yhteistyö koetaan lähes järjestäen aineistossa heikoksi, vaikka suunnitelmallista yhteistyötä saatetaan tehdä runsaasti esimerkiksi verkostopalaverissa. Haasteita on myös joillakin tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueilla kuntoutusjatkumoiden suunnittelussa. Erään informantin mukaan yhteydenottoja Rikosseuraamuslaitokselta hyvinvointialueille saatetaan tehdä tuomion päättyessä esimerkiksi asumispalvelun hakemiseksi, mutta muunlainen yhteistyö tuomion aikana koetaan kevyenä. Toisaalta aineistossa myös pohditaan Rikosseuraamuslaitoksen roolia sakkovankien jatkosuunnitelmien laatimisessa resurssien näkökulmasta.

” - - sitä oon kanssa kyllä harmitellut, että tehdään rangaistusajan suunnitelmaa ja muuta, niin valitettavasti meiltä ei täältä juuri koskaan pyydetä siihen mukaan ketään tai että sitä ei tehdä yhdessä, vaan kaikki tekee omat suunnitelmansa. Ja sitten myös sen vankeuden aikana niin ehkä tulee sitten siinä vaiheessa yhteydenotto, jos haetaan [tuomion] loppupuolella vaikka tukiasumista tai muuta asumispalvelua, mutta muuten vankeuden aikainen yhteistyö ja yhteinen suunnittelu on hyvin heikkoa.” (H3)

” - - nää [sakkovankien rangaistukset] voi olla sitten joskus tosi lyhyitäkin - - että mikä se lisäarvo tai - - olisiko se käytännössä mahdollista, että Rikosseuraamuslaitos jotenkin olisi siinä [vahvemmin mukana jatkosuunnitelmien laatimisessa rangaistuksen jälkeiselle ajalle]? - - Vai onko se sitten, että se ei ole edes realistista?” (H5)

Paremmalla kokonaisuuden hallinnalla nähdään olevan merkitystä viime kädessä asiakkaan edun näkökulmasta. Vaikka ulkopuolisia sijoituksia suunniteltaisiin huolellisesti, se ei automaattisesti tarkoita vangin sujuvaa siirtymää suunniteltuun kuntoutukseen. Tutkimustuloksissa mainitaan esimerkkejä kehitettävistä organisaatioiden välisistä rakenteista, kuten yhteinen vankisosaalityön tiimi ja säännölliset verkostomuotoiset kehittämistapaamiset hyvinvointialueiden työntekijöiden ja Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten kesken. Nämä rakenteet ovat tärkeitä tehokkaan verkostoyhteistyön mahdollistamiseksi. Selkeämpi sijoitusten ja verkostotyön koordinaatio tarkoittaa sijoitusprosessin parempaa kokonaisuuden hallintaa. Näitä toimenpiteitä ovat muun muassa aikatauluhaasteiden huomioiminen, ennakoivien yhteydenottojen tekeminen sekä asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen. Tällainen koordinaatio on osa suunnitelmallista yhteistyötä ja työtettä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää hyvinvointialueiden työntekijöiden näkemyksiä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa päihdehoitoon. Tutkimuksen tarkoituksena oli tunnistaa yhteistyörakenteita ja -käytäntöjä sekä tarkastella niiden toimivuutta, mutta myös tutkia vankiloiden, aikuissosiaalityön ja päihdepalveluiden keskinäisten vastuiden, roolien ja työnjaon selkeyttä. Tutkimuksessa yhteistyöllä tarkoitetaan Rikosseuraamuslaitoksen vankiloiden ja hyvinvointialueiden aikuissosiaalityön ja mielenterveys- ja päihdepalveluiden välisiä verkostoyhteistyön yhteistyörakenteita sekä asiakastyöhön liittyviä monialaisen yhteistyön ja verkostotyön käytäntöjä ammattilaisten välillä.

Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välinen verkostoyhteistyö sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa näyttää toteutuvan Axelssonin ja Axelssonin (2006, 79–80) kuvaaman horisontaalisen integraation tasolla melko sujuvana organisaatioiden välisenä kumppanuutena. Vaikka kumppanuus koetaan toimivaksi, sitä luonnehtii toisinaan kuitenkin vaihtelevuus, pintapuolisuus ja koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden heikkoudet. Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden keskinäinen kumppanuus rakentuu viime kädessä lainsäädännön varaan mutta myös organisaatioiden tavoitteille ja ammattilaisten käsityksille esimerkiksi yhteisistä asiakkuuksista ja asiantuntijuuden jakamisesta sakkovankien moninaisiin tarpeisiin vastaamiseksi.

Axelsson ja Axelsson (2006, 79–80) käyttävät koordinoinnin, yhteistyön ja yhteistoiminnan käsitteitä kuvaamaan organisaatioiden välisten integraation muotojen jatkumoa. Jatkumon toisessa päässä on konsultaatio ja toisessa organisaatioiden yhdistyminen. Analyysini perusteella Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyö sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa sisältää parhaimmillaan useita toimivan kumppanuuden piirteitä. Ulkopuolisissa sijoituksissa kumppanuus rakentuu osapuolten välille hankeyhteistyönä kehitettyjen yhteistyörakenteiden, kuten yhdyshenkilötoiminnan ja verkostopalaverien varaan. Ne eivät kuitenkaan näyttäyty

kaikilla tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueille vakiintuneina. Kumppanuus näkyy myös asiakastyön käytännöissä ja verkostotyön osa-alueista osapuolten kontaktoinnissa, keskinäisessä tiedonvaihdosta ja konsultoinnista. Jotta ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvästä yhteistyöstä voitaisiin puhua yhteistoimintana, yhteistyön ei tulisi nojata niin vahvasti yksittäisten työntekijöiden osaamisen varaan, vaan vahvoihin rakenteisiin ja yhteiseen tavoitteenasetteluun. Niin ikään sakkovankien ulkopuolisisissa sijoituksissa ajatus jaetun vastuun toteutumisesta ei tutkimuksen perusteella toteudu sellaisessa määrin, että toiminta olisi puhdasta yhteistoimintaa. Vastuun jako on prosessin eri vaiheissa suhteellisen selvästi aina toisella organisaatioista: sakon muuntorangaistuksen ja ulkopuolisen sijoituksen ajan se on Rikosseuraamuslaitoksella, kun taas ennen rangaistusta ja sen jälkeen vastuu asiakkuudesta on hyvinvointialueilla.

Axelssonin ja Axelssonin (2006, 79–80) mukaan julkisen sektorin organisaatioiden integraatio perustuu usein juuri organisaatioiden väliselle horisontaaliselle yhteistyölle, joka sisältää piirteitä esimerkiksi palveluiden ja toiminnan yhteen sovittamisesta ja koordinoimisesta. Yksi tärkeimmistä tutkimustuloksista on se, että yhdyshenkilötoiminta näyttää kannattelevan ja koordinoivan ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvää yhteistyötä. Nimetty Rikosseuraamuslaitoksen yhdyshenkilö mahdollistaa sakkovangin ulkopuolisen sijoituksen ennakkollisen valmistelun jo ennen rangaistuksen alkamista ja varsinaista Rikosseuraamuslaitoksen asiakkuutta. Lisäksi nimetty yhdyshenkilö mahdollistaa matalammalla kynnyksellä ammattilaisten välisen konsultoinnin ja tiedonvaihdon. Yhdyshenkilön kautta on myös mahdollista tiedottaa organisaation toiminnan muutoksista ja niiden vaikutuksia asiakastyöhön. Yhdyshenkilötoiminta on keskeinen Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyörakenne, mutta se nojaa pitkälti työntekijöiden oman aktiivisuuden, työkokemuksen ja verkostotyön taitojen varaan. Tämän vuoksi yhteistyö näyttäytyy haavoittuvalta etenkin tilanteissa, joissa työntekijät vaihtuvat.

Organisaatioiden keskinäisen työnjaon ja vastuiden jakaminen on tärkeää, jotta osapuolten rooleista ja tehtävistä muodostuvat selkeät (mm. Axelsson & Axelsson 2006, 77). Tähän tutkimukseen osallistuneiden hyvinvointialueiden työntekijöiden näkökulmasta hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen sekä yksittäisten työntekijöiden keskinäiset roolit ja vastuut sakkovankien ulkopuolisisissa sijoituksissa näyttävät usein melko selkeiltä. Tämä viitanee ainakin osin mm. keskinäisen työnjaon onnistumiseen (esim. Axelsson & Axelsson 2006, 77, 79). Organisaatioiden vastuiden näkökulmasta rangaistuksen ja ulkopuolisen sijoituksen aikana vastuu vangista on Rikosseuraamuslaitoksella ja vapautumisvaiheessa ja jatkokuntoutussuunnitelmia laatiessa se siirtyy hyvinvointialueille. Tämä näkyy siten, että Rikosseuraamuslaitos jättäytyy yhteistyöstä pois sijoituksen loppuvaiheessa tai sen loputtua ja rangaistuksen päätyttyä. Yksi haaste ulkopuolisen sijoituksen yhteistyöprosesseissa on se, ettei

kaikilla haastatelluilla hyvinvointialueiden työntekijöillä ole välttämättä selkeää kokonaiskuvaa sakan muuntoprosessista tai siihen kytkeytyvistä viranomaistoimijoista ja niiden vastuista. Nämä työntekijät työskentelevät alueilla, joilla yhdyshenkilötoiminta ei ole ollut aktiivista (yhdyshenkilöä ei ole nimetty tai työntekijä on vaihtunut).

Myös asiakastyön tasolla Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden työntekijöiden monialaisen yhteistyön voidaan ajatella rakentuneen synergiaetuja muodostavien horisontaalisten rakenteiden ja prosessien varaan (ks. Axelsson & Axelsson 2006). Brinkerhoffin ja Brinkerhoffin (2011, 4) mukaan monialainen yhteistyö ilmentää organisaatioiden välistä kumppanuutta. Tulkitsen, että monialaista yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden työntekijöiden välisessä verkostotyössä tapahtuu ulkopuolisten sijoituksen valmistelussa etenkin silloin, kun yhdyshenkilötoiminta on sujuvaa. Tällöin sijoitusta ennakoivia yhteydenottoja on tehty puolin ja toisin ja tiedonvaihtoa käydään. Verkostotyön myötä myös kuntoutussuunnitelmien laatiminen näyttää pitkäjänteisemmältä ja vankien tarpeet kokonaisvaltaisemmin kartoitettuna ja huomioituna. Verkostotyön myötä Rikosseuraamuslaitoksen rangaistusajan suunnitelma voi parhaimmillaan nivoutua osaksi hyvinvointialueiden palveluiden asiakas- tai hoitosuunnitelmia, vaikka ammattilaiset eivät puhukaan varsinaisista yhteisistä suunnitelmista. Verkostoituvan työskentelyotteen roolia sosiaalityössä painottaa esimerkiksi Metteri (2012, 141).

Brinkerhoffin ja Brinkerhoffin (2011, 4) määritelmän mukaan monialaisessa yhteistyössä tavoitteet ovat yhteisesti jaettuina. Ulkopuolisen sijoituksen tavoitteista hyvinvointialueiden ammattilaisilla vallitsee suhteellisen selvä käsitys. Pääsääntöisesti hyvinvointialueiden työntekijät pitävät ulkopuolista sijoitusta päihdehoitoon mahdollisuutena irrottautua päihteiden käytöstä ja he toivovat sen olevan mahdollista vangeille matalalla kynnyksellä myös jatkossa. Koska Rikosseuraamuslaitos rahoittaa vankeusaikaisen laitospäihdekuntoutusjakson, hyvinvointialueiden työntekijät suhtautuvat siihen käytännössä varauksettomasti. Monet haastatelluista hyvinvointialueiden ammattilaisista kokivat, että Rikosseuraamuslaitoksen arviot ja päätökset sijoitettavista vangeista ovat onnistuneita.

Eri organisaatioiden ammattilaisten yhteistyö rakentuu keskinäisille suhteille. Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden ammattilaisten näkökulmasta monialaisen yhteistyön tärkeänä osatekijänä näyttää olevan Brinkerhoffin ja Brinkerhoffinkin (2011, 4) mainitsevat osapuolten luottamukselliset suhteet, joita on tunnistettavissa ainakin osalla tutkimukseen osallistuvilla hyvinvointialueilla. Luottamus ammattilaisten kesken ilmenee niin muodollisten kuin epämuodollistenkin suhteiden välillä ja erityisesti yhdyshenkilötoiminnassa. Toisaalta joiltakin tutkimukseen osallistuvilta hyvinvointialueelta tällaisia luottamuksellisia suhteita ei haastateltujen työntekijöiden mukaan ole tunnistettavissa. Syynä tälle voi analyysini mukaan olla

tiedonkulun ongelmat ja kenties yhdysenkilön puute, eli pitkälti yhteistyötä kannattelevien rakenteellisten tekijöiden puute. Hyvinvointialueiden työntekijöillä voi olla runsaasti taustatietoa asiakkaasta, jota voisi verkostotyön keinoin hyödyntää asiakkaan tarpeisiin vastaamiseksi. Airan (2012, 142–143) mukaan yhteistyön tuloksellisuuden edistäminen käsittää esimerkiksi viestinnällisten ratkaisujen ja vuorovaikutussuhteiden muodostumisen.

Hyvinvointialueiden ja Rikosseuraamuslaitoksen roolit ulkopuolisissa sijoituksissa voidaan analyysini perusteella jakaa arviointi-, suunnittelu- ja hallinnointirooleihin, joista kaksi ensimmäistä voidaan tulkita jaetuiksi yhteisiksi rooleiksi. Näistä arviointi- ja suunnitteluroolit näyttävät jaettuina yhteisinä rooleina tai selvästi eriytettyinä. Sijoituksen hallinnointi näyttää täysin Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla olevana asiana. Lisäksi niin hyvinvointialueiden kuin Rikosseuraamuslaitoksen yksittäisillä työntekijöillä voi olla erityiset keskinäiset konsultatiiviset roolinsa, jotka näyttävät monialaisen yhteistyön ja verkostotyön lomassa. Jokainen tähän tutkimukseen haastatelluista hyvinvointialueen työntekijästä on tehnyt Rikosseuraamuslaitoksen kanssa yhteistyötä useita vuosia. Vaikkei yhdysenkilöitä ole kaikilla alueilla virallisesti nimetty, joillekin ammattilaisille voi työkokemuksen kautta muotoutua tiiviimpi yhteistyön rooli sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa. Isoherrasen (2005, 73) tavoin voidaan puhua jopa senioriasiantuntijuuden roolista, jonka kautta tiimiin on mahdollista tuoda kokemuksellista tietoa. Tämä senioriasiantuntijuuden rooli voi muodostua niin hyvinvointialueen kuin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijälle.

Vankiloiden, aikuissosiaalityön ja päihdepalveluiden keskinäisten vastuiden, roolien ja työnjaon selkeyttä sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa ei voi näin pienellä tutkimuksen otannalla tarkastella täydellisesti. Monialaisen yhteistyön tarkastelu jäi tässä tutkimuksessa verrattain suppeaksi, sillä monialaiseen yhteistyöhön sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa pitäisi sisällyttää myös muiden sakon muuntorangaistukseen liittyvien toimijoiden tarkastelu. Organisatorisina toimijoina sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa keskeisessä roolissa ovat myös Oikeusrekisterikeskus ja Ulosottolaitos, joiden osan ja roolien selvittäminen sijoitusprosessissa jäi tässä tutkimuksessa pieneksi. Tutkimuksessa käytetty hyvinvointialueen käsite on myös todella laaja siten, etteivät tulokset erottele sosiaali- ja päihdepalveluiden kokemuksia yhteistyöstä tai tuo esille hyvinvointialueiden eroavaisuuksia. Lisäksi tutkimukseen osallistui ammattilaisia ainoastaan kolmelta eri hyvinvointialueelta, eli otanta on suppeahko. Vaikka tutkimuksen lähtökohtana on faktanäkökulma, hyvinvointialueiden työntekijöiden haastattelut muodostavat oman tulkintansa sakkovankien ulkopuolisen sijoitusten yhteistyökäytännöistä.

Tutkimustulokset ovat kuitenkin yhteneväisiä esimerkiksi aiemmin mainitun Kaatrakosken (2022, 25–26) tutkimuksen kanssa. Ulkopuolisen sijoituksen haasteena

näyttäytyvät edelleen tiedonkulkuun ja prosessin sujuvuuteen liittyvät kysymykset. Tässä tutkimuksessa puhun tiedonhallinnan vahvistamisesta ja ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin tehostamisesta. Tutkimustulokset kuitenkin eroavat Kaatrankosken tuloksista siinä, että hyvinvointialueilla keskinäinen työnjako ulkopuolisissa sijoituksissa koetaan suhteellisen selkeäksi. Kaatrankosken tutkimustulosten tavoin haasteita on edelleen työntekijöiden tavoittamisessa ja vaihtuvuudessa. Lisäksi molemmissa tutkimuksissa sakkovankien ulkopuolisten sijoituksen ajalliset realiteetit ja niiden tuomat yhteistyön haasteet tunnistetaan.

Analyysissäni kuvatut monialaisen verkostotyön osa-alueet (kontaktointi, tiedonvaihto ja konsultointi) sivuavat Murrayn (1998) luomaa organisaatioyhteistyön rakennetta kuvaavaa monivaiheista käsitteellistä mallia, johon Osborne ja Murray (2000, 71) viittaavat. Murrayn teoreettisessa mallissa yhteistyö alkuvaiheen esikontaktin ja alustavien yhteydenottovaiheiden jälkeen voidaan siirtyä neuvotteluvaiheeseen. Kuitenkaan analyysini perusteella Murrayn toteutus- ja arviointivaiheet eivät toteudu täysin järjestelmällisesti ammattilaisten välillä. Verkostotyön toteuttamisen laajuudessa ja sen sisällössä on vaihtelevuutta; se rakentuu tutkimukseni mukaan vängin tarpeiden mukaan ja usein tapaus- ja työntekijäkohtaisesti, ja se voi sijoittua sijoituksen valmisteluvaiheeseen, vankilaan tai kuntoutukseen siirtymisen vaiheeseen, kuntoutuksen ajalle verkostopalaveriinhin tai sijoituksen päättymisen vaiheeseen jatkokuntoutussuunnitelmien laatimisen yhteyteen. Joidenkin ulkopuolisten sijoitusten kohdalla verkostotyö on hyvin pienessä roolissa tai sitä ei merkittävästi hyödynnetä.

Hyvinvointialueiden sosiaali- ja päihdepalveluiden sekä vankiloiden työntekijöiden välistä monialaista yhteistyötä ja verkostotyötä pidetään tutkimukseni perusteella keskimäärin sujuvana ja toimivana, joskin alueellista vaihtelua on aineistosta havaittavissa. Vaikka tutkimustulokseni eivät erittele yhteistyön valtakunnallisia eroavaisuuksia, voidaan kuitenkin todeta, että joillakin alueilla yhteistyötä tehdään rutiininomaisesti ja melko strukturoidusti, kun taas toisilla yhteistyö kuvautuu suppeampana ja satunnaisempana. Varsinaiseen verkostotyöhön voi osallistua useita eri työntekijöitä eri palveluista ja organisaatioista. Verkostotyön myötä organisaatiolähtöisyydestä pyritään siirtymään tulokselliseen yhteistyöhön ja keskiössä onkin toimijoiden halukkuus tehdä yhteistyötä (Aira 2012, 141). Tutkimukseen haastatelluilla hyvinvointialueiden työntekijöillä on käsitys siitä, että hyvinvointialueilla on motivaatiota ja tarvetta tehdä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Yhteistyön tärkeyttä perustellaan yhteisen asiakaskunnan tarpeisiin vastaamisen näkökulmasta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiossa pyritään yhdistämään ja eheyttämään hyvinvointipalvelujen rakenteita ja toimintoja eri toimijoiden välillä. Integraatiota toteutetaan esimerkiksi järjestelmien, organisaatioiden ja ihmisten toiminnan taasoilla. Se on mikrotason integrointia tai koordinointia, jolla tarkoitetaan palveluiden

yhteensovittamista työntekijän tai asiakkaan näkökulmista. Ammattilaistasolla integraatio voi tarkoittaa moniammatillisia tai -toimijaisia tiimejä ja muuta yhteistyötä. Asiakastasolla taas integraatio voi näyttäytyä asiakkaan tarvitsemien palveluiden sujuvana koordinoituna ja saumattomana palveluketjuna. Organisaatiotason eli mesotason integraatio käsittää palveluiden hallinnollisen yhdistämisen, mistä ei ole Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyössä kyse. (Hujala & Taskinen 2020, 50–51) Toiminnallisen integraation tavoitteena on hajanaisten palveluiden kokoaminen oikea-aikaisesti, tarkoituksenmukaisesti ja saumattomasti asiakaslähtöisyyttä unohtamatta. Se perustuu hallinnollista integraatiota vapaamuotoisempaan yhteistyöhön. (Halme & Tiirinki 2019, 7–8.) Hujalan ja Taskisen (2020, 52) mukaan esimerkiksi moniammatillisten ja organisaatorajat ylittävät tiimit, asiakassuunnitelmien laatiminen sekä asiakaslähtöiset palvelupolut ovat keskeisiä toiminnallisen integraation toteuttamisen keinoja.

Pelkkien verkostoyhteistyön rakenteiden luominen ei sellaisenaan riitä varmistamaan organisaatioiden välistä tuloksellista yhteistyötä, vaan niiden tulee panostaa vuorovaikutukseen (Aira 2012, 142–143). Tutkimukseni tulosten perusteella kehittämistä voisi tapahtua edelleen organisaatioiden keskinäisen tiedonhallinnan tehostamisen ja koordinoinnin vahvistamisen näkökulmista. Ulkopuolisiin sijoituksiin vaikuttava keskeinen tieto tulisi tutkimustulosteni perusteella määritellä hieman selkeämmin, jotta sitä voisi jakaa osapuolten kesken tarkoituksenmukaisemmin. Tiedon jalkauttaminen niin asiakas- kuin organisaation toimintaan liittyen tulisi olla järjestelmällisempää. Sen myötä esimerkiksi organisaatioiden välisen verkostoyhteistyön ja yksiköiden välisen yhdyshenkilötoiminnan merkitys korostuvat. Organisaatioiden toiminnassa sakon muuntorangaistusten aikatauluhaasteiden huomioiminen on lyhyissä tuomioissa keskeistä. Siihen liittyy myös tarve ennakoivien yhteydenottojen tekemiseen sekä asiakassuunnitelmien yhteensovittamiseen.

Tämän tutkimuksen aikana ilmeni useita jatkotutkimusaiheita. Isommalla aineistolla ja esimerkiksi seurantatutkimuksen myötä voisi tarkastella monialaisen yhteistyön vaikutusta lyhytaikaisvangille tehtyihin jatkosuunnitelmiin, niihin sitoutumiseen ja rikosten uusimisen todennäköisyyteen. Tarkkarajaisempina tutkimuskohteina voisi olla palveluntuottajien näkökulma vankeusaikaisissa ulkopuolisissa päihdekuntoutuksissa tai yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja hyvinvointialueiden väliset yhteistyökäytännöt. Myös se, miten sakkovangin ja siviilistä tulevan kuntoutujan laitospäihdekuntoutusjaksot tai kuntoutukseen sitoutuminen eroavat toisistaan, voisi olla kiinnostava tutkimuskysymys. Jo esimerkiksi Oikeusministeriö (2009, 73) on pohjennut sitä, että miten vangin motivaatioon ja sitoutumiseen päihdehoitoon vaikuttaa se, että syynä hoitoon osallistumiselle on rangaistuslajiin liittyvät tekijät. Lisäksi tutkimuksenteon aikana erityistä huomiota herättivät kysymykset asunnottomuuden ja

riittämättömien jatkosuunnitelmien vaikutuksesta vangin retkahdusriskiin sekä kuntalaisten mahdollisesta eriarvoisesta asemasta palveluiden saantiin liittyen. Tutkimuksen aikana kiinnostus heräsi mielenterveys- ja päihdelainsäädännön vuonna 2023 tapahtuneeseen uudistukseen ja sen vaikutuksiin päihdepalveluiden organisoinnissa ja siinä, miten muutokset näyttäytyvät käytännön asiakastyössä ja asiakkaiden palveluiden saamisessa.

Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökumppaneille vuonna 2021 suunnatun selvityksen tulosten perusteella Rikosseuraamuslaitoksen sidosryhmäyhteistyössä on alueellisia ja paikallisia eroja. Yhteistyökumppanit ovat toivoneet keskinäisen yhteistyön kehittämiseksi tiiviimpää ja johdonmukaisempaa yhteistyötä, selkeämpiä prosesseja sekä yhdyshenkilöiden parempaa tavoitettavuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2022a, 3.) Tämän tutkimuksen tulokset ovat linjassa myös Rikosseuraamuslaitoksen raportin kanssa: yhteistyön tulisi olla koordinoitumpaa, yhdyshenkilöt tulisi nimetä ja yhteistyökumppaneita tulisi tiedottaa toiminnasta ja muutoksista paremmin.

Kehittämisen näkökulmasta sijoitusten toimeenpano vaatii koordinaatio- ja yhteistyörakenteiden kehittämistä edelleen. Tämä tarkoittaa tiedonhallinnan tehostamista ja ulkopuolisen sijoituksen koordinoinnin valtakunnallista ja organisaatiotason vahvistamista. Monialaista yhteistyötä tulee kehittää luomalla sille selkeät rakenteet ja toimintatavat. Organisaatioiden johdolla on tässä keskeinen rooli ja sen tulee olla sitoutunut yhteistyöhön. Kehittämisessä keskeistä on ottaa mukaan kaikki sellaiset toimijat, joita asia koskee. Näin heidän toimijuutensa ja osallisuutensa kokemus vahvistuu. (Hujala ym. 2020, 134–135.) Harva haastatelluista hyvinvointialueiden asiakastyötä tekevistä ammattilaisista on ollut mukana kehittämässä yhteistyökäytäntöjä.

Tutkimustulosteni mukaan hyvinvointialueiden työntekijöillä voi olla vaikeuksia löytää oikea taho, joka asiakkaan asioita hoitaa joko ennen sakon muuntorangaisituksen täytäntöönpanoa tai vangin vankilaan siirtymisen jälkeen. Sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvä verkostotyö ei liity vain hyvinvointialueiden ja vankiloiden väliseen yhteistyöhön, vaan sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa ja niiden suunnittelussa tai valmistelussa tulee huomioida, että yhteistyö voi olla hyvinkin laaja-alaista myös muiden organisaatioiden työntekijöiden kesken. Hyvinvointialueiden työntekijät toivovat ajantasaisen tiedon tehokkaampaa jalkauttamista yhteistyökumppaneille. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi erilaisten yhteistyö- ja koordinaatorakenteiden kehittämisen kautta. Aineiston perusteella sakkovankien ohella yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa voisi tehdä yleisesti enemmän esimerkiksi vangin siirtyessä avovankilaan yhteistyötä voisi tehdä enemmän etenkin päihderiippuvaisien asiakkaiden osalta, sekä yhdyskuntaseuraamusta, kuten yhdyskuntapalvelua suunniteltaessa.

Lopuksi on huomioitava, että vankeuden aikaisissa kuntoutussuunnitelmissa ja jatkokuntoutussuunnitelmissa vanki on keskeinen toimija. Jatkopohdinta tutkimustulosteni tiimoilta liittyikin asiakkaan asemaan ja toimivan yhteistyön merkitykseen asiakkaan näkökulmasta. Mitä sujuvampaa yhteistyö on, sitä tarkoituksenmukaisemmin tutkimukseni mukaan sakkovankien tarpeisiin pystytään vastaamaan. Mattila-Aallon (2013, 404) mukaan asiakkaan kuntoutukseen sitoutuminen ja kuntoutusperusteluiden löytäminen ei välttämättä tapahdu hetkessä. Nykyiset palvelujärjestelmään ja siten myös päihdekuntoutukseen kohdistuvat tehokkuusvaatimukset edellyttävät kuntoutuksen etenemistä nopeassa tahdissa. Vaikka kuntoutussuunnitelmien laadinnassa painotetaan asiakaslähtöisyyttä, kuntoutujan toimijuus ei tehokkuusvaatimusten myötä välttämättä toteudu parhaimmalla mahdollisella tavalla. Päihdekuntoutus tarjoaa tällöin kuntoutujalle ainoastaan ulkoisesti asetettuja tavoitteita ja niiden myötä suunniteltuja toimenpiteitä, jotka eivät välttämättä vahvista kuntoutujan elämänhallintaa tai tue kuntoutuksen perusteiden löytämisessä ja sitoutuneisuutta siihen. Ulkoa asetetut tavoitteet ovat riskinä myös sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten suunnittelussa. Koska sakan muuntorangaistuksen aikajänne on lyhyt, kuntoutuksen perusteiden vahvistaminen asiakkaissa voi olla haastavaa.

Kuntoutujan toimijuutta haastaa niin kuntoutujan oma motivaatio kuin se, millaisia stereotyyppisiä näkemyksiä palvelujärjestelmässä on päihdekuntoutujista ja millaisia sääntöjä ja normeja kuntoutuksen toteutumiseksi on. Kuntoutumista ei voi tapahtua ulkopuolelta annettujen suunnitelmien ja velvoitteiden myötä ilman kuntoutujan omaa motivaatiota. Kuntoutujan on löydettävä omat perustelunsa kuntoutumiselle. Näiden perusteiden jäsentämisessä kuntoutuja voi kuitenkin jäädä yksin. (Mattila-Aalto 2013, 403.) Tässä prosessissa verkostotyö ja monialainen yhteistyö voi olla merkityksellisiä osallisuuden ja motivaation vahvistajia, jos niille luodaan organisaatioiden toimesta toimivat, sujuvan yhteistyön ja tiedonvälityksen mahdollistavat rakenteet.

LÄHTEET

- Alastalo, Marja, Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina: Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.): *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino, Tampere 2017, 214–232.
- Alasuutari, Pertti, (2012): *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Aira, Annaleena (2012): *Toimiva yhteistyö. Työelämän vuorovaikutussuhteet, tiimit ja verkostot*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Axelsson, Runo (2002): Institutional developments in the Russian system of social security: organizational and interorganizational aspects. *Social Policy & Administration*, 36:2, 142–155. DOI: <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/1467-9515.00276>
- Axelsson, Runo & Axelsson, Susanna Bihari (2006): Integration and Collaboration in Public Health – a Conceptual Framework. *The International Journal of Health Planning and Management*, 21:1, 75–88. DOI: <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1002/hpm.826>
- Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko (2009): *Dialoginen verkostotyö*. 2. painos. Helsinki: Tammi. Saatavilla <<https://www.julkari.fi/handle/10024/79883>>
- Brinkerhoff, Derick W. & Brinkerhoff, Jennifer M. (2011): Public-private partnership: Perspectives on purposes, publicness and good governance. *Public Administration and Development*, 31:1, 2–14. DOI: <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1002/pad.584>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi (2008): The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 2008–04, 62(1), 107–115. DOIa: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Graneheim, Ulla Hällgren & Lundman, Berit (2004): Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24, 105–112.
- Halme, Saija & Tiirinki, Hanna (2019): *Hajaannuksesta kohti yhteensovitettuja palveluita. Dokumenttianalyysi toiminnallisesta integraatiosta sairaanhoitopiirien alueilla*. Työpaperi 27/2019, Helsinki.
- HE 178/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevan sääntelyn muuttamiseksi. Saatavilla <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_178+2018.pdf>
- Hujala, Anneli, Mustonen, Erja, Klinga, Charlotte, Lammintakanen, Johanna, Laulainen Sanna & Taskinen, Helena: Integroiva johtaminen. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.), *Uudistuva sosiaali- ja terveystieteet*. Tampere University Press, Tampere 2020, 131–150.
- Hyvärinen, Matti, Suoninen, Eero & Vuori, Jaana: Haastattelut. Teoksessa Jaana Vuori (toim.): *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

- <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>>, luettu 19.9.2023.
- Isoherranen, Kaarina (2005): *Moniammatillinen yhteistyö*. Helsinki: WSOY.
- Jokinen, Arja: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>>, luettu 19.9.2023.
- Jokinen, Arja: Onnistumisen tarinoita sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.): *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Vastapaino: Tampere 2014, 196–218.
- Juhila, Kirsi: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.), *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Vastapaino, Tampere 2008.
- Jyväskylän yliopisto (2023). Tekoälypohjaisten sovellusten käyttö opiskelussa - JYU ohjeet ja linjaukset. Saatavilla <<https://www.jyu.fi/fi/opiskelijalle/kandi-ja-maisteriopiskelijan-ohjeet/opintoja-ohjaavat-saadokset-ja-maaraykset/tekoaly-pohjaisten-sovellusten-kaytto-opiskelussa-jyu-ohjeet-ja-linjaukset>>, viitattu 18.5.2024.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho: Johdanto: Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.), *Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino, Tampere 2021, 11–37.
- Kaatrakoski, Heli (2022): *Verkostotyötä ja yhdessä oppimista: kehittämässä sakkorangaistusvankien sijoittamistoimintaa vankilan ulkopuoliseen kuntoutukseen*. Report no. 122. University of Stavanger. DOI: <https://doi.org/10.31265/USPS.247>
- Kekoni, Taru, Mönkkönen, Kaarina, Hujala, Anneli, Laulainen, Sanna & Hirvonen, Jukka: Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Kaarina Mönkkönen, Taru Kekoni & Aini Pehkonen (toim.), *Moniammatillinen yhteistyö: Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveystalalla*. Gaudeamus, Tallinna 2019, 15–46.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009): Lyhytaikaisvanki: Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248, Rikosseuraamusviraston julkaisuja, 2/2009. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos: Helsinki. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/cdfbe435-4e4c-42f5-af8d-fc504abb7f2e/content>>
- Kuivajärvi, Kirsti (1992): Sakoista vankilaan: tutkimus sakkovangeista ja muuntorangaistusjärjestelmästä. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja, 1992:1.
- Laki sakon täytäntöönpanosta 672/2002.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020672>
- Laurila, Tuomas, Linderborg, Henrik, Tyni, Sasu, Aaltonen, Olli-Pekka & Lähteenmäki, Noora (2021): Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset

- mahdollisuudet: Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(2), 129–140.
- Mattila-Aalto, Minna: Päihdekuntoutuksen asiakkaan toimijuuden ja sitoutumisen perusteet. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino, Tampere 2013, 375–404.
- Metteri, Anna (2012): *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja.
- Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka: Sosiaalipalvelut kuntien hallinto- ja palvelurakenteiden murroksessa. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.), *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Vastapaino, Tampere 2014, 109–124.
- Oikeusministeriö (2003): Sakon muuntorangaistuksen järjestäminen: Selvitysmiesten ehdotus. Lausuntoja ja selvityksiä, 2003:11. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75889/omls_2003_11.pdf;jsessionid=7928651F1A5CA08A2383CC8DB3BFDBBE?sequence=1>
- Oikeusministeriö (2004): Ehdotus sakon muuntorangaistussäännösten muuttamiseksi. Lausuntoja ja selvityksiä, 2004:25. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75800/omls_2004_25.pdf;jsessionid=66BF6BBAB219031E9974033DD5346DA2?sequence=1>
- Oikeusministeriö (2009): Sakon muuntorangaistusjärjestelmän kehittäminen. Työryhmämietintö, 2009:21. Oikeusministeriö. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76196/omtr200921_tyoryhmamietinto_94_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Osborne, Stephen P & Murray, Vic (2000): Collaboration between non-profit organizations in the provision of social services in Canada: Working together or falling apart? *The International Journal of Public Sector Management*, 13:1, 9-18. Saatavilla <<https://www.proquest.com/docview/234391940/fulltextPDF/794C4997B09E46D7PQ/1?accountid=11774>>
- Pajuja, Jussi (2019): Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita, 2019:15. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161539/OMSO_2019_15_RISE_toiminta_ja_asiakasprosessien_tulevaisuus.pdf;jsessionid=EAF5C06DCC42B4E483FADB47F7CCB9A8?sequence=1>
- Rantala, Kati, Helenius, Anu & Kuokkanen, Kanerva: Reilun vankilan elementit. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.): *Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino, Tampere 2021, 219–239.
- Rikoslaki 39/1889. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Rikosseuraamuslaitos (2022a): Sidosryhmäyhteistyön linjaukset. Saatavilla <https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220608133128/7Zrdylskj/Sidosryhmayhteistyon_linjaukset.pdf>
- Rikosseuraamuslaitos (18.8.2022b). Yhteistyö tärkeää sakkovankien päihdekuntoutuksessa hyvinvointialueilla. Saatavilla

- <<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2022/sakkovankienpaihdekuntoutuksessayhteistyonarahoituksenmerkityskorostuuhyvinvointialueidenmyota.html>>, luettu 22.11.2023.
- Rikosseuraamuslaitos (28.6.2023a): Sakko- ja lyhytaikaisvankien sijoittamisessa ulkopuolisiin päihdehoitolaitoksiin onnistuttu – toimintamalli jatkuu hankkeen päätyttyä. Saatavilla <<https://rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2023/sakko-jalyhytaikaisvankiensijoittamisessaulkopuolisiinpaihdehoitolaitoksiinonnistuttu-toimintamallijatkuuhankeena.html>>, luettu 22.11.2023.
- Rikosseuraamuslaitos (27.3.2023b): Sakko- ja lyhytaikaisvangit. Saatavilla <<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/siksak.html#>>, luettu 19.9.2023.
- Rikosseuraamuslaitos (18.10.2023c): Tilasto 30.9.2023 mennessä vapautuneista sakkovangeista, jotka ovat olleet sijoitettuna ulkopuoliseen yksikköön. Rikosseuraamuslaitoksen tiedolla johtamisen tiimin erityisasiantuntija Marja-Liisa Muiluvuoren sähköposti 18.10.2023.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja (2022). Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla <https://www.rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rskk_yhteiset/dokumentit/p8tplmqm0/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2022_FI.pdf>
- Saari, Juho & Grönlund, Henrietta: Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.), *Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino, Tampere 2021, 177–196.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (10.11.2023a). Hyvinvointialueet vastaavat sote-palvelujen ja pelastustoimen järjestämisestä. Saatavilla <<https://stm.fi/hyvinvointialueet>>, luettu 22.11.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (3.7.2023b). Hyvinvointialueet kartalla. Saatavilla <<https://stm.fi/hyvinvointialueet-kartalla>>, luettu 3.12.2023.
- Taskinen, Helena & Hujala, Anneli: Integraatio – sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamisen ydintä. Teoksessa Anneli Hujala & Helena Taskinen (toim.), *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: Tampere University Press, Tampere 2020, 47–75.
- Tourunen, Jouni, Weckroth, Antti & Kaskela, Teemu (2012.) Prison-based drug treatment in Finland: History, shifts in policy making and current status. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 29; 575–588.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2478/v10199-012-0048-1>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2013). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavilla <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>
- Tyni, Sasu (2015): *Vankeinhoidon vaikuttavuus: onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?* Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja. Saatavilla

<https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/11CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf>
Vankeuslaki 767/2005. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
Väyrynen, Sanna & Lindh, Jari: Yhteistoimijuuden rajakohteet päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino, Tampere 2013, 405–426.
Wuolijoki, Terhi, Vartiainen, Heikki, Aarnio, Jorma, von Gruenwaldt, Virpi, Lintonen, Tomi, Mattila, Aino, Viitanen, Päivi & Joukamaa, Matti (2011): Sakkovangit ovat vangeista sairaimpia ja huono-osaisimpia. *Suomen lääkirilehti*, 66:44, 3301–3306. Saatavilla
<<https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/alkuperaistutkimukset/sakkovangit-ovat-vangeista-sairaimpia-ja-huono-osaisimpia/>>, luettu 23.11.2023.

LIITTEET

Liite 1: Teemahaastattelurunko

*Yhteistyökäytännöt sakkovankien sijoittamisessa vankeusaikaiseen päihdekuntoutukseen:
hyvinvointialueiden näkökulma*

Teemahaastattelu

Suostumuksen kysyminen

Taustakysymykset:

- Ammattinimike ja työpaikka?
- Minkälainen kokemus sinulla on sakkovankien kanssa työskentelystä?
- Kuinka pitkään olet toiminut nykyisessä työtehtävässä?

YHTEISTYÖKÄYTÄNNÖT JA PROSESSIT

1. Miten hyvinvointialueellasi toimitaan sakkovankien ulkopuolisissa sijoituksissa?
 - a. Työnjako ja vastuut
 - b. Sijoitusten kriteerit ja tavoitteet
 - c. Yhteiset suunnitelmat ja jatkokuntoutussuunnitelmat
 - d. Kuntoutuksen rahoitus ja kuntoutuspaikan valinta
2. Ovatko ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvät käytännöt tai toimintamallit muuttuneet 1.1.2023 hyvinvointialueuudistuksen jälkeen? Jos on, niin miten ne ovat muuttuneet?

TIEDONKULKU JA KOMMUNIKAATIO

3. Miten ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvä tiedonkulku tällä hetkellä toimii hyvinvointialueen ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä?
 - a. Tiedonkulun kanavat
 - b. Tiedonkulku prosessin eri vaiheissa
4. Minkälainen ulkopuolisiin sijoituksiin liittyvä tieto on hyvinvointialueen näkökulmasta keskeistä?
 - a. Yhdyshenkilöt
 - b. Prosessin eri vaiheet (valmistelusta jatkokuntoutussuunnitelmiin)
 - c. Poikkeustilanteet, kuten kuntoutuksen keskeyttäminen jne.

YHTEISTYÖN ESTEET JA MAHDOLLISUUDET

5. Mitkä tekijät edistävät tai vaikeuttavat yhteistyön toteutumista ulkopuolisissa sijoituksissa?

YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

6. Miten yhteistyötä ulkopuolisissa sijoituksissa voitaisiin kehittää hyvinvointialueen näkökulmasta paremmin toimivaksi?

+ Haluatko kertoa vielä jotakin muuta tästä aiheesta? Unohdinko kysyä jotakin tärkeää?

